

Monitor maatregelen opleiding leraren beroepsonderwijs

Nulmeting 2014

Oprachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Rotterdam, april 2015

Monitor maatregelen opleiding leraren beroepsonderwijs

Nulmeting 2014

Opdrachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Ruud van der Aa (Ecorys)

Eva van der Boom (MOOZ)

Susan van Geel (Ecorys)

Karel Kans (Ecorys)

Mirjam Stuivenberg (Ecorys)

Sil Vrielink (MOOZ)

Over Ecorys

Met ons werk willen we een zinvolle bijdrage leveren aan maatschappelijke thema's. Wij bieden wereldwijd onderzoek, advies en projectmanagement en zijn gespecialiseerd in economische, maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling. We richten ons met name op complexe markt-, beleids- en managementvraagstukken en bieden opdrachtgevers in de publieke, private en not-for-profitsectoren een uniek perspectief en hoogwaardige oplossingen. We zijn trots op onze 85-jarige bedrijfsgeschiedenis. Onze belangrijkste werkgebieden zijn: economie en concurrentiekracht; regio's, steden en vastgoed; energie en water; transport en mobiliteit; sociaal beleid, bestuur, onderwijs, en gezondheidszorg. Wij hechten grote waarde aan onze onafhankelijkheid, integriteit en samenwerkingspartners. Ecorys-medewerkers zijn betrokken experts met ruime ervaring in de academische wereld en adviespraktijk, die hun kennis en best practices binnen het bedrijf en met internationale samenwerkingspartners delen.

Ecorys voert een actief MVO-beleid en heeft een ISO14001-certificaat, de internationale standaard voor milieumanagementsystemen. Onze doelen op het gebied van duurzame bedrijfsvoering zijn vertaald in ons bedrijfsbeleid en in praktische maatregelen gericht op mensen, milieu en opbrengst. Zo gebruiken we 100% groene stroom, kopen we onze CO₂-uitstoot af, stimuleren we het ov-gebruik onder onze medewerkers, en printen we onze documenten op FSC- of PEFC-gecertificeerd papier. Door deze acties is onze CO₂-voetafdruk sinds 2007 met ca. 80% afgenomen.

ECORYS Nederland B.V.
Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com
K.v.K. nr. 24316726

W www.ecorys.nl

Inhoudsopgave

De nulmeting op hoofdlijnen	5
Inleiding	5
Factsheet Afstudeerrichtingen	7
Factsheet Kwaliteitskader en verbetering PDG-trajecten	10
Factsheet Educatieve minor beroepsonderwijs voor HBO bachelor studenten	13
1 Evaluatiekader en onderzoeksaanpak	15
1.1 Inleiding	15
1.2 Aanleiding voor de maatregelen	15
1.3 Doelen van de maatregelen	17
1.4 Resultaten van beleid	18
1.5 Indicatoren	20
1.6 Onderzoeksvragen	20
1.7 Onderzoeksaanpak en –planning	21
2 Afstudeerrichtingen tweedegraads lerarenopleidingen	23
2.1 Samenvatting	23
2.2 Inleiding	25
2.3 Stand van zaken invoering	26
2.4 Opleidingsvorm en uitstroomprofiel	28
2.5 Aandacht voor sectorkeuze (v)mbo/havo	29
2.6 Kennismaking met het vmbo/mbo beroepenveld	30
2.7 Loopbaanbegeleiding	30
2.8 Competenties	31
2.9 Voorbereiding tijdens de lerarenopleiding op lesgeven in (v)mbo	32
2.10 Tevredenheid over opleiding en beoogde loopbaankeuze	33
3 Kwaliteitskader scholingstrajecten zij-instromers (PDG-trajecten)	39
3.1 Samenvatting	39
3.2 Inleiding	39
3.3 Instroom in en start van de PDG-trajecten	40
3.4 Studielast en organisatie van de PDG-trajecten	41
3.5 Inhoud van de trajecten	41
3.6 Beoordeling PDG (assessment) en aansluiting traject op de arbeidsmarkt	44
3.7 De Inspectie over het landelijk raamwerk	45
4 Invoering Educatieve Minor	47
4.1 Samenvatting	47
4.2 Stand van zaken invoering	47
4.3 Waardering vanuit de lerarenopleidingen	48
4.4 Vormgeving	49
4.5 Organisatie	50
4.6 Werving en instroom	52
Bijlage bij hoofdstuk 3	53
Responsverantwoording	53

Figuren bij de rapportage “Afstudeerrichtingen”	54
	65
Tabellen Loopbaanmonitor	71
Bijlage bij hoofdstuk 2	73
Responsverantwoording	73
Figuren en tabellen bij rapportage enquête PDG-trajecten	74
Overzicht van geïnterviewden	93
Geïnterviewden afstudeerrichtingen aan de lerarenopleidingen	93
Geïnterviewden PDG-trajecten	93
Geïnterviewden Educatieve minor	93

De nulmeting op hoofdlijnen

Inleiding

Het ministerie heeft drie maatregelen genomen om de kwaliteit van de opleiding van leraren voor het beroepsonderwijs, zowel vmbo als mbo, te verbeteren.

- *Invoering van twee afstudeerrichtingen* (algemeen vormend onderwijs en beroepsgericht onderwijs) bij de tweedegraads lerarenopleidingen.
- Verhoging van de kwaliteit van zij-instromers in het MBO door het opstellen van een *kwaliteitskader en door betere scholingstrajecten voor zij-instromers*.
- Aanspreken van nieuwe doelgroepen door *invoering van een educatieve minor beroepsonderwijs* voor HBO bachelor studenten buiten de lerarenopleiding. Deze minor wordt een nieuwe route naar het leraarschap in de beroepsgerichte vakken in VMBO en MBO.

Doel van de maatregelen

In kwalitatieve zin beogen de maatregelen leraren beter toe te rusten om in het vmbo en mbo les te geven. Daarnaast is een kwantitatieve doelstelling van de maatregelen dat meer studenten kiezen voor het leraarschap. Per maatregel zijn de doelen als volgt:

- Ad 1. De *invoering van twee afstudeerrichtingen* moet de lerarenopleidingen een duidelijker profiel geven, waardoor zij beter opleiden voor zowel de beroepsgerichte schoolsoorten (mbo/vmbo) als voor de algemeen vormende schoolsoorten (havo/vwo) en daarmee mogelijk ook een grotere aantrekkingskracht op de jongeren kunnen hebben.
- Ad 2. Met de *invoering van een kwaliteitskader* en de verandering in pedagogisch-didactische cursussen, leidend tot een pedagogisch-didactisch getuigschrift (PDG), moet de kwaliteit van zij-instromers in het mbo verbeteren. Volgens de Inspectie van het Onderwijs (2013) bestaan er veel verschillen in omvang, inhoud en kwaliteit van de cursussen die leiden tot een PDG.¹
- Ad 3. Met de *invoering van een educatieve minor beroepsonderwijs voor hbo bachelors* wordt voor de beroepsgerichte vakken een nieuwe route naar het leraarschap in het vmbo en mbo gecreëerd. Doel van de maatregel is om een grotere doelgroep aan te boren, namelijk ook bachelor studenten die aanvankelijk niet hebben gekozen voor een lerarenopleiding, van studenten die mogelijk geïnteresseerd zijn in het leraarschap.

Doel van de monitoring

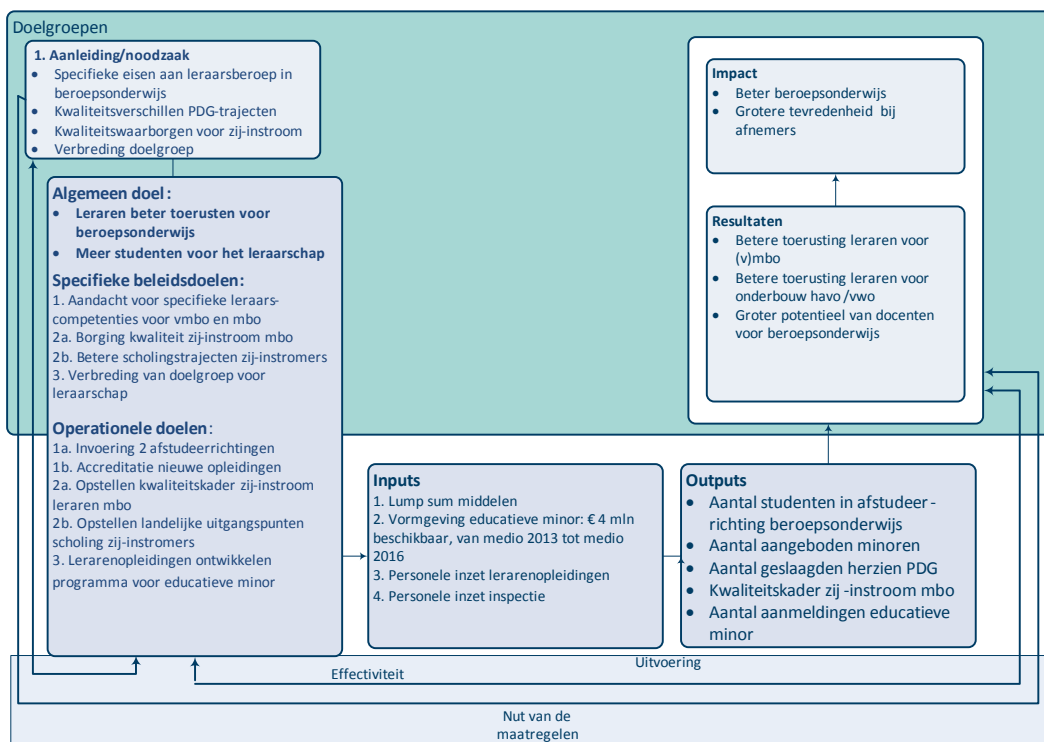
Doel van de monitoring is om de invulling, de uitvoering en de effecten van de maatregelen in beeld te brengen. OCW heeft zowel behoefte aan het volgen (monitoren) van de invoering van de maatregelen als de effecten die de maatregelen hebben.

De nulmeting heeft tot doel om de beginsituatie, voor aanvang van de invoering van de maatregelen, in kaart te brengen. Dit begin is gesitueerd in het schooljaar 2013/2014. Het schetst zowel de beginsituatie als de voorbereiding/invoering van de maatregelen door de hogescholen, en de eventuele knelpunten die zich daarbij voordoen

¹ Zij-instromers in het mbo die nog niet bevoegd of nog niet op de juiste wijze bevoegd zijn moeten binnen een bepaalde termijn een bewijs van voldoende didactische bekwaamheid halen. De bedoeling is dat de verandering in de pedagogische-didactische cursussen die de minister voorstelt het PDG niet formeel maar wel inhoudelijk gelijkwaardig maakt aan een getuigschrift van een reguliere tweedegraads lerarenopleiding (OCW, 2012).

Evaluatiekader

De monitoring van de 'maatregelen opleiding leraren beroepsonderwijs' vindt plaats aan de hand van onderstaand evaluatiekader. In hoofdstuk 1 van deze rapportage wordt dit kader nader toegelicht. In deze samenvatting dient het als kapstok om de resultaten van de nulmeting te presenteren. De nulmeting is uitgevoerd op basis van documentanalyse (subsidieaanvragen, landelijke kaders), interviews met de betrokken hogescholen, enquêtes onder studenten en zij-instromers, en secundaire analyse van gegevens van de Loopbaanmonitor.

Leeswijzer

In deze samenvatting schetsen wij de stand van zaken met betrekking tot de invoering van de maatregelen aan de hand van zogenaamde 'kernindicatoren' uit het evaluatiekader. Het gaat dan achtereenvolgens om:

- Realisatie operationele doelen (stand van zaken m.b.t. invoering);
- Gerealiseerde outputs;
- Verwachte/eerste resultaten;
- Verwachte/eerste impacts;
- Gevolgen voor de monitoring.

Aan de hand van factsheets bespreken wij in de samenvatting de kernindicatoren voor de drie genoemde maatregelen. In het vervolg van de rapportage worden deze verder uitgediept. Het spreekt voor zich dat in een nulmeting de resultaten vooralsnog puur inventariserend en beschrijvend van karakter zijn. Pas bij de vervolgmetingen kunnen trends en eerste conclusies worden getrokken.

Stand van zaken 2014

Invoering

Uit de interviews met de lerarenopleidingen komt het volgende beeld naar voren:

- Bestaande lerarenopleidingen hadden (tot nu toe) in wisselende mate aandacht voor (v)mbo, maar vanwege achtergrond leraren toch wel met meer focus richting avo.
- Brede steun voor invoering afstudeerrichtingen onder de lerarenopleidingen, hoewel de noodzaak door sommige opleidingen in twijfel wordt getrokken. Dit is onder andere afhankelijk van de uitgangssituatie waarin bij verschillende opleidingen reeds afstudeervarianten worden toegepast.
- Het schooljaar 2013/2014 stond in het teken van voorbereiding van de curriculumherziening; aanpassingen zullen vooral de opleidingsfase na het eerste studiejaar betreffen.
- De afstudeerrichtingen worden (naar verwachting) breed ingevoerd, dat wil zeggen voor vrijwel alle lerarenopleidingen, met uitzondering van die vakken die alleen voor mbo opleiden en ook buiten het kader vallen.
- Tijdspad: in de meeste gevallen zullen in het studiejaar 2016/2017 de afstudeervarianten een feit zijn.

Knelpunten

De verwachting dat de invoering van afstudeerrichtingen voor kleine vakken praktisch/bedrijfseconomisch moeilijk zou zijn, zoals hier en daar voorafgaande aan de invoering te beluisteren viel, wordt vooralsnog door de opleidingen niet bevestigd. Door vakken te combineren wordt voldoende massa gecreëerd. De meest genoemde praktische knelpunten betreffen de concrete invulling vakken en opdrachten in lijn met de afstudeerrichtingen. Ook de plaats van de minor is voor veel opleidingen een heikel punt. Daarnaast wordt een tekort aan stageplaatsen in het mbo genoemd. Ook de voorbereiding van docenten op de afstudeerrichtingen verdient nog aandacht.

Outputs

De verwachte outputs van deze maatregel liggen in:

- Gerealiseerde extra aandacht voor lesgeven in het vmbo en mbo in het basisprogramma van de lerarenopleidingen (meer aandacht voor het brede werkveld van tweedegraads leraren in vmbo, mbo, havo, vwo);
- Kennismaking met het vmbo/mbo-beroepenveld;
- Aantal studenten naar afstudeerrichting avo/(v)mbo.

Onderstaand worden de outputindicatoren weergegeven, zoals gemeten in de nulmeting. De verwachting is dat bij een succesvolle invoering van de afstudeerrichtingen de scores op deze indicatoren in de komende jaren (significant) zullen toenemen.

Keuzemogelijkheid voor lesgeven in vmbo/mbo, tijdens lerarenopleiding:

- Voor 13% van de 4^e jaars studenten was het mogelijk om in hun vierde jaar te kiezen voor een specialisatie voor lesgeven in vmbo/mbo; voor 32% was dit 'tot op zekere hoogte' mogelijk. Van de studenten die de keuze hadden, heeft 23% een keuze voor de specialisatie vmbo/mbo gemaakt.
- Voor 7% van de huidige 4^e jaars studenten was in de eerste drie jaar van hun opleiding een focus/specialisatie mogelijk richting lesgeven in vmbo of mbo. Voor een derde (34%) was dit 'tot op zekere hoogte' mogelijk. Voor 59% was dit niet mogelijk. Van laatstgenoemde groep geeft 45% aan dat in de eerste drie jaar van hun opleiding evenwel aandacht was voor lesgeven in het vmbo/mbo als voor lesgeven in havo/vwo.

Kennismaking met het beroepenveld waarvoor het vmbo/mbo opleidt:

- 16% van de 4^e jaars studenten heeft tijdens de opleiding intensief kennis gemaakt met het beroepenveld waarvoor vmbo/mbo opleidt; voor de helft van de studenten (49%) was dit niet of nauwelijks het geval.

Stand van zaken 2014

- Volgens de meeste studenten was er tijdens hun loopbaanbegeleiding geen specifieke aandacht voor een onderwijstype (44%), terwijl er volgens ruim een kwart in gelijke mate aandacht was voor alle schooltypen (29%).

Sectorkeuze tijdens opleiding:

- Ruim driekwart van de pas afgestudeerden heeft zijn afstudeerstage in het vo gevolgd en ongeveer 15 procent in het mbo (op basis van Loopbaanmonitor).
- Ongeveer twee derde van de alumni heeft een afstudeerspecialisatie of uitstroomprofiel gevolgd, gericht op het voortgezet onderwijs. Het gaat in de meeste gevallen om een vakinhoudelijke specialisatie (gericht op havo/vwo). Ongeveer één op de tien afgestudeerden heeft zich gericht op het mbo (beroepspraktijkvorming), en verder is er een aanzienlijke groep die andersoortige specialisatie heeft gedaan.

Resultaten (verwacht/ingeschat) – volgens studenten

Doel van de maatregel is dat aankomende leraren beter zijn toegerust op lesgeven in het vmbo en mbo. In de nulmeting is dat zowel in algemene zin bevraagd, als meer specifiek met betrekking tot ontwikkelde competenties.

- 40% van de studenten vindt zich goed tot uitstekend voorbereid op lesgeven in het (v)mbo, terwijl 43% zichzelf matig voorbereid vindt, en 14% onvoldoende.

Competentie-ontwikkeling:

De invoering van twee afstudeerrichtingen aan de lerarenopleidingen zal naar verwachting resulteren in meer op het vmbo en mbo afgestemde competenties. Aspecten waarvan een aanzienlijk deel van de studenten tijdens de nulmeting van mening was dat zij daar tijdens hun opleiding **onvoldoende** op zijn voorbereid, zijn:

... relevante kwalificatiedossiers in het mbo (41% vindt zich onvoldoende voorbereid)

... rekenvaardigheden in de context van de beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden (40% onvoldoende);

... het begeleiden van leerlingen op de werkplek (41% onvoldoende);

... het mentorschap over (v)mbo-leerlingen (34% onvoldoende);

... actuele kennis van beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden (23% onvoldoende);

... de didactiek van leren voor het beroep (werkplekleren, bpv-leren) (31% onvoldoende)

Sectorkeuze na de opleiding

- Bijna een kwart van de huidige 4^e jaars studenten overweegt na zijn opleiding een baan in het vmbo, gevolgd door havo (18%), vwo (16%), mbo (11%), terwijl het 15% niet uitmaakt en 10% het nog niet weet. 7% van de vierdejaars heeft een voorkeur voor een baan buiten het onderwijs.
- Gegevens uit de loopbaanmonitor laten zien dat ongeveer 59 procent van de alumni met een avo-diploma in het vmbo werkt en circa 50 procent in havo/vwo. Daarnaast werkt een relatief kleine deel (14%) in de bve-sector. Hierbij moet wel worden bedacht dat een groot deel van de afgestudeerden in meerdere 'sectoren' werkt. Het gaat dan vooral om de combinatie van vmbo en havo/vwo. Van de starters met een avo-diploma werkt ruim een kwart in beide 'sectoren'. Dit is een belangrijke bevinding in het licht van deze monitor. Het onderstreept namelijk het belang van een brede bevoegdheid en relativeert tegelijkertijd de differentiatie tussen (v)mbo en havo/vwo

Impacts (verwacht/ingeschat)

Bij een succesvolle invoering van de maatregel bestaat de verwachting dat dit bijdraagt aan beter beroepsonderwijs als ook een grotere tevredenheid over nieuwe leraren bij het afnemende onderwijsveld. Deze impacts vallen buiten het bereik van deze onderhavige monitor en evaluatie van de maatregel. Wel zullen wij door middel van case studies nagaan hoe het afnemende onderwijsveld aankijkt tegen de nieuw opgeleide leraren.

Gevolgen voor de monitoring

Op basis van de nulmeting kan het evaluatiekader verder worden aangescherpt. Daarbij lijkt het zinvol om in ieder geval de volgende indicatoren te monitoren:

- % studenten (c.q. alumni) dat kiest voor een afstudeerrichting (v)mbo;
- % studenten (c.q. alumni) dat zijn afstudeerstage heeft gevolgd in (v)mbo;
- % beginnende leraren dat in (v)mbo gaat werken;
- Kennismaking met het (brede) beroepenveld, in 1^e fase van de opleiding;
- 'aansluiting' tussen stageplek en werkveld (beginnende leraren);
- Tevredenheid onder studenten over voorbereiding op (v)mbo
- Tevredenheid onder studenten over de lerarenopleiding, "voldoende kwaliteit om als leraar aan de slag te gaan" (beginnende leraren)
- Het werk in het onderwijs is zoals ik van te voren had verwacht >> indicatie voor loopbaanoriëntatie tijdens opleiding.

Een punt waar we in het vervolg van de monitoring nader aandacht aan moeten besteden is

- het onderscheid vmbo / mbo, vmbo-t/overig vmbo en de combi vmbo - havo/vwo;
- een hogere respons op de studentenenquête.

NB: De huidige verdeling van afgestudeerden over afstudeerprofielen zorg (vmbo), vakinhoudelijk (havo/vwo) beroepspraktijkvorming (mbo) is niet goed in beeld; van slechts 4 opleidingen hebben wij hierover informatie.

De overige opleidingen konden dit niet leveren. De verdeling van afgestudeerden over de profielen lijkt daarmee geen geschikte indicator voor de monitor.

Stand van zaken 2014

Invoering

- Landelijk raamwerk en kwaliteitskader PDG-trajecten versie 15 september 2014;
- Convenanten getekend (2014);
- Implementatie afspraken landelijk raamwerk en kwaliteitskader september 2014.

Mogelijke knelpunten

De verwachting vanuit het veld was, dat alle aanbieders van de PDG-trajecten en de mbo-instellingen ongeveer gelijktijdig gereed konden zijn voor de implementatie van het landelijk raamwerk en kwaliteitskader, namelijk in september 2014. Echter, gezien de grote verschillen tussen de trajecten zoals geconstateerd door de inspectie, brengt de implementatie voor de één grotere veranderingen met zich mee dan voor de ander. Het is dan aannemelijk dat een deel van de trajecten onderhevig zal zijn aan 'kinderziektes'. Met name het meer aanbieden van 'maatwerk' in de trajecten lijkt daarbij nog een grote uitdaging.

Het belangrijkste zorgpunt betreft de kwaliteit en inhoud van de trajecten. Volgens de deelnemers die hun PDG hebben gehaald, bereiden de trajecten hen op een aantal vlakken nog onvoldoende voor op het lesgeven in het mbo. De nadruk in de 'oude' trajecten lag nog erg op de 'reguliere' docentcompetenties, terwijl juist de competenties die relevant zijn in het mbo, gedifferentieerd lesgeven en omgaan met studenten die speciale zorg behoeven, minder aandacht kregen. Ook het motiveren en begeleiden van de jongeren en het integreren van de ontwikkelingen in hun branche in het lesprogramma behoeven verbetering in de nieuwe trajecten.

Outputs

De outputs liggen in de afspraken zoals gemaakt in het landelijk raamwerk over instroom in en start van de PDG-trajecten, studielast en organisatie van de PDG-trajecten, de inhoud van de trajecten, de begeleiding en de assessment van de deelnemers aan het eind van het traject. Onderstaand worden de kernindicatoren weergegeven, zoals gemeten in de nulmeting.

Instroom in en start van de PDG-trajecten:

- Aandeel zij-instromers zonder wo/hbo-diploma dat capaciteitentest aflegt om hbo werk- en denkniveau aan te tonen: 53%;
- Geschiktheidsonderzoek door instelling: 69%
- Aansluiting traject bij vakgebied en werkervaring: 75% grotendeels/volledig;
- Mate van maatwerk bij vaststelling traject: 43% grotendeels/volledig.

Studielast en organisatie:

- Aanstellingsomvang zij-instromers minimaal 0,4 fte: 96%;
- Zij-instromer verzorgt tijdens opleiding tenminste 1 werkdag per week lessen: 100%;
- Zij-instromer is 1 vaste dag per week vrijgeroosterd voor de opleiding, ongeacht aanstellingsomvang: 22%²
- 50% van de opleiding vindt plaats op de leerwerkplek: 52%
- PDG heeft totale omvang van 60 ec: vraag erg slecht ingevuld, slechts 16 personen, tussen 21 ec en 640 ec, duur in maanden (n=86) ligt tussen 4 en 24 maanden met gemiddelde van 10.

Inhoud trajecten:

- Gemiddelde scores (0-4):
 - Ik als professional: 3,43
 - Ik als docent: 3,15
 - Ik als verbinder tussen school en beroepspraktijk: 3,00

² Afhankelijk van het beleid van de MBO-instelling, wordt deze dag door de MBO-instelling gefaciliteerd.

Stand van zaken 2014

- Ik als begeleider: 2,68
- Ik als lid van een onderwijsteam en onderwijsgemeenschap: 2,57
- Voor welke aspecten zijn verbeteringen het hardst nodig om traject goed aan te sluiten bij praktijk, top 4:
 - Lesgeven aan mbo-studenten, afgestemd op hun niveau: 44%;
 - Integratie van de ontwikkelingen in de branche in het lesgeven: 27%;
 - Motiveren en begeleiden mbo-studenten in de opleiding en naar de arbeidsmarkt: 18%;
 - Functioneren als docent in een mbo-instelling: 11%.

Begeleiding PDG-deelnemers:

- Vanaf begin vaste begeleider vanuit lerarenopleiding: 73%;
- Rapportcijfer begeleiding vanuit lerarenopleiding: 7,3;
- Vanaf begin vaste begeleider vanuit mbo-instelling: 77%;
- Rapportcijfer begeleiding vanuit mbo-instelling: 6,8;
- Goede samenwerking tussen de begeleiders: 44% voldoende/uitermate goed.

Assessment eind traject:

- Traject wordt afgesloten met een assessment door de lerarenopleiding, de mbo-instelling en/of in samenwerking met een externe assessor. Veelal zijn bij de *afname* van het assessment meerdere partijen betrokken. Bij de afname van het assessment speelt in 70% in ieder geval de mbo-instelling een rol en in de 29% van de assessments, de lerarenopleiding. Bij 47% van de afgenomen assessments is een externe assessor betrokken. De lerarenopleiding en de mbo-instelling zijn in principe altijd betrokken bij de afname van het assessment. Zoals de resultaten weergegeven wordt dit blijkbaar niet in alle gevallen door de zij-instromer als zodanig herkend.

Aansluiting traject op praktijk:

- Aansluiting voldoende/uitermate goed: 81%
- Werkzaam als docent in mbo: 91%

Resultaten (verwacht/ingeschat)

Het verwachte resultaat is dat door de interventie de PDG-trajecten van (gemiddeld) hogere kwaliteit zijn die onderling minder van elkaar verschillen en daarmee tot kwalitatief betere zij-instromers in het mbo leiden. In hoeverre dit resultaat gehaald wordt, hangt af van de vorderingen die gemaakt worden op bovenstaande indicatoren.

Impacts (verwacht/ingeschat)

Door (strengere) eisen te stellen aan de PDG-trajecten en deze wat betreft studielast en inhoud meer gelijk te schakelen, wordt verwacht de kwaliteit van het onderwijs in het mbo te verbeteren. Door kwalitatief betere uitstroom van gediplomeerden aan de mbo-opleidingen te realiseren, kan worden verondersteld een bijdrage te leveren aan de versterking van de Nederlandse economie. De verwachte impacts vallen echter buiten het bereik van deze onderhavige monitor en evaluatie van de maatregel.

Overig relevante zaken

Een neveneffect is de verbeterde samenwerking tussen de lerarenopleidingen en de mbo-instellingen. Eén van de knelpunten die aan het begin van de monitor werd geconstateerd, is het gebrek aan kennis en praktijkervaring binnen de lerarenopleidingen van het mbo en de mbo-deelnemers. Het zou interessant zijn om te bezien of er verbeteringen worden geboekt op dit punt, als een neveneffect van de samenwerking.

Gevolgen voor monitoring maatregel?

De huidige opzet van de monitor en evaluatie voor de maatregel met betrekking tot de PDG-trajecten lijkt te voldoen als het gaat om de meerderheid van de indicatoren. In hoeverre de deelnemers en de mbo-

Stand van zaken 2014

instellingen op één lijn zitten wat betreft de kwaliteit van de trajecten wordt later onderzocht in de casestudies.

De uitkomsten van de nulmeting geven echter aanleiding tot de volgende aanpassingen:

- De studielast in ec blijkt een vraag te zijn die de meeste PDG-deelnemers niet/slecht kunnen beantwoorden. Er vanuit gaande dat de lerarenopleidingen een programma van 60 ec aanbieden, willen we ons in de volgende meting richten op *ervaren* studielast. Op deze manier krijgen we inzicht in het aantal uur dat een deelnemer gemiddeld per week aan de opleiding besteedt. Door de ervaren studielast per week te koppelen aan de periode waarbinnen de deelnemer de opleiding heeft afgerond is tevens een zuiverder beeld te geven van de totale studielast ten opzichte van de maximaal toegestane studieduur van 2 jaar.
- Het oordeel van een deelnemer over het PDG-traject zegt niet per definitie iets over de (toegenomen) kwaliteit van een PDG-traject. Een zwaar traject kan door een deelnemer negatief beoordeeld worden omdat het veel moeite kost, terwijl de MBO-instelling positief is als het uiteindelijk beter onderlegde docenten tot zijn beschikking heeft. Om de kwaliteit van het traject vanuit meerdere oogpunten te meten, bevroegen we naast deelnemers in de volgende meting ook de MBO-instellingen (bijv. afdeling coördinator, HRM-manager) en inventariseren we in hoeverre de assessment centra een oordeel kunnen geven over de (toegenomen) kwaliteit van PDG-trajecten.
- Het zou goed zijn om, bijvoorbeeld in de casestudies van 2016, ook de vergaring van kennis en ervaring met het mbo-onderwijs binnen de lerarenopleidingen die PDG-trajecten aanbieden, mee te nemen als een positief neveneffect van de maatregel. Deze kennisvergaring kan immers als een voorwaarde worden gezien om de kwaliteit van de PDG-trajecten echt te verhogen.

Stand van zaken 2014
<p>Invoering</p> <p>De belangrijkste ontwikkelingen in de ontwikkeling van de educatieve minor in het studiejaar 2013/2014 zijn als volgt samen te vatten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In 2013 is een werkgroep samengesteld die een landelijk kader heeft ontworpen. • Eind 2013 is aan 6 hogescholen een subsidie toegekend, om een nieuwe educatieve minor te ontwerpen of een bestaande minor aan te passen. Bij alle hogescholen is feitelijk van het laatste sprake. • Over het algemeen zijn de 6 instellingen die subsidie hebben ontvangen voor de inrichting van een minor tevreden met het kader. • Bij twee hogescholen zijn er inmiddels studenten begonnen met de minor, inclusief stage. • Bij de instellingen waar de minor nog niet loopt, ligt een en ander wel op schema om op de geplande aanvangsdatum (september 2014 of januari 2015) te kunnen starten. • De hogescholen zijn overwegend tevreden over invoering van de minor, onder meer omdat: <ul style="list-style-type: none"> - wordt voortgebouwd op bestaande (pilots van) minoren; - veelal wordt aangesloten bij bestaande samenwerkingsverbanden met vmbo- en mbo-scholen. <p><i>Knelpunten</i></p> <p>Knelpunten of kanttekeningen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de naar het idee van de lerarenopleidingen stevige ambitie om de studenten binnen een beperkt programma van 30 ec af te leveren op niveau 2 van de lerarenleiding; • de minor is gericht op alle niveaus van vmbo en mbo. Daarbinnen bestaan grote verschillen, waarvan de lerarenopleidingen zich afvragen of het haalbaar is om daaraan recht te doen. • de werving: in hoeverre zijn studenten van de technisch bachelors geïnteresseerd in de minor en in een loopbaan in het onderwijs. Enkele betrokkenen vermoeden concurrentie tussen minoren van dezelfde hogeschool waarbij docenten wellicht geneigd zijn eerder naar de minoren van de eigen opleiding te verwijzen. • De aandacht voor vakdidactiek en het werkplekleren zijn onvoldoende in balans: er zou meer aandacht voor vakdidactiek moeten zijn.
<p>Outputs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zes hogescholen ontwikkelen een educatieve minor, waarvoor zij in 2013 een subsidie hebben ontvangen. • De ambitie van de hogescholen is om jaarlijks 10 tot 15 deelnemers te hebben. • Bij twee hogescholen zijn al studenten ingestroomd, bij de overige instellingen worden in schooljaar 2014-2015 de eerste deelnemers verwacht.
<p>Resultaten (verwacht/ingeschat)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hogescholen vinden de educatieve minor een logische maatregel om bij te dragen aan de vermindering van het tekort aan bèta- en techniekdocenten. Zij krijgen van de (v)mbo-scholen te horen krijgen dat de minor aansluit bij hun behoefte aan nieuwe leraren
<p>Impacts (verwacht/ingeschat)</p> <p>Bij een succesvolle invoering van de maatregel bestaat de verwachting dat dit bijdraagt aan een groter potentieel aan leraren voor de technische vakken. De spanning op de arbeidsmarkt zou hiermee kunnen verminderen. Dergelijke impacts vallen buiten het bereik van deze beleidsmonitor en evaluatie.</p>
<p>Gevolgen voor de monitoring</p> <p>In het vervolg van de monitoring in de komende jaren wordt met betrekking tot outputs in kaart gebracht:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aantal studenten, naar studierichting, dat kiest voor de educatieve minor beroepsonderwijs • Tevredenheid van studenten met de nieuwe studieroute;

Stand van zaken 2014

- Waardering van nieuwe opleidingsroute door lerarenopleiders:
- Waardering van de nieuwe opleidingsroute door bestuurders/leidinggevenden in het (v)mbo

Met betrekking tot resultaat zal worden gekeken naar:

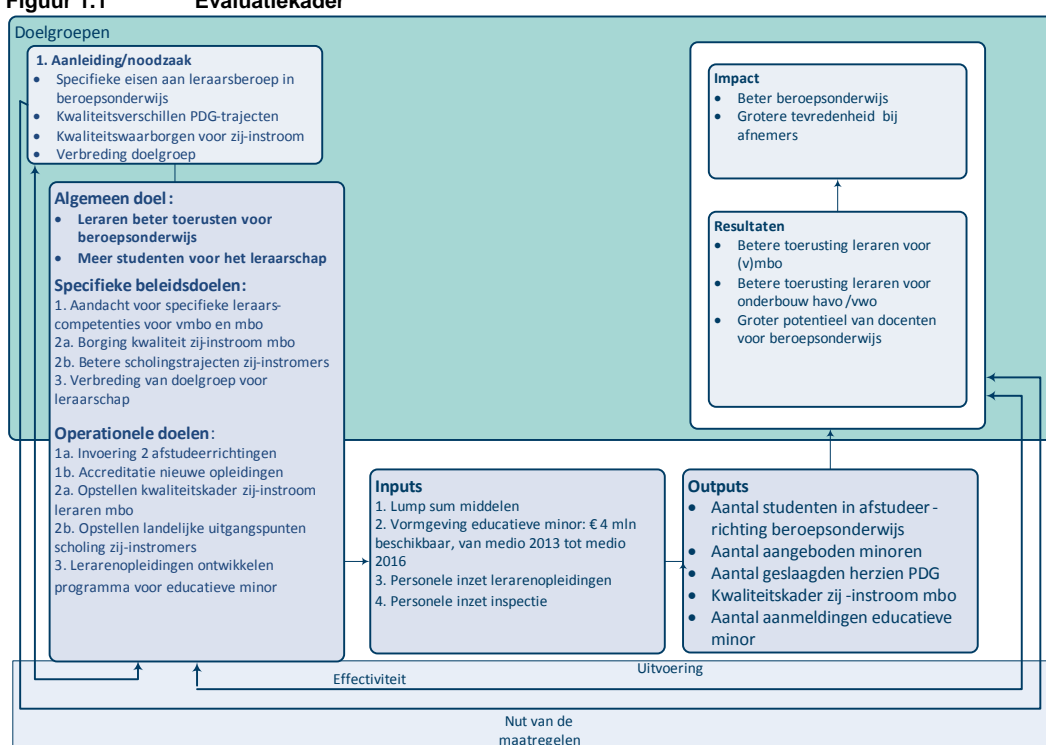
- (grotere) toestroom van docenten naar het beroepsonderwijs, met name in de beta- en techniekvakken en andere door regio's benoemde tekortvakken

1 Evaluatiekader en onderzoeksaanpak

1.1 Inleiding

Het ministerie van OCW verzoekt om de uitvoering van een monitor van een drietal maatregelen om de kwaliteit van de opleiding voor leraren in het voorbereidend c.q. middelbaar beroepsonderwijs te verbeteren. Om tot een systematische beoordeling van de beleidsinterventies te komen, maken wij gebruik van een evaluatiekader (zie Figuur 1.1). Het evaluatiekader maakt duidelijk welk doel (of doelen) er precies met een beleidswijziging wordt beoogd, op welke wijze dit gebeurt en welke effecten (op welk niveau) hiervan verwacht worden. Aan de hand van het evaluatiekader beschrijven wij in de volgende paragrafen de drie maatregelen.

Figuur 1.1 Evaluatiekader

1.2 Aanleiding voor de maatregelen

In reactie op het advies van de Onderwijsraad over het opleiden van leraren voor het beroepsonderwijs heeft de minister een drietal maatregelen genomen om de kwaliteit van de opleiding voor leraren in het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs te verbeteren:

1. *Invoering van twee afstudeerrichtingen* (algemeen vormend onderwijs en beroepsgericht onderwijs) bij de tweedegraads lerarenopleidingen.
2. *Verhoging van de kwaliteit van zij-instromers* in het MBO door het opstellen van een kwaliteitskader en door betere scholingstrajecten voor zij-instromers.
3. *Aanspreken van nieuwe doelgroepen door invoering van een educatieve minor beroepsonderwijs voor HBO bachelor studenten* buiten de lerarenopleiding. Deze minor wordt een nieuwe route naar het leraarschap in de beroepsgerichte vakken in VMBO en MBO.

Elk van de maatregelen is ingegeven door een specifieke noodzaak die op hoofdlijnen is te herleiden tot zorgen over de toerusting van leraren op de onderwijspraktijk in het vmbo en mbo.³ Onderstaand geven we een beknopt overzicht van meer specifieke aandachtspunten, zoals die in het advies van de Onderwijsraad naar voren zijn gebracht:

Onvoldoende aandacht voor sectorspecifieke invulling algemeen vormende vakken

- De positie van de algemeen vormende vakken in het algemeen vormend onderwijs is anders dan die in het beroepsonderwijs. Met de invoering van de kennisbases in 2009 zijn naar de indruk van de Onderwijsraad forse stappen gezet in de verbetering van de basiskwaliteit van de lerarenopleidingen.

Specifieke competenties en kennis voor vmbo en mbo blijven onderbelicht in de opleiding

- Ondanks de ingevoerde profilering (uitstroomprofielen) voor de tweedegraads lerarenopleidingen blijven specifieke competenties die nodig zijn voor het lesgeven in het vmbo en mbo in de opleiding onderbelicht. Voor het vmbo gaat het om pedagogische en didactische competenties. Voor het mbo geldt dat de opleidingen onvoldoende aandacht schenken aan sectorspecifieke kenmerken zoals de kwalificatiedossiers, het competentiegericht onderwijs en de beroepspraktijkvorming.

Verschillen in opleidingsroutes

- Niet voor alle beroepsgerichte vakken in het vmbo en mbo bestaat een opleiding; het zij-instroomtraject geldt hiervoor als (enig) alternatief. Verschillen in opleidingsroutes kunnen leiden tot kwaliteitsverschillen tussen leraren.

Kwaliteit staat ter discussie

- De kwaliteit van de lerarenopleiding voor de beroepsgerichte vakken staat ter discussie. Een hier mee samenhangend en urgent probleem is de geringe studenteninstroom, vooral voor de lerarenopleidingen in de techniek. Door de geringe instroom is het moeilijk de gewenste kwaliteit te leveren en zijn opleidingen bedrijfseconomisch moeilijk in stand te houden. Er is relatief weinig geld voor het verzorgen van het onderwijs.

Onvoldoende wettelijk kader zij-instroom mbo

- Omdat er minder wettelijke eisen gelden voor de zij-instroomtrajecten in het mbo dan voor die in het vmbo, is in het mbo een grote variëteit ontstaan naar inhoud, omvang, vorm, kwaliteit en kosten van de opleidingen. Ook is er minder toezicht geregeld in de wet in vergelijking met het zij-instroomtraject voor leraren vmbo. Het kennisniveau van de zij-instromers varieert dan ook.

Mogelijkheden voor educatieve minor beperkt tot WO-bachelors in algemene vakken

- Met de invoering van de educatieve minor in het wetenschappelijk onderwijs is een nieuwe opleidingsroute richting het leraarschap gecreëerd. De educatieve minor levert een bevoegdheid op om les te geven in de onderbouw van de havo en het vwo en in het vmbo-tl, maar biedt geen bevoegdheid voor andere leerwegen van het vmbo en ook niet in het mbo.⁴ De positieve resultaten die de pilots met de educatieve minor laten zien⁵, gaan vooralsnog dus voorbij aan het vmbo (behalve tl) en het mbo. Hierbij gaat het om het verbreden van de doelgroep voor toekomstige leraren en een kwaliteitsimpuls met hoog opgeleide leraren.

³ De aanleiding voor de maatregelen zoals hier weergegeven is grotendeels gebaseerd op het advies van de Onderwijsraad (2011), *Goed opgeleide leraren voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs*, Den Haag.

⁴ Alleen studenten van bepaalde opleidingen kunnen de educatieve minor volgen. Daarbij gaat het alleen om algemene vakken zoals Engels, Duits en economie

⁵ Hovius, M., Kessel, N. van & Vergunst, N. (2010). *Een nieuwe route naar het leraarschap*. Nijmegen: ITS/IOWO. Aa, van der R. e.a. (2012), *Evaluatie educatieve minor*. Rotterdam: Ecorys/ResearchNed.

De hiervoor genoemde knelpunten betreffen vooral de kwaliteit van de aansluiting tussen lerarenopleidingen en beroepsonderwijs. Er is echter ook sprake van dreigende lerarentekorten. Het middelbaar beroepsonderwijs (en de volwasseneneducatie) heeft de komende jaren behoefte aan veel nieuwe leraren om de uitstroom van (oudere) leraren op te vangen. Het lerarenbestand in het middelbaar beroepsonderwijs is sterk vergrijsd, meer dan in het primair en voortgezet onderwijs. De mate waarin de lerarentekorten zich voordoen hangt sterk af van ontwikkelingen in de conjunctuur en de mate waarin het beroepsonderwijs in staat is om leraren van buiten het onderwijs aan te trekken.

1.3 Doelen van de maatregelen

Wat betreft de doelen van de maatregelen kan onderscheid worden gemaakt in algemene doelen die de drie maatregelen gezamenlijk beogen, de specifieke doelen per maatregel en de operationele doelen die het concrete niveau van de invoering/uitvoering betreffen.

Algemene doelen

De genoemde drie maatregelen betreffen in hoofdzaak een tweetal algemene doelen, namelijk:

- Een kwalitatieve doelstelling: een verbeterde toerusting van leraren voor het beroepsonderwijs;
- Een kwantitatieve doelstelling: meer studenten laten kiezen voor het leraarschap.

Specifieke doelen

De specifieke doelen betreffen in dit geval de doelen per maatregel:

- De invoering van twee afstudeerrichtingen bij de tweedegraads lerarenopleidingen heeft tot doel *meer aandacht te krijgen voor specifieke competenties voor het leraarschap in het vmbo en mbo.*
- De ontwikkeling van het kwaliteitskader voor zij-instroom in het mbo en door betere scholingstrajecten voor zij-instromers heeft tot doel om de *kwaliteit van zij-instromers in het mbo te verbeteren.* De kwaliteit van zij-instromers in het vmbo is al beter geborgd.
- De invoering van de educatieve minor beroepsonderwijs voor hbo bachelor studenten buiten de lerarenopleiding heeft tot doel *nieuwe doelgroepen voor het leraarschap in het vmbo en mbo aan te boren.*

Operationele doelen

De operationele doelen per maatregel zijn als volgt:

Invoering afstudeerrichtingen

- De lerarenopleidingen zullen werk moeten maken van de invoering van de afstudeerrichtingen (algemeen vormend onderwijs en beroepsgericht onderwijs). Scholen kunnen eigen accenten aanbrengen in hun profilering wat dit betreft. De technische specificaties voor de afstudeerrichtingen (in termen van doelgroep, vakken, opbouw en aantal ECTS) staan vermeld in de brief van de minister aan de Tweede Kamer.⁶
- Een belangrijk sluitstuk van de invoeringsfase van de afstudeerrichtingen betreft de kritische beoordeling door de visitatiepanels in de volgende accreditatieronde van de tweedegraads lerarenopleidingen.

Kwaliteitskader zij-instroom mbo en kwaliteitsverbetering scholingstrajecten

⁶ Minister van OCW, *Opleiden van leraren beroepsonderwijs*, 18 december 2012.

- De gezamenlijke mbo-instellingen leveren uiterlijk in juni 2013 een kwaliteitskader voor zij-instroom van leraren mbo.⁷ Ten tijde van de start van ons onderzoek bestond de verwachting dat dit kader pas in 2014 vastgesteld zou zijn.
- De hogescholen stellen landelijke uitgangspunten vast voor de scholing van zij-instromers. De minister gaat ervan uit dat de hogescholen hun scholing vanaf schooljaar 2013-2014 in lijn met deze uitgangspunten aanbieden. Ook hiervoor gold bij de start van ons onderzoek de verwachting dat dit met enige vertraging zou plaatsvinden.

Ontwikkelen programma voor educatieve minor

- De lerarenopleidingen zullen, met de hbo vakbacheloropleiding en (v)mboinstellingen in de regio, een programma voor de minor opstellen.

Om de doelstellingen van de maatregelen te vertalen naar de uitvoering van concrete acties is de inzet van financiële middelen en mensen nodig. In de brief aan de Tweede Kamer zijn op een aantal punten specifieke beleidsmiddelen genoemd om de genoemde maatregelen in te voeren. Maar voor het overgrote deel betreffende de maatregelen wijzigingen van procedures en programma's die uit de reeds beschikbare middelen bekostigd zullen worden. Volledigheidshalve geven wij hier beknopt per maatregel weer welke input van middelen op dit moment worden voorzien. Dit is een tentatief overzicht dat waar nodig bij de uitvoering van de monitoring kan worden aangevuld:

Invoering van twee afstudeerrichtingen bij de tweedegraads lerarenopleidingen

- Personele inzet lerarenopleidingen
- Visitatiepanels (tijdens volgende accreditieronde)

Opstellen kwaliteitskader en verbetering scholingstrajecten voor zij-instromers

- Gezamenlijke mbo-instellingen
- Lerarenopleiders hbo-instellingen
- Personele inzet inspectie, die bij ontwikkeling kader worden betrokken

Invoering educatieve minor beroepsonderwijs voor HBO bachelor studenten

- Vormgeving educatieve minor: € 4 mln. beschikbaar, van medio 2013 tot medio 2016
- Personele inzet lerarenopleidingen

1.4 Resultaten van beleid

Voor de monitoring van het beleid is het belangrijk om een beeld te hebben van de outputs en resultaten (outcome) van het beleid. Hiermee kan een weloverwogen keuze gemaakt worden voor de bronnen en doelgroepen die voor dit onderzoek benaderd moeten worden. Voorafgaand aan de start van ons onderzoek werden de volgende outputs en uitkomsten van de maatregelen voorzien.

Outputs

De outputs van de maatregelen hebben betrekking op datgene wat concreet gerealiseerd wordt met de uitvoering van de genoemde maatregelen. Ten eerste betreft dat de totstandkoming van de afstudeerrichtingen, het kwaliteitskader zij-instroom mbo en de ontwikkeling van onderwijsprogramma's voor de educatieve minor in het hbo. In feite betreffen deze outputs de

⁷ In het kwaliteitskader staat hoe de mbo-instelling de volgende zaken uitvoert: - het geschiktheidsonderzoek bij de aanstelling van een zij-instromer; - de begeleiding op de werkplek; - de samenwerking met de lerarenopleiding. Het kwaliteitskader dient geschikt te zijn voor het toezicht op de kwaliteit van het leraarschap door de Inspectie van het Onderwijs. Het kwaliteitskader zal daarom in samenwerking met de Inspectie worden opgesteld.

realisatie van de operationele doelstellingen van het beleid. Belangrijker evenwel is hoeveel deelnemers met de genoemde maatregelen worden bereikt. Met andere woorden:

- hoeveel studenten kiezen voor welke afstudeerrichting?
- hoeveel zij-instromers volgen de nieuwe PDG-cursussen en hoeveel slagen er hiervoor?
- hoeveel studenten kiezen voor de educatieve minor, en wat is de studie-achtergrond van deze studenten?

Resultaten (outcome)

Resultaten hebben betrekking op het directe voordeel dat de maatregelen opleveren aan de 'begunstigden', dat wil zeggen aan de leraren die van gecreëerde opleidingsroutes en -trajecten gebruik maken en aan de scholen die deze "nieuwe lichter" opgeleiden in dienst nemen.

Indien de maatregelen inderdaad leiden tot de doelen die worden beoogd, dan komen de resultaten van de maatregelen tot uitdrukking in een betere toerusting van de leraren voor het beroepsonderwijs. Ook de voorbereiding op het leraarschap voor het algemeen vormend onderwijs kan met de invoering van de afstudeerrichtingen verbeteren. In algemene zin verbetert hiermee de aansluiting tussen de lerarenopleiding en de beroepspraktijk. Dit geldt in feite voor alle drie de maatregelen, zij het dat de manier waarop en de mate waarin dit resultaat tot stand komt, per maatregel kan verschillen. Een student aan de lerarenopleiding die kiest voor de afstudeerrichting beroepsonderwijs is anders toegerust voor het leraarschap dan iemand die via een zij-instroomtraject leraar wordt. Variatie aan wegen naar het leraarschap zal blijven bestaan.

Impact

Het verbeteren van de toerusting van leraren voor het beroepsonderwijs is geen doel op zich, maar moet uiteindelijk tot doel hebben om de kwaliteit van het (beroeps)onderwijs te verbeteren. Hoewel de kwaliteit van leraren in belangrijke mate bepaald wordt door de kwaliteit van de lerarenopleidingen, is het niet eenvoudig om te bepalen in welke mate de nu voorgestelde wijzigingen effect zullen hebben op de kwaliteit van het onderwijs. Daar komt bij dat de kwaliteit van het onderwijs, en het beroepsonderwijs nog meer dan het algemeen vormend onderwijs, in belangrijke mate ook door andere factoren buiten de lerarenopleidingen wordt bepaald. Het meten van impact is dan ook niet aan de orde in de monitoring van de genoemde maatregelen.

Synergie

In het verlengde van de discussie over impact kan worden opgemerkt dat de in te voeren maatregelen ook niet op zich staan en niet voor het gehele opleidingsveld eenzelfde impact zullen hebben. Een groot deel van de lerarenopleidingen biedt al een afstudeervariant richting beroepsonderwijs aan. Allicht dat de meerwaarde van de nu voorgestelde afstudeerrichtingen daar minder zal zijn. Eenzelfde overweging geldt voor de ontwikkeling van het kwaliteitskader. Zoals geconstateerd bestaan er verschillen in kwaliteit van de scholingstrajecten voor zij-instromers. Het kwaliteitskader en de landelijke uitgangspunten zullen vooral een kwaliteit verhogend effect hebben voor die trajecten die nu feitelijk onder de maat zijn.

Maar ook in brede zin zijn de nu ingevoerde maatregelen een voortzetting van het beleid dat op sommige punten reeds eerder in gang is gezet. Enkele van de actiepunten in *Leraar 2010 – een krachtig beroep!* betreffen de verbetering van de relatie tussen mbo en de lerarenopleiding met het oog op een versterking van de beroepsgerichte voorbereiding van studenten in de lerarenopleidingen op het werken in het (v)mbo. Deze inzet sluit aan op de ontwikkeling van specifiek mbo-gerichte lerarenopleidingen en minors zoals enkele hogescholen deze eerder al hebben ingezet

Neveneffecten

Naast beoogde effecten kunnen de maatregelen ook zogenaamde neveneffecten genereren, die niet (geheel) waren voorzien. Al eerder is erop gewezen dat het formeren van twee afstudeerrichtingen aan de lerarenopleiding een flexibele inzet van afgestudeerde leraren kan belemmeren. Bovendien kunnen er kosten zijn voor bijscholing op het moment dat een leraar de overstap maakt naar een andere schoolsoort. De minister stelt in zijn brief aan de Tweede Kamer dat de betreffende leraar en zijn werkgever hierover afspraken moeten maken. De middelen uit de lump sum kunnen hiervoor worden aangewend.

Een positief neveneffect, en misschien zelfs wel een direct effect, zou kunnen zijn dat de leraren die voor een bepaalde afstudeerrichting hebben gekozen minder inwerktijd en begeleiding nodig hebben van de school waar zij in dienst treden.

1.5 Indicatoren

Op basis van het evaluatiekader kan een eerste aanzet worden gegeven voor de indicatoren die in de monitoring dienen te worden meegenomen:

Wat betreft de *output* zijn voor de hand liggende indicatoren die in de monitoring worden meegenomen: aantal studenten dat kiest voor de afstudeerrichting beroepsonderwijs, aantal aangeboden minoren en het aantal aanmelding daarvoor, en het aantal deelnemers herzien PDG/PDA.

Wat betreft de *resultaten* wordt in de monitoring gekeken naar de mate waarin nieuwe leraren beter zijn toegerust voor het vmbo en mb, respectievelijk voor de onderbouw havo/vwo. Aangezien het niet mogelijk zal zijn om deze kwaliteitsverbetering op een objectieve wijze te meten, baseren wij ons op de oordelen van de betreffende stakeholders, zowel de lerarenopleidingen zelf als het afnemende scholenveld. Ook de deelnemers zal naar hun tevredenheid/waardering over de afstudeerrichtingen worden bevraagd.

Een andere belangrijke indicator voor de monitoring is de mate waarin de invoering van de educatieve minor (naar verwachting) leidt tot een grotere toestroom van docenten naar beroepsonderwijs. Deze indicator zal worden gemeten door a) de omvang van de instroom in de educatieve minoren te volgen en b) studenten in de educatieve minor te bevragen over hun (toekomstige) studie- of beroepsloopbaan (binnen/buiten het onderwijs).

1.6 Onderzoeksvragen

Het hiervoor gepresenteerde evaluatiekader wordt gebruikt ter beantwoording van de door het ministerie van OCW geformuleerde onderzoeksvragen. Deze vallen grofweg uiteen in onderzoeksvragen betreffende de output (aantallen bereikte studenten en waardering van de maatregelen), waardering, resultaat (toerusting van afgestudeerden voor het beroepsonderwijs) en proces.

Output

1. Hoe worden de verschillende maatregelen door hogescholen en het onderwijsveld ingevuld?
2. Hoeveel studenten kiezen voor de twee verschillende afstudeerrichtingen?
3. Hoeveel zij-instromers hebben met succes het nieuwe PDG-traject gevolgd.

4. Hoeveel studenten van welke studierichtingen kiezen voor de educatieve minor beroepsonderwijs?

Waardering/gepercipieerde effectiviteit

5. Hoe waarderen studenten/zij-instromers de nieuwe studieroutes?
6. Hoe waarderen lerarenopleiders/nascholingsdocenten de nieuwe routes?
7. Hoe waarderen bestuurders/leidinggevendenden de nieuwe routes?

Resultaat

8. Geven de eerste twee maatregelen een verbetering in de toerusting voor het beroepsonderwijs van de leraren naar het oordeel van de (v)mbo-scholen die deze (startende) leraren opnemen?
9. Geeft de AVO-studieroute, naar het oordeel van de scholen, een verdieping, waardoor afgestudeerden beter toegerust zijn voor het lesgeven in de onderbouw van HAVO-VWO?
10. Zijn er aanwijzingen dat de educatieve minor tot een grotere toestroom van docenten leidt naar het beroepsonderwijs, met name in de bèta- en techniekvakken en andere door regio's benoemde tekortvakken.

Proces

11. Welke elementen uit de programma's, de organisatie en de begeleiding zijn bevorderend voor de kwaliteit en kwantitatieve toestroom en welke zijn belemmerend?

1.7 Onderzoeksaanpak en –planning

De monitoring en evaluatie van de drie maatregelen beslaat de periode 2013-2017. Per maatregel worden elk jaar verschillende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd. Tabel 1.1 geeft hiervan per kalenderjaar een overzicht op hoofdlijnen.

Tabel 1.1 Overzicht van onderzoeksactiviteiten, per maatregel en per kalenderjaar

	0-meting		1° meting	2° meting	Eind-meting
	2013	2014	2015	2016	2017
Invoering afstudeerrichtingen					
Deskresearch en verkennende interviews	X				
Uitvraag studentenadministraties		X	X	X	X
Secundaire analyse alumni Loopbaanmonitor		X	X	X	X
Interviews lerarenopleiders		X			
Case studies (X	X
Studentenenquête		X		X	X
Alumni-enquête (via Loopbaanmonitor)		X	X	X	X
Interviews schoolleiders/-directeuren (v)mbo en mbo				X	X
Kwaliteitsversterking zij-instroom/PDG					
Desk research en verkennende interviews	X	X			X
Analyse zij-instroom subsidiebestand (DUO)		X	X	X	X
Enquête onder zij-instromers		X	X		X
Case studies (interviews met betrokkenen)				X	
Educatieve minor hbo					
Desk research en verkennende interviews	X				

Uitvraag studentenadministraties		X	X	X	X
Studentenenquête			X	X	X
Interviews hogescholen		X		X	X
Interviews schoolleiders/-directeuren en praktijkbegeleiders (v)mbo			X		X
Alumni-enquête					X
Secundaire analyses alumni Loopbaanmonitor		X	X	X	X

2 Afstudeerrichtingen tweedegraads lerarenopleidingen

2.1 Samenvatting

Studenten die een lerarenopleiding in een van de algemeen vormende vakken volgen dienen beter te worden voorbereid op en toegerust voor het leraarschap in het (v)mbo. Aan deze maatregel wordt invulling gegeven door in het basisprogramma van de lerarenopleidingen meer aandacht te besteden aan het brede werkveld van tweedegraads leraren (vmbo, mbo, havo, vwo) én worden in de eindfase van de opleiding twee afstudeerrichtingen aangeboden: havo/vwo en vmbo/mbo.

Het studiejaar 2013/2014 stond in het teken van de eerste stappen op weg naar invoering van de afstudeerrichtingen. In de nulmeting is nagegaan (a) hoe het staat met de voorbereiding van de lerarenopleiding op de invoering van de afstudeerrichtingen en (b) in welke mate de huidige generatie (4^e-jaars) studenten aan de lerarenopleidingen voorbereid zijn op lesgeven in het (v)mbo.

Stand van zaken invoering afstudeerrichtingen

De meeste lerarenopleidingen staan positief tegenover de invoering van de afstudeerrichtingen, hoewel er in sommige gevallen vraagtekens worden geplaatst bij de noodzaak.

Bij de meeste lerarenopleidingen heeft het schooljaar 2013/2014 in het teken gestaan van interne discussie, oriëntatie/verkenning, en eerste voorbereidingen, veelal resulterend in een instellingskader of projectplan. Concrete veranderingen zijn meestal nog niet doorgevoerd. Voor zover er stappen zijn gezet, hebben deze betrekking op herziening/vernieuwing van het curriculum, maar nog niet op de concrete implementatie.

De meeste instellingen ervaren de nu voorgestelde invoering van de afstudeerrichtingen als een ingrijpende herziening van hun opleidingen; dit geldt (aanzienlijk) minder voor de opleidingen die de afgelopen jaren serieus werk hebben gemaakt van de invoering van de uitstroomprofielen.

De knelpunten die de lerarenopleidingen voorzien bij de invoering van de afstudeerrichtingen zijn divers van aard. De meest genoemde praktische knelpunten betreffen de concrete invulling vakken en opdrachten in lijn met de afstudeerrichtingen. Ook de plaats van de minor is voor veel opleidingen een heikel punt. Daarnaast wordt een tekort aan aanstageplaatsen in het mbo genoemd.

Voorbereiding op lesgeven in het (v)mbo anno 2014

Om in beeld te krijgen van hun voorbereiding op het lesgeven in het (v)mbo is een internetenquête uitgezet onder studenten in de eindfase van hun (tweedegraads) lerarenopleiding. In totaal zijn 4.668 studenten aangeschreven, waarvan er 778 de enquête hebben ingevuld (respons van 17%). Gezien de beperkte respons geven de enquêteresultaten een indicatie van de uitgangssituatie.

Van de vierdejaars studenten geeft iets meer dan de helft (59%) te kennen dat in de eerste drie jaar van hun opleiding geen specialisatie mogelijk is/was voor lesgeven in het vmbo of mbo. Ruim de helft (56%) geeft aan dat zij in hun vierde jaar *niet* konden kiezen voor een specialisatie voor lesgeven in vmbo/mbo. Van de studenten die deze keuze hadden, heeft 23% een keuze voor de specialisatie vmbo/mbo gemaakt. Dit betreft dus een klein deel van de populatie (13%).

Van de studenten die aangeven dat een dergelijke specialisatie in het vierde jaar niet mogelijk was, geeft 44% te kennen dat er in hun vierde jaar evenveel aandacht is (geweest) voor lesgeven in het vmbo/mbo als voor lesgeven in havo/vwo.

Tot slot geeft een ruime meerderheid van de studenten (70%) aan dat zij tijdens hun opleiding geen vakken hebben gevolgd die specifiek gericht waren op het lesgeven in het vmbo of mbo. Volgens ruim een kwart (28%) was dit wel het geval. Dit is uitgezonderd de stage.

Kennismaking met het beroepenveld

Uit een oogpunt van een evenwichtige beroepsvoorbereiding is het relevant dat studenten tijdens hun opleiding kennis maken met het beroepenveld waarvoor het vmbo/mbo opleidt. 16% van de studenten geeft tijdens hun opleiding aan intensief kennis te hebben gemaakt met het beroepenveld waarvoor vmbo/mbo opleidt; voor de helft van de studenten (49%) was dit nauwelijks of in het geheel niet het geval.

Volgens de meeste studenten was er tijdens hun loopbaanbegeleiding geen specifieke aandacht voor een bepaald onderwijstype (44%), terwijl er volgens ruim een kwart in gelijke mate aandacht was voor alle schooltypen (29%).

Voorbereiding tijdens de lerarenopleiding op lesgeven in (v)mbo

Aspecten waarvan een meerderheid van de studenten van mening is dat zij daar tijdens hun opleiding **redelijk tot goed of zelfs uitstekend** op zijn voorbereid, zijn:

- ... het begeleiden van (v)mbo-leerlingen naar hun toekomstige rol in de maatschappij (burgerschap) (54% redelijk/goed/uitstekend);
- ... de specifieke leerstijlen en leerproblemen van (v)mbo-leerlingen (59% redelijk/goed/uitstekend);
- ... de diversiteit in leerlingpopulaties in het (v)mbo (57% redelijk/goed/uitstekend);

Aspecten waarvan een aanzienlijk deel van de studenten van mening is dat zij daar tijdens hun opleiding **onvoldoende** op zijn voorbereid:

- ... relevante kwalificatiedossiers in het mbo (41% vindt zich onvoldoende voorbereid)
- ... rekenvaardigheden in de context van de beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden (40% onvoldoende);
- ... het begeleiden van leerlingen op de werkplek (41% onvoldoende);
- ... het mentorschap over (v)mbo-leerlingen (34% onvoldoende);
- ... actuele kennis van beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden (23% onvoldoende);
- ... de didactiek van leren voor het beroep (werkplekleren, bpv-leren) (31% onvoldoende)

Voltijdstudenten voelen zich vaker minder goed voorbereid op de genoemde aspecten dan duale/deeltijdstudenten.

Samenvattend voelt 40% van de studenten zich goed tot uitstekend voorbereid op lesgeven in het (v)mbo, terwijl 43% zichzelf matig voorbereid vindt, en 14% zelfs onvoldoende. Studenten economie zijn voelen zich beter voorbereid dan de meeste overige studenten.

Beoogde sectorkeuze na de opleiding

Bijna een kwart van de studenten opteert na zijn opleiding voor een baan in het vmbo, en is daarmee onder vierdejaars studenten het populairste onderwijstype, gevolgd door havo (18%), vwo (16%), mbo (11%), terwijl het 15% niet uitmaakt en 10% het nog niet weet. Van de vierdejaars heeft 7% een voorkeur voor een baan buiten het onderwijs. De voorkeur voor een onderwijssector verschilt naar opleidingsvorm en vakrichting.

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden

Tot slot is een secundaire analyse uitgevoerd op gegevens van de loopbaanmonitor, waarin de arbeidsmarktpositie van pas afgestudeerde leraren in kaart wordt gebracht. Het aantal afgestudeerden dat in het mbo gaat werken is relatief beperkt, vooral onder degenen die een exacte studie hebben gedaan. Opmerkelijk is verder dat veel afgestudeerden zowel in het vmbo als in havo/vwo lesgeven. Dit is een belangrijke bevinding in het licht van deze monitor. Het onderstreept namelijk het belang van een brede bevoegdheid.

2.2 Inleiding

Dit hoofdstuk betreft de nulmeting van de invoering van *afstudeerrichtingen* in de tweedegraads lerarenopleiding; dit is één van de maatregelen die de minister heeft genomen om studenten die een *lerarenopleiding in een van de algemeen vormende vakken* (avo) volgen beter toe te rusten op het leraarschap in (v)mbo.

Om aan deze maatregel invulling te geven wordt in het basisprogramma van de lerarenopleidingen meer aandacht besteed aan het brede werkveld van tweedegraads leraren (vmbo, mbo, havo, vwo). Daarnaast moeten in de eindfase van de opleiding twee *afstudeerrichtingen* worden aangeboden: de *afstudeerrichting havo/vwo* en de *afstudeerrichting vmbo/mbo*. De maatregel is afgekondigd eind 2012. Het studiejaar 2013/2014 staat in het teken van de ontwikkeling van en eerste stappen op weg naar invoering van de *afstudeerrichtingen*.

De voorliggende nulmeting betreft zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve doelen van de maatregel.

De monitoring van de **kwantitatieve** doelen is gebaseerd op:

- *Inventarisatie* van het aantal studenten per *afstudeerrichting*,⁸
- Een *secundaire analyse* op basis van de loopbaanmonitor (LBM), met name wat betreft beroepsrendement richting (mbo/vmbo).

De monitoring van de **kwalitatieve** doelen is gebaseerd op:

- *Interviews met lerarenopleiders* (over de invoering en de uitwerking van de maatregel);
- *Internetenquêtes onder 4^e-jaarsstudenten van de lerarenopleidingen* (over de waardering van de nieuwe studieroutes en de voorbereiding op de beroepspraktijk);
- *Secundaire analyses op basis van de loopbaanmonitor* (over de vakbekwaamheid van alumni en de voorbereiding op de beroepspraktijk).

De inventarisatie (onder de hogescholen) van het aantal studenten per uitstroomprofielen heeft onvoldoende respons opgeleverd om een betrouwbaar beeld te geven.

Internet enquête onder 4^e-jaarsstudenten

Om een goed beeld te krijgen van de nieuwe *afstudeerrichtingen* en na te gaan of deze daadwerkelijk leiden tot een betere voorbereiding op de beroepspraktijk, wordt in de periode 2014-2017 drie keer een internetenquête gehouden onder 4^e-jaarsstudenten van de lerarenopleidingen (avo-vakken), respectievelijk in maart/april 2014, maart/april 2016 en maart/april 2017.

⁸ De inventarisatie (onder de hogescholen) van het aantal studenten per uitstroomprofielen heeft onvoldoende respons opgeleverd om een betrouwbaar beeld te geven. Van slechts 2 opleidingen hebben wij hiervan een beeld.

De enquête in 2014 brengt de situatie in kaart vóór de curriculumherziening, met als hoofdvraag in hoeverre de huidige generatie 4^e-jaars studenten zich aan het einde van hun studie goed voorbereid vinden op het leraarschap in het vmbo en mbo. In de enquête zijn hiertoe vragen gesteld over de volgende onderwerpen:

- de gekozen afstudeerrichting (c.q. het uitstroomprofiel);
- de theoretische verdieping (gericht op havo/vwo of vmbo/mbo);
- de stagebegeleiding vanuit de opleiding en de school;
- de aansluiting van de opleiding op de beroepspraktijk;
- de tevredenheid over de studie en de studiebegeleiding;
- het oordeel over de eigen vakbekwaamheid (competenties etc.);
- retrospectief: veranderingen in eerste drie jaar van de studie.

Het is belangrijk om de antwoorden op deze vragen in het ontwikkelingsperspectief van de afstudeerrichtingen te plaatsen. Veel vragen krijgen pas betekenis door de antwoorden uit opeenvolgende metingen met elkaar te vergelijken.

In overleg met DUO is een selectie gemaakt van alle 4e-jaarsstudenten aan de lerarenopleidingen (tweedegraads). We hebben ons hierbij beperkt tot studenten in de *avo-vakken* waarvan het afstudeerprogramma wordt aangepast⁹. In totaal zijn 4.668 studenten aangeschreven, waarvan er 778 de enquête hebben ingevuld, een respons van 17 procent. Vanwege significante verschillen tussen de responsgroep en de onderzoekspopulatie heeft een weging van de enquêteresultaten plaatsgevonden (zie bijlage). Gezien de beperkte respons moeten de enquêteresultaten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Zij geven een indicatie van de uitgangssituatie.

Dit hoofdstuk bevat de conclusies van de nulmeting. De achterliggende data zijn weergegeven in tabellen en figuren in de bijlage van dit hoofdstuk.

2.3 Stand van zaken invoering

De stand van zaken met betrekking tot de invoering van de afstudeerrichtingen schetsen wij hier op basis van de interviews met de lerarenopleidingen. In de bijlage is een overzicht opgenomen van de geïnterviewden.

Relevantie verschilt per opleiding

De meeste lerarenopleidingen staan positief tegenover de invoering van de afstudeerrichtingen, hoewel er in sommige gevallen vraagtekens worden geplaatst bij de noodzaak; lang niet alle opleidingen herkennen zich in signalen uit het werkveld, die erop zouden wijzen dat hun afgestudeerde leraren onvoldoende zouden zijn toegerust voor het vmbo en mbo. Wel wordt erkend dat avo veelal de “defaultwaarde” van de lerarenopleidingen is, en dat er weinig aandacht bestaat voor met name het mbo. Mogelijk hangen verschillen in gepercipieerde noodzaak samen met het bestaan van uitstroomprofielen bij sommige opleidingen, waarmee studenten reeds een accent richting vmbo of mbo aan hun opleiding kunnen geven.

De studenten die afgelopen jaar zijn afgestudeerd, hebben daarom ook nog het ‘oude’ programma gevolgd, waarbij veelal een keuze kon worden gemaakt uit drie uitstroomprofielen¹⁰:

- Vakinhoudelijke vorming (gericht op lesgeven in onderbouw havo/vwo);
- Zorgontwikkeling (gericht op lesgeven in vmbo);
- Beroepspraktijkvorming (gericht op lesgeven in mbo).

⁹ De beroepsgerichte vakken laten we buiten beschouwing omdat deze niet onder de maatregel vallen.

¹⁰ Onderwijsraad (2011) *Goed opgeleide leraren voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs*.

De aandacht die er in de huidige opleidingen is voor vmbo en mbo komt vooral tot uitdrukking in de (veelal verplichte) stage op een van deze schoolsoorten, naast de aandacht die er bestaat in de oriëntatielessen en gastlessen. Op de opleidingen waar redelijk tot goed uitgewerkte uitstroomprofielen bestaan, is de aandacht voor het vmbo en mbo meer expliciet. Kortom, aandacht voor (v)mbo was er wel, maar niet in alle opleidingen systematisch.

Voorzichtige eerste stappen op weg naar invoering

Bij de meeste lerarenopleidingen stond het schooljaar 2013/2014 in het teken van interne discussie, oriëntatie/verkenning, en eerste voorbereidingen, veelal resulterend in een instellingskader of projectplan. Concrete veranderingen zijn meestal nog niet doorgevoerd (zomer 2014). Voor zover er stappen zijn gezet, hebben deze betrekking op herziening/vernieuwing van het curriculum, maar nog niet op de concrete implementatie. Ook, en vaak vooral, is de plaats van de minor onderwerp van hevige discussie in de nieuw te ontwikkelen opleiding. Sommige opleidingen hebben besloten om deze te schrappen. In een enkel geval is er tot op heden weinig tot niets gebeurd, mede onder invloed van interne reorganisatie.

Op verschillende opleidingen wordt de invoering van de afstudeerrichtingen gecombineerd met andere vernieuwingen, zoals bijvoorbeeld internationalisering van de opleiding, invoering van bedrijfsstages, verdere professionalisering van docenten, aandacht voor de strengere eisen aan taal en rekenen in het mbo.

De meeste instellingen ervaren de nu voorgestelde invoering van de afstudeerrichtingen als een behoorlijke ingrijpende herziening van hun opleidingen; dit geldt (aanzienlijk) minder voor de opleidingen die de afgelopen jaren serieus werk hebben gemaakt van de invoering van de uitstroomprofielen.

Alle lerarenopleidingen volgen de richtlijn om voor alle schoolvakken waarvoor zij een lerarenopleiding aanbieden, twee afstudeerrichtingen in te voeren. Wel blijft de invoering van de afstudeerrichtingen in vrijwel alle gevallen beperkt tot de voltijdopleidingen; deeltijders werken meestal al in een bepaalde sector; en de kopopleiding is sowieso beperkt van duur; differentiatie is dan niet wenselijk.

De problematiek van de kleinere vakken, waarvoor twee afstudeerrichtingen lastig te organiseren zouden zijn, speelt op sommige scholen, maar lang niet altijd. Door kleinere vakrichtingen te combineren (talen bij talen, of in combinatie met aardrijkskunde) is er veel mogelijk. Niettemin worstelen veel lerarenopleidingen met de vraag of zij alle avo-vakken een beroepsgerichte invulling kunnen geven. De mate waarin de "kleine vakkenproblematiek" een rol van betekenis speelt, hangt ook af van de wijze waarop de instellingen de afstudeerrichtingen invulling wilt geven. Een "lichte" invulling van de afstudeerrichtingen op basis van stages, opdrachten en de gemeenschappelijke vakken (pedagogiek, beroepsoriëntatie) is eenvoudiger te realiseren dan een daadwerkelijke vakdidactische/-inhoudelijke differentiatie voor alle vakken.

Voor alle instellingen geldt dat de studenten in het studiejaar 2016/2017 in het vierde jaar een keuze kunnen maken voor een van de afstudeerrichtingen. De focus ligt erop om de huidige studenten goed voor te bereiden op deze keuze. Afhankelijk van de huidige inrichting van de opleiding moet daar meer of minder werk voor worden verricht.

Voorziene knelpunten

De knelpunten die de lerarenopleidingen voorzien bij de invoering van de afstudeerrichtingen zijn divers van aard. In de interviews zijn deze op hoofdlijnen aan bod geweest. Het gaat daarbij zowel meer principiële keuzes, bijvoorbeeld betreffende de positie van het vmbo bij de beroepsgerichte

opleiding (zou beter onder avo passen) als praktische zaken, (financiële) ondersteuning van de hervorming en het civiel effect van de afstudeerrichtingen. De meest genoemde praktische knelpunten zijn:

- Hoe geef je een beroepsgerichte invulling aan de avo-vakken?
- Hoe differentieer je de opdrachten voor de beroepsgericht richting versus de avo-richting?
- Hoe geef je de afstudeerrichtingen een plek bij de exacte vakken, die in het vierde jaar nog zwaar leunen op de kennisbasis en daarvoor minder ruimte bieden voor een beroepsgerichte invulling?
- Welke plek krijgt de minor in de opleiding?
- Er zijn te weinig stageplekken voor onze studenten in het mbo.
- De informatievoorziening vanuit de overheid en de financiering van deze vernieuwing schieten tekort.

Meerdere opleidingen geven te kennen niet gelukkig te zijn met de keuze om het vmbo in te delen bij de beroepsgerichte afstudeerrichting; het vmbo is in verschillende opzichten meer avo dan beroepsgericht.

Verschillende lerarenopleidingen hebben een opmerking gemaakt over een mogelijk civiel effect van de afstudeerrichting op het eindexamen. Hoewel breed gedeeld wordt dat de lerarenopleiding garant blijft staan voor een brede bevoegdheid, is voor sommigen de vraag of dit in de toekomst daadwerkelijk het geval zal zijn, dan wel dat schoolbesturen de afstudeerrichting (gaan) meewegen in hun aannamebeleid.

Vorbereiding van docenten

Op basis van de interviews is de indruk dat de voorbereiding van de docenten op de beide afstudeerrichtingen, met name de (v)mbo-richting, een punt van aandacht is. Bewustwording en kennisontwikkeling (over beroepskolom) moeten veelal nog plaatsvinden, hetgeen niet zelden als lastig wordt gezien als gevolg van de hoge werkdruk. Tegelijkertijd zijn er ook goede voorbeelden van instellingen waar docenten op stage gaan in het mbo, hun studiedag op het mbo inrichten, meelopen op de stageschool van hun studenten, of de instelling bij het aannemen van nieuw personeel nadrukkelijk het mbo-profiel van een kandidaat meeweegt.

Afstemming met het beroepenveld

Alle instellingen hebben een beroepenveldcommissie, werkveldcommissie, of raad van advies waarin de verschillende schoolsoorten uit het werkveld zijn vertegenwoordigd. Dit vormt een belangrijk klankbord en adviesorgaan voor de nu voorgenomen herziening van structuur en curriculum van de opleidingen. Het avo en vmbo zijn in de regel goed vertegenwoordigd in de commissies, het mbo-veld (roc) soms minder. De signalen over de wenselijkheid van de afstudeerrichtingen zijn in deze commissies wisselend.

2.4 Opleidingsvorm en uitstroomprofiel

Om de studentenpopulatie kort te typeren, schetsen we beknopt enkele achtergrondkenmerken van de lerarenopleidingen die de studenten volg(d)en:

- Van de geënquêteerde 4^e-jaars studenten¹¹ volgt twee derde (68%) een voltijdse lerarenopleiding; het overige deel volgt een duale variant (28%) of een deeltijdopleiding (4%) (Tabel B.6).

¹¹ Een klein deel van de respondenten zat ten tijde van de enquête weliswaar in het vierde studiejaar, maar nog niet in de eindfase van de opleiding.

- Een klein deel van de studenten volgt een kopopleiding (12%) of neemt deel aan een verkort (zij-instroom) traject (5%) (Tabel B.7).
- Van de geënquêteerde studenten volgen de meeste een lerarenopleiding voor een van de vreemde talen (28%) of maatschappijvakken (28%), gevolgd door exacte vakken (13%), Nederlands (12%), wiskunde (10%), economie (9%). (Tabel B.8).
- Bijna de helft van de studenten heeft zijn afstudeerstage in het vmbo (35%) of mbo (12%) gedaan; een vergelijkbaar deel van de studenten heeft zijn afstudeeronderzoek in het vmbo (37%) of mbo(12%) gedaan (zie Figuur B.1.).
- De meeste studenten hebben stage gelopen in de meest voorkomende schooltypen; 83% in het vmbo, 73% in het havo en 65% in het vwo. 25% heeft stage gelopen in het mbo (Figuur B.2)

2.5 Aandacht voor sectorkeuze (v)mbo/havo

De extra aandacht voor lesgeven in het vmbo en mbo moet tot uiting komen in het basisprogramma van de lerarenopleidingen, waarin meer aandacht besteed moet gaan worden aan het brede werkveld van tweedegraads leraren in vmbo, mbo, havo, vwo.

- Van de huidige 4^e-jaars studenten geeft iets meer dan de helft (59%) te kennen dat in de eerste drie jaar van hun opleiding geen specialisatie mogelijk is/was richting lesgeven in het vmbo of mbo (Figuur B.3). Voor de overige studenten geldt dat een dergelijke specialisatie 'tot op zekere hoogte' mogelijk was (34%), terwijl 7% daar volmondig 'ja' op antwoordt.
- Studenten die een lerarenopleiding wiskunde volgen geven (significant) vaker aan dat een dergelijke specialisatie niet mogelijk is (80%) dan hun studiegenoten voor de vakken Nederlands (63%), vreemde talen (63%), exacte vakken (67%), economie (57%) en maatschappijvakken (44%).
- Voor voltijdstudenten behoort een focus op het lesgeven in het vmbo of mbo vaker tot de mogelijkheden dan voor deeltijd/duaal-studenten, respectievelijk 45 en 32%.

Aan studenten die in de eerste drie jaar van hun opleiding *niet* de mogelijkheid hadden om te kiezen voor een specialisatie vmbo/mbo, is in de enquête gevraagd of er tijdens hun opleiding evenveel aandacht was voor lesgeven in het vmbo/mbo als voor lesgeven in het havo/vwo.

- Bijna de helft van de studenten (45%) geeft aan dat er in de eerste drie jaar van hun opleiding evenwel aandacht was voor lesgeven in het vmbo/mbo als voor lesgeven in havo/vwo.
- Daarnaast geeft een vijfde van de studenten (19%) aan dat er meer aandacht was voor lesgeven in het vmbo/mbo, terwijl eveneens een vijfde (21%) aangeeft dat het accent tijdens de opleiding juist meer lag op havo/vwo.
- De aandacht die er is voor lesgeven in vmbo/mbo of havo/vwo verschilt per vakrichting aan de lerarenopleiding vooral de lerarenopleiding economie besteedt meer aandacht aan vmbo/mbo dan de overige lerarenopleidingen (48%), terwijl er aan de lerarenopleiding Nederlands meer aandacht is voor havo/vwo(37%).

In de enquête is ook gevraagd naar de aandacht die in het vierde jaar is voor lesgeven in vmbo/mbo en voor havo/vwo:

- Van de vierdejaars studenten geeft ruime de helft (56%) aan dat zij in hun vierde jaar *niet* kunnen kiezen voor een specialisatie voor lesgeven in vmbo/mbo; voor 13% was dit wel mogelijk, terwijl het voor 32% 'tot op zekere hoogte' mogelijk was (Figuur B.5). Van de studenten die deze keuze hadden, heeft 23% een keuze voor de specialisatie vmbo/mbo gemaakt (Figuur B.7).
- Voor voltijdstudenten bestaat de mogelijkheid tot specialisatie voor vmbo/mbo vaker dan voor deeltijd/duale studenten, respectievelijk 48% versus 36%.

- Van de studenten die aangeven dat een dergelijke specialisatie in het vierde jaar niet mogelijk is, geeft 44% te kennen dat er in hun vierde jaar evenveel aandacht is voor lesgeven in het vmbo/mbo als voor lesgeven in havo/vwo (Figuur B.6).
- Naar vakrichting geven studenten in de exacte vakken, maatschappijvakken en economie vaker aan dat er in hun vierde jaar meer aandacht was voor het vmbo/mbo. Tegelijkertijd zijn het de studenten Nederlands die aangeven dat er meer aandacht was voor lesgeven in havo/vwo.

Tot slot geeft een ruime meerderheid van de studenten (70%) aan dat zij tijdens hun opleiding geen vakken hebben gevolgd die specifiek gericht waren op het lesgeven in het vmbo of mbo. Volgens ruim een kwart (28%) was dit wel het geval (Figuur B.8). In de lerarenopleidingen Nederlands en economie is dit relatief vaker wel het geval, in de opleidingen voor leraar wiskunde of een ander exact vak juist minder.

2.6 Kennismaking met het vmbo/mbo beroepenveld

Uit een oogpunt van een evenwichtige beroepsvoorbereiding is het relevant dat studenten tijdens hun opleiding kennis maken met het beroepenveld waarvoor het vmbo/mbo opleidt.

- 16% van de studenten geeft tijdens hun opleiding aan intensief kennis te hebben gemaakt met het beroepenveld waarvoor vmbo/mbo opleidt; voor de helft van de studenten (49%) was dit nauwelijks of in het geheel niet het geval (Figuur B.9).
- Voltijdstudenten hebben (wat) vaker kennisgemaakt met het vmbo/mbo beroepenveld dan deeltijd/duale studenten.
- Naar vakrichting aan de lerarenopleiding bestaan er wat dit betreft geen verschillen.

De meest genoemde manier waarop studenten met het beroepenveld in contact komen is via de stage in het vmbo (70%), op ruime afstand gevolgd door stage in het mbo (29%) en schriftelijk materiaal (23%) (zie Figuur B.10). Bedrijfsbezoeken waarmee studenten direct in contact komen met het afnemende beroepenveld komen vrijwel niet voor (9%). De kennismaking met het beroepenveld verschilt naar soort lerarenopleiding:

- Vooral studenten Nederlands hebben weinig kennisgemaakt met het beroepenveld via een stage in het vmbo (53%), terwijl studenten in exacte vakken juist relatief vaak via een stage in het vmbo kennisgemaakt met het vmbo-beroepenveld (84%).
- Kennismaking met het beroepenveld via een stage in het mbo komt relatief veel voor onder studenten Nederlands (33%), overige talen (43%) en economie (38%), en juist weinig onder studenten wiskunde (19%), exacte vakken (17%).
- Voltijdstudenten (35%) maken vaker kennis met het beroepenveld via schriftelijk materiaal dan deeltijd/duale studenten (23%).

2.7 Loopbaanbegeleiding

Om te weten waar je later als docent aan de slag kunt, is het belangrijk dat je tijdens je opleiding geïnformeerd wordt over je toekomstige loopbaanmogelijkheden als docent. Tegen deze achtergrond is aan de studenten de vraag voorgelegd of er bij loopbaanbegeleiding tijdens hun opleiding aandacht is besteed aan de verschillende onderwijstypen waar zij na hun opleiding als docent aan de slag kunnen (Figuur B.11):

- Volgens de meeste studenten was er tijdens hun loopbaanbegeleiding geen specifieke aandacht voor een onderwijstype (44%), terwijl er volgens ruim een kwart in gelijke mate aandacht was voor alle schooltypen (29%).

- Kleine minderheden van studenten hebben de indruk dat er meer aandacht was voor havo/vwo (9%) of juist voor vmbo (12%).
- Op de lerarenopleiding economie bestaat relatief veel aandacht voor het docentschap in het vmbo, maar de verschillen naar vakrichting zijn voorts beperkt.

2.8 Competenties

De invoering van twee afstudeerrichtingen aan de lerarenopleidingen zal tot uiting komen in de competenties die de studenten tijdens hun opleiding ontwikkelen. Het meten en vaststellen van competenties is moeilijk en complex. Ook het meten van competenties door middel van een vragenlijst heeft zijn beperkingen. Niettemin mag van vierdejaars studenten worden verwacht dat zij in staat zijn tot enige zelfreflectie/self-assessment op de hen aangeleerde bekwaamheden. Op basis van deze aanname hebbe wij een aantal vragen in de enquête opgenomen. Wij hebben hierbij onderscheid gemaakt tussen vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische competenties. Door dezelfde competentievragen ook in de komende jaren aan de studenten voor te leggen, kan een ontwikkeling in beeld worden gebracht.

2.8.1 Vakinhoudelijke competenties

Vakinhoudelijke competenties hebben betrekking op het beheersen van de inhoud van het onderwijs. In het algemeen voelt een meerderheid van de geënquêteerde vierdejaars studenten zich 'goed' tot 'uitstekend' bekwaam op vakinhoudelijk terrein(Figuur B.12).

- Dit positieve zelfoordeel geldt in het bijzonder voor de bekwaamheid om de leerstof op een begrijpelijke en aansprekende manier uit te leggen, waarvan 93% denkt dit 'goed' of 'uitstekend' te beheersen.
- Minder bekwaam achten de studenten zichzelf wat betreft de wijze waarop de leerstof voorbereid op vervolgopleidingen na havo en vwo.
- Over de bekwaamheid "Ik kan verband leggen tussen de leerstof voor mijn vak met de kerndoelen, eindtermen en eindexamenprogramma's in het voortgezet onderwijs" zijn deeltijd/duale studenten (significant) vaker van mening dat zij deze 'uitstekend' beheersen. Dit hangt vermoedelijk samen met het feit dat zij een groter deel van de opleiding in de praktijk doen.
- Naar vakrichting aan de lerarenopleiding bestaan er geen verschillen.

2.8.2 Vakdidactische competenties

Vakdidactische competenties hebben betrekking op het leerbaar maken van de vakinhoud en het vertalen daarvan naar leerplannen of leertrajecten, rekening houdend met de kenmerken en ontwikkeling van de leerlingen. De zelfbeoordeling door studenten van hun vakdidactische bekwaamheden, geeft het volgende beeld:

- Een ruime meerderheid van de studenten (80 tot 90%) is van mening dat zij hun vakdidactische competenties 'goed' tot 'uitstekend' beheersen (Figuur B.14).
- De enige uitzondering hierop vormt: "Ik kan leerproblemen signaleren en indien nodig met hulp van collega's oplossingen zoeken of doorverwijzen", waarvan een kwart van de studenten aangeeft deze competentie matig (3%) tot redelijk (22%) te beheersen (Figuur B.14)
- Duale en deeltijdstudenten zijn vaker van mening dat zij bepaalde vakdidactische competenties 'uitstekend' beheersen dan hun voltijdse studiegenoten. Dit geldt voor twee van de vier bevraagde vakdidactische competenties (zie Figuur B.15 en Figuur B.16).

- Daarnaast zijn studenten economie en exacte vakken vaker van mening dat zij in hun lessen *doelmatig gebruik kunnen maken van beschikbare digitale leermaterialen en –middelen* (Figuur B.17). Vooral studenten wiskunde hebben deze mogelijkheid minder.
- Studenten economie en wiskunde zijn vaker van mening 'uitstekend' in staat te zijn *de voortgang van hun leerlingen te kunnen volgen, de resultaten te toetsen, analyseren en beoordelen*. Studenten in de overige studierichtingen beoordelen deze competentie voor zichzelf overwegend als 'goed' (Figuur B.18).

2.8.3 Pedagogische bekwaamheid

Pedagogische bekwaamheid wil zeggen dat de leraar een veilig, ondersteunend en stimulerend leerklimaat voor zijn leerlingen kan realiseren, rekening houdend met de ontwikkeling van de leerlingen. De zelfbeoordeling van studenten van hun pedagogische bekwaamheden levert het volgende beeld op:

- Hoewel de vierdejaars studenten in meerderheid (50 tot 60%) van mening zijn dat zij (ook) op pedagogisch vlak hun competenties 'uitstekend' of 'goed' beheersen, zijn zij gemiddeld genomen hiervan minder overtuigd dan hun beheersing van de vakinhoudelijke en vakdidactische competenties (Figuur B.19).

Duale en deeltijdstudenten zijn vaker van mening dat zij een pedagogische bekwaamheid 'uitstekend' beheersen dan voltijdstudenten. Dit geldt voor alle drie pedagogische bekwaamheden die wij hebben voorgelegd aan de studenten (zie Figuur B.20,

- Figuur B.21 en Figuur B.22).
- Voorts bestaan er verschillen in de mate van pedagogische bekwaamheid naar studierichting; studenten Nederlands en maatschappijvakken schatten hun bekwaamheid op dit vlak lager in dan de overige studenten (Figuur B.23).

2.9 Voorbereiding tijdens de lerarenopleiding op lesgeven in (v)mbo

Naast de beheersing van generieke bekwaamheden, kent de voorbereiding op het lesgeven in het (v)mbo ook een aantal 'karakteristieke' aspecten. Hiervoor is een in de vragenlijst een set vragen opgenomen gebaseerd op de ontwerpisen en curriculumchecklist, zoals opgesteld door de projectgroep afstudeerrichtingen, onder projectleiderschap van Henk Fuchs (ADEF).¹²

- Aspecten waarvan een meerderheid van de studenten van mening is dat zij daar tijdens hun opleiding **redelijk tot goed of zelfs uitstekend** op zijn voorbereid, zijn (Figuur B.24):
 - ... het begeleiden van (v)mbo-leerlingen naar hun toekomstige rol in de maatschappij (burgerschap) (54% redelijk/goed/uitstekend);
 - ... de specifieke leerstijlen en leerproblemen van (v)mbo-leerlingen (59% redelijk/goed/uitstekend);
 - ... de diversiteit in leerlingpopulaties in het (v)mbo (57% redelijk/goed/uitstekend).

Aspecten waarvan een aanzienlijk deel van de studenten van mening is dat zij daar tijdens hun opleiding **onvoldoende** op zijn voorbereid (Figuur B.24):

- ... relevante kwalificatiedossiers in het mbo (41% vindt zich onvoldoende voorbereid)
- ... rekenvaardigheden in de context van de beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden (40% onvoldoende);
- ... het begeleiden van leerlingen op de werkplek (41% onvoldoende);
- ... het mentorschap over (v)mbo-leerlingen (34% onvoldoende);

¹² Projectgroep afstudeerrichtingen, *De leraar (v)mbo in de curricula van de tweedegraadslerarenopleidingen. Ontwerpisen en curriculumchecklist*, Eindrapportage, november 2013.

- ... actuele kennis van beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden (23% onvoldoende);
- ... de didactiek van leren voor het beroep (werkplekleren, bpv-leren) (31% onvoldoende).

Daarnaast is er nog een forse minderheid van de studenten die zich op uiteenlopende aspecten “matig” voorbereid vindt (Figuur B.24).

Naar achtergrondkenmerken bestaat er een aantal significante verschillen tussen voltijdstudenten en duale/deeltijdstudenten waarin zij studenten zich op een aantal karakteristieke aspecten voorbereid vinden op lesgeven in het (v)mbo:

Voltijdstudenten voelen zich vaker minder goed voorbereid dan duale/deeltijdstudenten op:

- ... het mentorschap over (v)mbo-leerlingen, dan deeltijd en duale studenten (Figuur B.25);
- ... actuele kennis van beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden (Figuur B.26);
- ... het begeleiden van leerlingen op de werkplek (Figuur B.27).

Daarnaast doen zich wat de genoemde aspecten betreft een aantal significante verschillen voor naar opleidingsrichting van de lerarenopleiding. Gemiddeld genomen voelen studenten economie zich op vrijwel alle aspecten beter voorbereid om les te geven in het (v)mbo dan de studenten in de overige vakken.

Samenvattend: in hoeverre ben jij voorbereid op het lesgeven in het (v)mbo?

Samenvattend voelt 40% van de studenten zich goed tot uitstekend voorbereid op lesgeven in het (v)mbo, terwijl 43% zichzelf matig voorbereid vindt, en 14% zelfs onvoldoende (Figuur B.28). Studenten economie zijn voelen zich beter voorbereid dan de meeste overige studenten.

2.10 Tevredenheid over opleiding en beoogde loopbaankeuze

2.10.1 Tevredenheid

Een zeer ruime meerderheid van de studenten is tevreden (59%) tot zeer tevreden (13%) over de door hen gevolgde lerarenopleiding. Niettemin is het opvallend dat een kwart (23%) ontevreden is en 5% zelfs zeer ontevreden (Figuur B.29). Hierin bestaan geen verschillen naar achtergrondkenmerken van de gevolgde opleiding (opleidingsvorm of vakrichting).

Specifiek gevraagd naar een oordeel over de studiebegeleiding die is ontvangen tijdens de studie, antwoordt ruim twee derde van de studenten dat zij hierover (zeer) tevreden zijn. De overige studenten zijn hierover ontevreden (23%) tot zeer ontevreden (9%). Hierin bestaan geen verschillen naar opleidingskenmerken (opleidingsvorm, vakrichting) (zie Figuur B.30).

2.10.2 Sectorkeuze na opleiding

Aan de respondenten is gevraagd in welk type onderwijs zij na afronding van hun opleiding bij voorkeur als leraar aan de slag gaan (Figuur B.31).

Bijna een kwart van de studenten opteert voor een baan in het vmbo, en is daarmee onder vierdejaars studenten het populairste onderwijstype, gevolgd door havo (18%), vwo (16%), mbo (11%), terwijl het 15% niet uitmaakt en 10% het nog niet weet. 7% van de vierdejaars heeft een voorkeur voor een baan buiten het onderwijs.

De voorkeur voor een onderwijssector verschilt naar opleidingsvorm en vakrichting:

- van de deeltijd/duale studenten heeft 26% een voorkeur voor het vmbo en 16% voor het mbo, terwijl dit onder voltijdstudenten respectievelijk 22 en 9% is (zie Figuur B.32).

- De populariteit voor het vmbo en mbo is het grootst onder studenten economie, gevolgd door studenten Nederlands. Onder de overige studenten is vooral het mbo weinig populair als toekomstige werkkring (zie Figuur B.33).

2.10.3 Redenen voor sectorkeuze

De belangrijkste redenen om voor een bepaald onderwijstype te kiezen na afstuderen is dat (a) de leerlingen in het betreffende onderwijs een grotere uitdaging vormen en (b) het intellectuele niveau van de betreffende leerlingpopulatie (beide door 49% van de studenten genoemd, zie Figuur B.34).

Er bestaan wat dit betreft verschillen naar vakrichting en naar opleidingsvorm:

- Studenten in exacte vakken (exclusief wiskunde) en maatschappijvakken noemen vaker het intellectuele niveau van de leerlingen als motief;
- Studenten in maatschappijvakken vinden vaker dat zij voor een bepaald onderwijstype het beste zijn opgeleid;
- Vooral studenten in exacte vakken (exclusief wiskunde) noemen de combinatie van schools leren en leren in de beroepscontext minder dan de overige studenten;
- Voor studenten economie en Nederlands geldt relatief vaak dat zij de leerlingen in het betreffende onderwijs een grotere uitdaging vinden;
- Vooral studenten Nederlands en wiskunde hebben een voorkeur voor een onderwijstype omdat zij daar al een baan hebben (aangeboden gekregen);

2.11 Pas afgestudeerde leraren

In voorgaande paragrafen hebben we een beeld geschetst van de beroepsoriëntatie van studenten van de lerarenopleiding. We hebben daarbij gebruik gemaakt van een enquête die voor de zomervakantie is uitgevoerd. In het vervolg van dit hoofdstuk richten we ons op de pas afgestudeerden, en gaan we na welk deel daarvan in het onderwijs gaat werken. We baseren ons hierbij op de loopbaanmonitor 2014. Dit is een grootschalig alumni-onderzoek dat jaarlijks wordt uitgezet onder alle afgestudeerden van de lerarenopleidingen. In de analyse richten we ons daarbij uiteraard alleen op de tweedegraders.

Arbeidsmarktpositie

De arbeidsmarktpositie van pas afgestudeerde leraren is de laatste jaren verslechterd. Dit geldt met name voor de afgestudeerden van de pabo, maar ook voor degenen die een tweedegraads opleiding hebben gevolgd. Als gevolg van financiële krapte, bezuinigen veel scholen op hun personeel. Het is daardoor steeds lastiger om een baan in het onderwijs te bemachtigen, zo blijkt uit de loopbaanmonitor¹³.

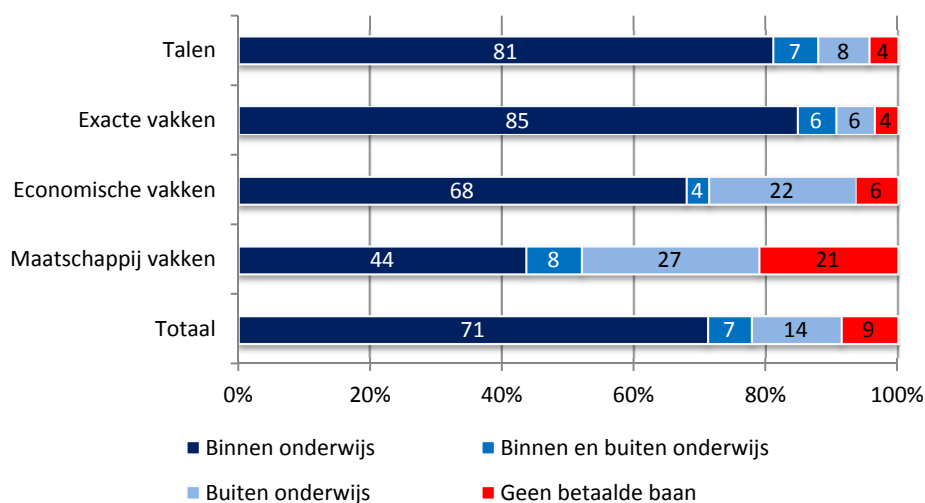
Uit de meest recente enquête blijkt dat circa 68 procent van de afgestudeerden uit 2013 een baan in het onderwijs heeft, tegenover circa 80 procent van de afgestudeerden uit 2011. Het gaat daarbij in de meeste gevallen om een tijdelijk dienstverband.

Opmerkelijk is daarbij wel dat het beroepsrendement van de AVO-vakken (78%) veel hoger is dan dat van de beroepsgerichte vakken en overige vakken, en dat vooral voor de talen en exacte

¹³ Van der Boom, Vrielink en Vloet (2014) *Loopbaanmonitor 2013*.

vakken de baankansen erg goed zijn (zie onderstaand **Error! Reference source not found.**)¹⁴.
 Figuur 2.1 illustreert dit.

Figuur 2.1 Arbeidsmarktpositie pas afgestudeerde leraren (AVO-vakken), naar vakgebied (%)¹⁵

Sectorkeuze

Hoewel de arbeidsmarktpositie van pas afgestudeerde leraren is verslechterd, vinden de meeste alumni toch vrij snel een baan in het onderwijs. Dit geldt zeker voor de talen en de exacte vakken, maar ook voor degenen die de lerenopleiding economie hebben gedaan (zie Figuur 2.1). Daarbij valt op dat de grootste groep in het voortgezet onderwijs gaat werken (zie Tabel 1.1)

Tabel B.10 in de bijlage laat zien dat ongeveer 59 procent van de alumni met een AVO-diploma in het vmbo werkt en circa 50 procent in havo/vwo. Daarnaast werkt een relatief kleine deel (14%) in de bve-sector. Dit geldt zeker in vergelijking tot degenen die een lerarenopleiding hebben gedaan gericht op het beroepsonderwijs, en waarvan het leeuwendeel in het (v)mbo aan de slag gaat (zie Tabel B.10).

Bij de interpretatie van deze gegevens moet overigens wel worden bedacht dat een groot deel van de afgestudeerden in meerdere 'sectoren' werkt. Het gaat dan vooral om de combinatie van vmbo en havo/vwo. Van de starters met een AVO-diploma werkt ruim een kwart in beide 'sectoren' (zie Tabel 2.1). Het gaat daarbij vooral om alumni die bij een brede scholengemeenschap werken. De combinatie van vmbo en mbo komt weinig voor.

Wel valt op dat degenen die een lerarenopleiding economie hebben gevolgd vaker in het mbo zijn gaan werken dan degenen die een andere opleiding hebben gedaan, en dat degenen die een exacte studie hebben gedaan hoofdzakelijk in het vo terecht komen. Gezien de behoefte aan leraren is dit niet zo verwonderlijk. De verschillen in sectorkeuze sluiten bovendien ook goed aan bij de gekozen specialisatie, zo blijkt uit nadere analyses.

¹⁴ In navolging van de projectgroep afstudeerrichtingen zijn drie typen lerarenopleidingen onderscheiden, namelijk: 1) AVO-vakken, 2) beroepsgerichte vakken, 3) overige vakken (o.a. kunstvakken en LO). De opleidingen pedagogiek, techniek, gezondheidszorg en omgangskunde zijn daarbij tot groep 3 gerekend.

¹⁵ Figuur 2.1 toont de situatie een half jaar na afstuderen (in mei 2014).

Tabel 2.1 Pas afgestudeerde leraren, naar onderwijssector en type opleiding (%)

	Talen	Exacte vakken	Maatschappij vakken	Economische vakken	Totaal
vmbo	27,8	35,1	34,5	34,2	31,9
havo/vwo	21,8	31,5	21,1	6,4	23,2
mbo	17,7	4,5	11,3	29,9	13,6
vmbo, havo/vwo	28,0	26,4	22,8	24,7	26,3
vmbo, mbo	-	0,7	1,3	-	0,4
overig	4,7	1,9	9,0	4,7	4,5
Totaal (n)	177	139	70	41	427

* Selectie AVO-vakken.

Afstudeerstage en -specialisatie

Om ervoor te zorgen dat docenten beter worden voorbereid op het beroepsonderwijs, worden er momenteel twee afstudeerrichtingen ingevoerd: één gericht op het algemeen vormend onderwijs (havo/vwo) en een gericht op het beroepsonderwijs (vmbo/mbo). Op dit moment leidt dat echter nog niet tot een verandering in eindfase, omdat de curriculumwijziging geleidelijk wordt doorgevoerd¹⁶. De studenten die afgelopen jaar zijn afgestudeerd, hebben daarom ook nog het 'oude' programma gevolgd, waarbij een keuze kon worden gemaakt uit drie uitstroomprofielen¹⁷:

- Vakinhoudelijke vorming (gericht op lesgeven in onderbouw havo/vwo);
- Zorgontwikkeling (gericht op lesgeven in vmbo);
- Beroepspraktijkvorming (gericht op lesgeven in mbo).

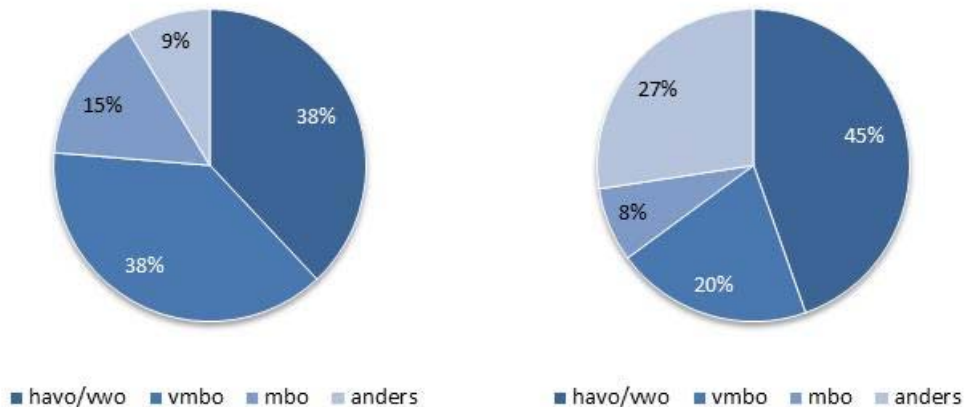
Uit de loopbaanmonitor blijkt dat ruim driekwart van de pas afgestudeerden z'n afstudeerstage in het vo heeft gevolgd en ongeveer 15 procent in het mbo (zie Figuur 2.2). Daarnaast is er nog een kleine groep (9%) die ergens anders les gaf tijdens z'n afstudeerstage. Het gaat daarbij in veel gevallen om het VAVO of om een combinatie van vmbo en havo/vwo.

Verder blijkt dat ongeveer twee derde van de alumni een afstudeerspecialisatie of uitstroomprofiel heeft gevolgd gericht op het voortgezet onderwijs (Figuur 2.2). Het gaat daarbij in de meeste gevallen om een vakinhoudelijke specialisatie (gericht op havo/vwo). Ongeveer één op de tien afgestudeerden heeft zich gericht op het mbo (beroepspraktijkvorming), en verder is er een aanzienlijke groep die een andersoortige specialisatie heeft gedaan

¹⁶ De curriculumwijziging is afgelopen jaar (2013/14) ingevoerd in het eerste studiejaar (propedeuse). Dit betekent dat op z'n vroegst over drie jaar de eerste lichting afstudeert met een specialisatie voor het beroepsonderwijs.

¹⁷ Onderwijsraad (2011) *Goed opgeleide leraren voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs*.

Figuur 2.2 Afstudeerstage (L) en afstudeerrichting (R)

Tabel B.11 laat zien dat de keuze voor de afstudeerstage duidelijk verschilt naar vakgebied. Daarbij valt op dat degenen die een lerarenopleiding economie hebben gedaan, veel vaker in het mbo les hebben gegeven dan degenen die een andere AVO-opleiding hebben gevolgd, en dat van degenen die een exacte studie hebben gedaan bijna 87 procent in het vo stage liep. Dit bevestigt dat de beroepsoriëntatie verschilt naar vakgebied en dat vooral de docenten wis-, natuur- en scheikunde sterk VO georiënteerd zijn. Tabel B.12 onderstreept dit en laat zien dat zij ook een voorkeur hebben voor een vakinhoudelijke specialisatie (gericht op havo/vwo).

Uit nadere analyse blijkt verder dat de stageplek over het algemeen goed aansluit bij het veld waarin pas afgestudeerde leraren gaan werken. Dit geldt voor alle drie de 'uitstroomprofielen', zo blijkt uit Tabel 2.2. Van de afgestudeerden die in het vmbo stage liepen, is 88 procent ook in het vmbo gaan werken, en van degenen die in havo/vwo stage liepen werkt 84 procent daar nog steeds. Dit bevestigt dat de afstudeerstage een belangrijke rol speelt in de keuze voor het algemeen vormend of beroepsgerichte onderwijs.

Tabel 2.2 Pas afgestudeerde leraren, naar onderwijssector en stageplek (%)

	havo/vwo	vmbo	mbo	anders	totaal
vmbo	12,3	63,6	4,9	16,1	31,9
havo/vwo	47,1	6,7	6,6	18,1	23,2
mbo	1,1	2	84,6	11,2	13,6
vmbo, havo/vwo	36,8	25,1	-	25,7	26,3
vmbo, mbo	-	-	1,6	2,5	0,4
overig	2,6	2,5	2,3	26,4	4,5
Totaal	165	170	56	36	427

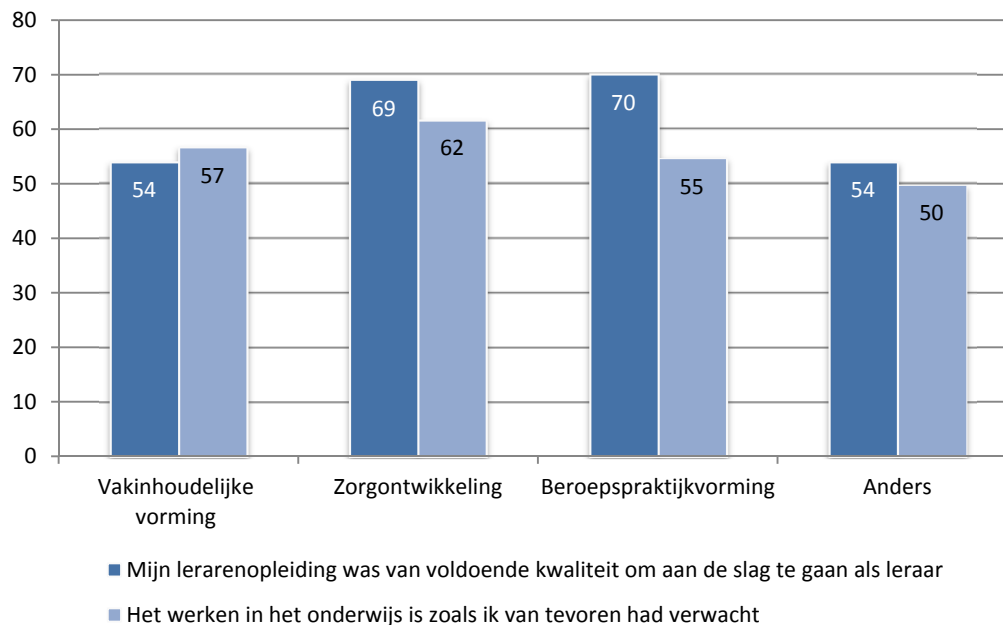
* Selectie pas afgestudeerde leraren die in het onderwijs werken (AVO-vakken).

Hoewel de stageplek over het algemeen nauw samenhangt met de onderwijssector waarin men gaat werken, zijn er m.n. in het vo wel enkele uitzonderingen. Zo blijkt uit Tabel 1.2. dat ongeveer een derde van degenen die in het vmbo stage liep (ook) in havo/vwo werkt, en er omgekeerd ook veel afgestudeerden in het vmbo werken die in havo/vwo stage hebben gedaan. Dit onderstreept het belang van een brede kennisbasis en bevoegdheid. Dit geldt met name voor de brede scholengemeenschappen in het vo. Alumni die hier aan de slag gaan, geven regelmatig in beide 'afdelingen' les en moeten derhalve van beide markten thuis zijn. Voor het mbo geldt dit veel minder, omdat hiervoor de koppeling tussen stage en werkveld veel groter is (Tabel 1.2).

Opinies over de lerarenopleiding en het werken in het onderwijs

Om een goed beeld te krijgen van de kwaliteit van de lerarenopleidingen en de aansluiting op het onderwijsveld is in de loopbaanmonitor een aantal stellingen voorgelegd aan beginnende leraren. Hieruit blijkt dat de meeste starters positief oordelen over de gevolgde opleiding. Ongeveer 58 procent vindt dat de lerarenopleiding van voldoende kwaliteit was om als leraar aan de slag te gaan, en circa 55 procent geeft aan dat het werk in het onderwijs overeenkomt met hun verwachting. Daarbij valt op dat vooral degenen die zich hebben gespecialiseerd in zorgontwikkeling (vmbo) positief oordelen over de opleiding en het werk. Dit hangt mogelijk samen met het feit dat zij ook in meerderheid in het vmbo terecht zijn gekomen.

Figuur 2.3 Opinies van beginnende leraren (AVO), naar afstudeerrichting (%)

Al met al kan op grond van de loopbaanmonitor worden geconcludeerd dat de lerarenopleidingen beter aansluit op het vo dan op het mbo. Dat geldt althans voor de meeste AVO-opleidingen. Het aantal afgestudeerden dat in het mbo gaat werken is vrij beperkt, vooral onder degenen die een exacte studie hebben gedaan. Opmerkelijk is verder dat veel afgestudeerden zowel in het vmbo als in havo/vwo lesgeven.

3 Kwaliteitskader scholingstrajecten zij-instromers (PDG-trajecten)

3.1 Samenvatting

In het Landelijk Raamwerk Pedagogisch Didactisch Getuigschrift¹⁸ zijn de minimum (kwaliteits-) eisen vastgelegd aan de kandidaten, de mbo-instelling (organisatie en begeleiding) en de lerarenopleiding (studielast, inhoud en begeleiding). Dit landelijk raamwerk wordt vanaf september 2014 geïmplementeerd in het mbo-veld. De Inspectie van het onderwijs is, in een eerste reactie, positief over het raamwerk. Een grote winst daarbij is dat de trajecten meer worden gestandaardiseerd en gekoppeld aan de beroepsprofielen. Om de situatie ervóór in kaart te brengen (nulmeting) is een enquête uitgezet onder zij-instromers mbo die in 2012 of 2013 zijn gestart met een PDG-traject, met subsidie van het ministerie van OCW. De belangrijkste uitkomsten worden nu beschreven:

- *Eisen aan de kandidaten en instroom trajecten:* Op moment van onderzoek heeft ruim de helft van de kandidaten met een opleidingsniveau lager dan hbo deelgenomen aan een capaciteitenonderzoek. Het geschiktheidsonderzoek wordt structureler afgenomen; bij slechts een zesde van de zij-instromers is dat niet uitgevoerd.
- *Eisen aan de organisatie door mbo-instelling:* De trajecten voldoen veelal aan de eisen die zijn opgenomen in het landelijk raamwerk.
- *Inhoud trajecten:* Vooral het thema van de eigen professionele ontwikkeling komt volgens de zij-instromers voldoende aan bod tijdens de opleiding. De lacunes betreffen vooral de terreinen 'begeleiding van de mbo-studenten' en 'het functioneren als lid van een onderwijsteam en onderwijsgemeenschap'.
- *Tevredenheid begeleiding en traject:* De helft van de zij-instromers is van mening dat de samenwerking tussen de begeleider vanuit de opleiding en die vanuit de mbo-instelling goed is, een even groot deel is van mening dat de begeleiding geen verbetering behoeft. De gemiddelde rapportcijfers voor zowel de begeleiding als voor het traject (theorie en praktijk) schommelen tussen de 6,8 en 7,3.
- *Aansluiting traject op de arbeidsmarkt:* Het merendeel (80%) is van mening dat het traject hen goed heeft voorbereid op het docentschap in het mbo; bijna iedereen (90%) is ook werkzaam als docent in het mbo. Inhoudelijk gezien zou de aansluiting wat betreft 'motiveren en begeleiden van mbo-studenten' en 'integratie van de ontwikkelingen in de branche in het lesprogramma' beter kunnen; zij-instromers vinden het echter vooral belangrijk dat 'het lesgeven aan mbo-studenten, afgestemd op hun niveau' beter aan gaat sluiten op de praktijk.

3.2 Inleiding

Half maart 2014 is een online enquête uitgezet onder zij-instromers in het mbo, op basis van het subsidiebestand van DUO. Van de 315 personen die in 2012 of in 2013 met subsidie van het ministerie van OCW waren gestart met een PDG-traject, hebben er 108 deelgenomen aan de vragenlijst (34 % respons). Voor een uitgebreide responsverantwoording en kenmerken van de respondenten, zie de bijlage bij hoofdstuk 2, Responsverantwoording.

¹⁸ Versie 15 september 2014.

De vragenlijst is opgesteld aan de hand van het Landelijk Raamwerk Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (hierna: landelijk raamwerk), dat vanaf september 2014 geïmplementeerd wordt in het veld. Daarmee fungeren de resultaten van deze enquête als een nulmeting op basis waarvan de vorderingen in de implementatie van het landelijk raamwerk gemonitord kan worden.

Het landelijk raamwerk is in gezamenlijkheid ontwikkeld door de lerarenopleidingen en de mbo-instellingen. Het bevat afspraken over alle aspecten van de PDG-trajecten:

- Instroom in en start van de trajecten;
- Studielast en organisatie van de trajecten;
- Inhoud van de trajecten;
- Leren op de werkplek (begeleiding zij-instromer);
- Beoordeling van de deelnemer;
- Kwaliteitsborging.

De zij-instromers zijn op alle bovenstaande aspecten bevraagd, met uitzondering van de kwaliteitsborging. Dit hoofdstuk bevat de conclusies van de nulmeting. De achterliggende data zijn weergegeven in tabellen en figuren in de bijlage van dit hoofdstuk.

3.3 Instroom in en start van de PDG-trajecten

Het landelijk raamwerk stelt dat, om te kunnen starten met een PDG-traject, de zij-instromer dient te beschikken over een geschiktheidsverklaring die door zijn werkgever is afgegeven. De geschiktheidsverklaring zou het volgende moeten bevatten:

- Een kopie van een wo/hbo-diploma, niet zijnde een diploma van een lerarenopleiding; *of*
- Aantoonbaar bewijs van hbo werk- en denkniveau en ten minste drie jaar relevante werkervaring (aantoonbaar met een capaciteitentest); *en*
- Een gewaarmerkte rapportage van een assessmentbureau¹⁹ dat als uitkomst heeft dat de zij-instromer zich via het PDG-traject kan kwalificeren voor het beroep van docent.

Uit de enquête blijkt dat:

- Bij iets meer dan de helft van de respondenten met een lager opleidingsniveau dan hbo een capaciteitentest is afgenomen; hoe jonger de respondent, des te vaker een capaciteitentest is afgenomen;
- Slechts een zesde van de zij-instromers niet heeft deelgenomen aan een geschiktheidsonderzoek (assessment; zie Figuur B.35).

Verwacht kan worden dat vanaf september 2014 vaker een capaciteitentest (hbo werk- en denkniveau) wordt afgenomen dan nu het geval is.

In een rapport van de Inspectie van het Onderwijs (2012)²⁰ wordt geconstateerd dat er nauwelijks sprake is van maatwerk bij het vaststellen van een PDG-traject en dat ondanks dat van tevoren wordt vastgesteld over welke kennis en vaardigheden de zij-instromer al beschikt, hij/zij toch alle modules moet volgen. Desgevraagd zegt een krappe meerderheid van de respondenten dat er weinig sprake was van maatwerk bij het opstellen van het traject (zie Figuur B.36). Een kwart zegt zelfs dat er geheel geen sprake was van maatwerk. Daarnaast geeft zeven procent van de respondenten aan in eerdere banen een of meerdere EVC-certificaten te hebben behaald. Van hen

¹⁹ In voorkomende gevallen kan dit assessment het karakter hebben van een zorgvuldige intake uitgevoerd door de lerarenopleiding/ het nascholingsinstituut.

²⁰ Inspectie van het Onderwijs (2012). Evaluatie van het zij-instroomtraject leraren in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs, p. 26.

zegt de meerderheid dat de certificaten niet zijn meegenomen in het vaststellen van het traject. Daarentegen geeft drie kwart van de zij-instromers aan dat het vakgebied en de inhoud van het traject wel (grotendeels) aansloten op hun werkervaring (zie Figuur B.37). Onder universitair opgeleiden betreft dat echter een lager aandeel (61%).

3.4 Studielast en organisatie van de PDG-trajecten

De afspraken over de studielast en organisatie in het landelijk raamwerk zijn als volgt:

- Zij-instromers krijgen een aanstellingsomvang van minimaal 0,4 fte;
- De zij-instromer verzorgt gedurende de PDG-opleiding ten minste 8 lessen per week;
- De zij-instromer is gedurende de PDG-opleiding 1 vaste dag per week vrijgeroosterd voor het volgen van de opleiding, ongeacht de aanstellingsomvang. Dit houdt niet in dat de MBO-instelling de zij-instromer standaard faciliteert. Afhankelijk van het beleid van de MBO-instelling, wordt deze dag door de MBO-instelling gefaciliteerd;
- 50% van de totale PDG-opleiding vindt plaats op de leerwerkplek;
- De PDG-opleiding heeft een totale omvang van 60 ec²¹.

De zij-instromers geven aan gemiddeld een contract van 32 uur (0,8 fte) te hebben; slechts 4 procent had een aanstellingsomvang van minder dan 0,4 fte. Mannen hebben een significant grotere aanstelling als zij-instromer dan vrouwen, zij werken gemiddeld 34,5 uur per week en vrouwen 29,5 uur²². Per week geven de zij-instromers gemiddeld 18,5 uur les. Mannen geven meer uren les (20,9 uur per week) dan hun vrouwelijke collega's (gemiddeld 16,4 uur)²³, wat in lijn ligt met het verschil in aanstellingsomvang naar geslacht.

De zij-instromers geven aan minder dan een dag vrijgeroosterd te zijn voor hun opleiding, namelijk gemiddeld zo'n 4,4 uur per week. Degenen die in 2012 zijn begonnen krijgen minder uren voor hun opleiding (3,4 uur) dan degenen die in 2013 zijn gestart (5,0 uur)²⁴. De zij-instromers zeggen verder dat bijna de helft van het traject (49% van de tijd) zich op de leerwerkplek afspeelt.

Zij-instromers die hun traject hebben afgerond geven aan dat zij daar gemiddeld 10 maanden over gedaan hebben. Opmerkelijk is dat zij-instromers met mbo als hoogst afgeronde opleiding een traject van 9 maanden hebben gehad, terwijl onder zij-instromers met een wo-opleiding een traject gemiddeld 11 maanden duurt. Onduidelijk is waar dit verschil door veroorzaakt wordt. Het zou kunnen dat academisch opgeleiden veel praktische vakkennis ontberen, of dat een groot deel van de mbo-opgeleiden al werkzaam was in het mbo vóór het ingaan van het traject. Ook is het mogelijk dat de ene deelnemer meer tijd per week aan zijn opleiding besteedt en zodoende een kortere studieduur heeft. Om meer inzicht te krijgen in de studieduur in combinatie met de (ervaren) studielast gaan we hier de volgende meting verder op in.

3.5 Inhoud van de trajecten

Het landelijk raamwerk gaat uitgebreid in op de thema's die gedurende het PDG-traject aan bod dienen te komen. Om te kunnen monitoren in hoeverre de PDG-trajecten vanaf september 2014 aandacht besteden aan de 5 thema's die in het raamwerk zijn opgenomen, zijn de zij-instromers

²¹ Eén ec staat gelijk aan 28 uur studielast; 60 ec staat gelijk aan een heel jaar voltijd studie.

²² Significant bij $\alpha = 0.05$.

²³ Significant bij $\alpha = 0.05$.

²⁴ * Significant bij $\alpha = 0.05$.

gevraagd naar de inhoud van hun traject aan de hand van het raamwerk en de nadere invulling daarvan. Deze vragen zijn alleen gesteld aan degenen die (bijna) klaar zijn met hun traject (n=58).

3.5.1 *Thema Ambachtelijk meesterschap in de 21e eeuw 'Ik als docent'*

Figuur B.38 geeft de verschillende docentvaardigheden weer die betrekking hebben op het lesgeven in het mbo. Daaruit blijkt dat over het geheel genomen:

- De nadruk in de trajecten vooral ligt op de 'reguliere' docentcompetenties, met name het toepassen van didactische en pedagogische inzichten;
- De docentcompetenties die juist in het mbo relevant zijn, minder aandacht krijgen. Naast het omgaan met verschillende deelgroepen (differentiatie) gaat het daarbij om het omgaan met studenten die speciale zorg nodig hebben en het toepassen van beroepsgerelateerde vakkennis.

Daarbij zijn de volgende verschillen waar te nemen op achtergrondkenmerken (zie Figuur B.39 tot en met Figuur B.43):

- Degenen die hun traject hebben afgerond zijn vaker van mening dat het ontwerpen en uitvoeren van leerarrangementen (ruim) voldoende aan bod zijn gekomen dan degenen die bijna klaar zijn; hetzelfde verschil geldt voor het omgaan met verschillende doelgroepen;
- Vooral vrouwen en jonge zij-instromers (jonger dan 35 jaar) zijn van mening dat er onvoldoende aandacht is voor het omgaan met studenten die speciale zorg behoeven;
- De jongere zij-instromers vinden vaker dat differentiatie (omgaan met verschillende doelgroepen) onvoldoende aan bod komt dan de zij-instromers van 35 jaar of ouder.

3.5.2 *Thema Begeleiding van de MBO student 'Ik als begeleider'*

In de begeleiding van de mbo-studenten gaat het om de loopbaanontwikkeling en beroepsidentiteit, burgerschap (toerusten van studenten voor participatie in de maatschappij) en ontwikkeling van reflectieve vaardigheid bij de student. Deze aspecten komen volgens de zij-instromers minder vaak voldoende aan bod dan de docentvaardigheden die van belang zijn voor het lesgeven. Figuur B.45 laat zien dat vooral burgerschap onvoldoende of helemaal niet aan bod komt. Net als bij het voorgaande thema zijn vooral vrouwen van mening dat de loopbaanontwikkeling en beroepsidentiteit onvoldoende aan bod komen; ook vinden zij dat er onvoldoende aandacht is voor burgerschap (zie Figuur B.46 en Figuur B.47). Wat het laatste punt betreft, zijn zij-instromers jonger dan 35 jaar dezelfde mening toegedaan (zie Figuur B.48).

3.5.3 *Thema Beroepspraktijk 'Ik als verbinder tussen school en beroepspraktijk'*

Op het thema beroepspraktijk gaat het om het leren in de beroepspraktijk, de werkproceskennis en de kennis van de benodigde kwalificatie-eisen en -structuur. In het algemeen zijn de zij-instromers redelijk positief over de mate waarin deze aspecten aan bod komen, met name wat betreft de kennis van de werkprocessen (zie Figuur B.50). Echter, hoe jonger de zij-instromer, des te minder vaak hij/zij vindt dat er voldoende aandacht is voor de benodigde kwalificatie-eisen (zie Figuur B.51).

3.5.4 *Thema Visie op beroepsonderwijs en docentschap 'Ik als lid van onderwijsteam en onderwijsgemeenschap'*

Wat betreft het thema visie op beroepsonderwijs en docentschap, is gevraagd of het opbouwen en onderhouden van netwerken en het vertalen van de ontwikkelingen in de sector naar het beroepsonderwijs voldoende aan bod is gekomen. Een (krappe) meerderheid van de zij-instromers

vindt dat dat inderdaad het geval is (zie Figuur B.53). Ook hierop zijn verschillen zichtbaar naar achtergrondkenmerken, waarvan het verschil bij startjaar van het traject het meest opvallend is: van degenen die in 2013 zijn begonnen met hun traject vindt slechts een derde dat het opbouwen en onderhouden van netwerken voldoende aan bod is gekomen, tegenover twee derde van degenen die in 2012 zijn gestart (zie Figuur B.56).

3.5.5 *Thema Eigen ontwikkeling 'Ik als professional'*

Op het thema van de eigen professionele ontwikkeling, is gevraagd naar de aandacht in de trajecten voor:

- Rol als teamspeler;
- Zelfreflectie en actief zijn in eigen professionele ontwikkeling;
- In- en externe verantwoording afleggen voor eigen handelen.

De aspecten van de eigen ontwikkeling komen volgens de zij-instromers voldoende aan bod, daarbij is er vooral veel aandacht voor zelfreflectie (zie Figuur B.58).

3.5.6 *Vergelijking scores verschillende thema's*

Om de komende jaren te kunnen monitoren hoe de aandacht voor de verschillende thema's in de trajecten zich ontwikkelt, hebben we per thema een gemiddelde score berekend op een schaal van 0 tot en met 4 (zie Figuur B.62). De aspecten van de eigen ontwikkeling krijgen gemiddeld de meeste aandacht, volgens de zij-instromers, gevolgd door die van het ambachtelijk meesterschap. De thema's begeleiding en visie op beroepsonderwijs en docentschap komen het minst aan bod.

3.5.7 *Leren op de werkplek (begeleiding)*

Verreweg het merendeel van de zij-instromers heeft zowel vanuit de lerarenopleiding als de mbo-instelling een vaste begeleider vanaf de start van het traject (zie Figuur B.63). Echter, slechts de helft van de zij-instromers kwalificeert de samenwerking tussen de twee begeleiders als goed (zie Figuur B.64).

De zij-instromers is de vraag gesteld op welke punten hun begeleiding verbeterd zou moeten worden en of dat de begeleiding vanuit de lerarenopleiding betreft en/of vanuit de mbo-instelling. De volgende punten werden genoemd:

- Intensiteit van de begeleiding;
- Koppeling lespraktijk en toepassing pedagogisch-didactische kennis;
- Koppeling lespraktijk en verbetering relevante vaardigheden;
- Feedback op de lessen en praktische tips.

Op alle vier de aspecten van de begeleiding is ongeveer de helft van mening dat de begeleiding geen verbetering behoeft (zie Tabel B.19). Een kwart van de respondenten is van mening dat de begeleiding verbeterd zou moeten vanuit zowel de lerarenopleiding als de mbo-instelling. De mening van de overige kwart is verdeeld over of de verbetering vanuit de mbo-instelling of de lerarenopleiding zou moeten komen.

3.5.8 *Algehele tevredenheid met traject en begeleiding*

Om de algehele tevredenheid met het PDG-traject en de begeleiding op de werkplek te kunnen monitoren, is de zij-instromers gevraagd rapportcijfers te geven (1-10). De resultaten zijn als volgt:

- De begeleiding vanuit de lerarenopleiding: 7,3;

- De begeleiding vanuit de mbo-instelling: 6,8;
- Theoretische deel opleiding: 6,9;
- Praktijkdeel opleiding: 6,9.

De rapportcijfers ontlopen elkaar dus niet veel en zijn op alle vier de onderdelen vrij positief.

3.6 Beoordeling PDG (assessment) en aansluiting traject op de arbeidsmarkt

3.6.1 Beoordeling PDG

Wat de beoordeling van de zij-instromer aan het eind van zijn/haar PDG-traject betreft, is in het landelijk raamwerk afgesproken dat *“de PDG-opleiding wordt afgesloten met een proeve van bekwaamheid, waarin de kandidaat aantoont dat hij/zij als zelfstandig docent functioneert”*. Daarbij wordt de beoordeling van de kandidaat uitgevoerd door de lerarenopleiding en de mbo-instelling samen. De lerarenopleiding is vanuit haar eindverantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de PDG-opleiding, ook eindverantwoordelijk voor de beoordeling.

De nulmeting onder de zij-instromers die in 2012 en 2013 zijn gestart met hun traject en ten tijde van de enquête hun traject hebben afgerond, wijst uit dat bijna driekwart heeft deelgenomen aan een assessment aan het einde van het traject. Opmerkelijk genoeg is bij 90 procent van de vrouwen een assessment afgenomen, tegenover ‘slechts’ 55 procent van de mannen (zie Figuur B.65).

De respondenten bij wie een assessment is afgenomen (n=31) geven verder aan dat (zie Figuur B.66 en Figuur B.67):

- Het merendeel is getoetst op zowel het kunnen inzetten van de praktijkkennis in de lessen, als op hun pedagogisch-didactische vaardigheden en op hun theoretische kernkennis;
- Zij positief oordelen over zowel de kwaliteit als de procedure van de assessment;
- Er een grote verscheidenheid zit in wie betrokken waren bij de afname van het assessment (lerarenopleiding, mbo-instelling en/of externe assessor). Veelal zijn bij de afname van het assessment meerdere partijen betrokken. Bij de afname van het assessment speelt in 70% in ieder geval de mbo-instelling een rol en in de 29% van de assessments, de lerarenopleiding. Bij 47% van de afgenomen assessments is een externe assessor betrokken. De lerarenopleiding en de mbo-instelling zijn in principe altijd betrokken bij de afname van het assessment. Zoals de resultaten weergegeven wordt dit blijkbaar niet in alle gevallen door de zij-instromer als zodanig herkend.

3.6.2 Aansluiting traject op arbeidsmarkt

Van degenen die het traject (bijna) hebben afgerond, is zo'n 80 procent van mening dat het traject hen voldoende of goed heeft voorbereid op het docentschap in het mbo (zie Figuur B.68). Een nog iets groter aandeel ziet een toekomst voor zichzelf als docent in het mbo. Op een enkeling na werken zij, op het moment van de enquête, al als docent in het mbo. Degenen die dat nog niet doen (9%), geven als reden aan dat om economische redenen het contract niet is verlengd of dat wegens tegenvallende deelnemersaantallen de opleiding waar zij werkzaam waren is stopgezet.

Gevraagd naar de mate waarin de verschillende aspecten van het traject aansluiten op de beroepspraktijk in het mbo, zijn de zij-instromers kritischer (zie Figuur B.69). Met name wat de aspecten ‘motiveren en begeleiden van mbo-studenten’ en ‘integratie van de ontwikkelingen in uw branche in uw lesprogramma’ betreft wordt de aansluiting matig gevonden. Over de aspecten ‘lesgeven aan mbo-studenten, afgestemd op hun niveau’, ‘functioneren als docent in een mbo-

instelling' en 'functioneren als lid van een docententeam' zijn de zij-instromers overwegend positief (zie Figuur B.70). Opvallend is dat zij tevens van mening zijn dat het vooral het 'lesgeven aan mbo-studenten, afgestemd op hun niveau' nog verbetering behoeft (zie Figuur B.71).

3.7 De Inspectie over het landelijk raamwerk

De uitwerking van het landelijk raamwerk in de praktijk en de effecten ervan op de kwaliteit van de PDG-trajecten zullen zich nog moeten uitwijzen, als de implementatiefase is voltooid en de eerste kandidaten de nieuwe trajecten hebben afgelegd. De Inspectie van het Onderwijs is wel gevraagd om een eerste reactie op de inhoud van het landelijk raamwerk en hun inschatting van wat dit zou kunnen betekenen voor de kwaliteit van de trajecten. De inspectie is vooral van mening dat het goed is dat er meer standaardisering komt in de trajecten en dat deze worden gekoppeld aan de beroepsprofielen. Daarnaast wordt de betrokkenheid van de assessment centra bij binnenkomst en afsluiting van de trajecten positief gevonden.

Een belangrijk punt voor de inspectie is verder dat de eindverantwoordelijkheid nu duidelijk is belegd bij de lerarenopleidingen, hoewel volgens de WEB het bevoegd gezag bepaalt of een docent voldoet aan de bekwaamheidseisen. Dit is met het landelijk raamwerk niet gewijzigd. Naar de mening van de Inspectie is het studieverlof nu te vrijblijvend; dit wordt teveel overgelaten aan het beleid van het roc. De Inspectie is positief over het feit dat er afspraken worden gemaakt over de begeleiding van de zij-instromers.

4 Invoering Educatieve Minor

4.1 Samenvatting

Met de *invoering van een educatieve minor beroepsonderwijs voor hbo bachelors* wordt voor de beroepsgerichte vakken een nieuwe route naar het leraarschap in het vmbo en mbo gecreëerd. Doel van de maatregel is om een grotere doelgroep aan te boren, namelijk ook bachelor studenten die aanvankelijk niet hebben gekozen voor een lerarenopleiding, van studenten die mogelijk geïnteresseerd zijn in het leraarschap. Het gaat in het bijzonder om de werving van leraren voor tekortvakken.

De belangrijkste ontwikkelingen in de ontwikkeling van de educatieve minor in het studiejaar 2013/2014 zijn als volgt samen te vatten:

- Zes hogescholen ontwikkelen een educatieve minor, waarvoor zij in 2013 een subsidie hebben ontvangen.
- De hogescholen vinden de educatieve minor een logische maatregel om bij te dragen aan de vermindering van het tekort aan bèta- en techniekdocenten. Zij krijgen van de (v)mbo-scholen te horen krijgen dat de minor aansluit bij hun behoefte aan nieuwe leraren.
- De minoren voor hbo-bachelors bouwen voort op eerdere vergelijkbare minoren of pilots.
- De ontwikkeling en uitvoering van de educatieve minor ligt voornamelijk bij de lerarenopleidingen.
- De ambitie van de hogescholen is om jaarlijks 10 tot 15 deelnemers te hebben.
- Bij twee hogescholen zijn al studenten ingestroomd, bij de overige instellingen worden in schooljaar 2014-2015 de eerste deelnemers verwacht.

4.2 Stand van zaken invoering

Vorbereidingsfase 2013/2014

De rapportage over de nulmeting kan voor maatregel 3 worden opgedeeld in de periode tot en met eind december 2013 en de periode daarna. In 2013 is een werkgroep samengesteld die een landelijk kader heeft ontworpen. De werkgroep heeft naar tevredenheid van de betrokkenen gefunctioneerd en is na afronding van het landelijk kader weer opgeheven.

In dezelfde periode is een subsidiemaatregel ingevoerd voor hogescholen om een nieuwe educatieve minor te ontwerpen of een bestaande minor aan te passen. Eind 2013 is aan 6 hogescholen een subsidie toegekend. Het gaat bij al deze scholen feitelijk om de doorontwikkeling van een reeds bestaande minor. Het gaat om Fontys, Windesheim, Haagse Hogeschool, Hogeschool Utrecht, Hogeschool Arnhem-Nijmegen (HAN), en de Hogeschool van Amsterdam.

De verwachting eind december 2013 was dat 1 september 2014 de eerste studenten zouden kunnen instromen. Een aantal personen plaatste echter kritische kanttekeningen bij de uitvoerbaarheid en verwachte effectiviteit van de maatregel: er zijn twijfels over het aantal leraren dat zal worden opgeleid, onvoldoende gebruik van reeds aanwezige expertise bij de lerarenopleidingen en een te lage drempel om een bevoegdheid te halen.

Verwachte start

Bij twee hogescholen zijn er in 2014 studenten met de minor begonnen, inclusief stage. Bij de instellingen waar de minor nog niet loopt, ligt een en ander wel op schema om op de geplande

aanvangsdatum (september 2014 of januari 2015) te kunnen starten. Grootste punt van onzekerheid is de werving: verschillende hogescholen gaven dit aan op het moment van het interview (april/mei 2014). Een betrokkene houdt om deze reden rekening met eventueel uitstel.

Verloop samenwerking

De meeste instellingen zijn tevreden over de samenwerking. Dit geldt voornamelijk voor de samenwerking tussen de hbo-instelling en de (v)mbo-scholen. Er wordt voortgebouwd op bestaande samenwerking en de minor sluit aan bij de behoefte van de school.

Ook over de samenwerking tussen de lerarenopleiding en de vakbachelor zijn de betrokkenen tevreden. De directeurs en onderwijsmanagers van de vakbachelors ondersteunen de educatieve minor. De vakbachelors fungeren als sparringpartner voor de lerarenopleiding. In twee gevallen worden kritische opmerkingen gemaakt over de samenwerking met betrekking tot de werving van studenten: de betrokkenen van de lerarenopleiding zijn van mening dat de minor onvoldoende op het netvlies staat van de vakbachelor.

Knelpunten

Door een deel van de hbo-instellingen worden de volgende knelpunten genoemd:

- Moeilijkheden in de werving, onder andere als gevolg van onvoldoende afstemming met andere onderdelen van de hogeschool, waaronder de vakbachelors. Enkele betrokkenen vermoeden concurrentie tussen minoren van dezelfde hogeschool. Indien de minor zou worden opengesteld voor studenten van andere hbo-instellingen, krijgt de instelling van de student gedurende de minor geen financiering. Dit zou voor de andere instelling een beletsel kunnen zijn voor het doorverwijzen van een student naar de minor.
- Het vervolg in de kopopleiding kan moeilijkheden opleveren, omdat de kopopleiding nu voornamelijk gericht is op avo en minder op het (v)mbo. Hiervoor moet de kopopleiding worden aangepast.

4.3 Waardering vanuit de lerarenopleidingen

Voor de nulmeting is de hogescholen gevraagd een inschatting te geven van het gepercipieerde nut van de maatregel. Vier van de zes betrokken hogescholen vinden de minor een logische maatregel om meer techniekdocenten voor de klas te krijgen. Hiervoor worden de volgende argumenten genoemd.

- De educatieve minor biedt de mogelijkheid om studenten die aanvankelijk niet aan het onderwijs dachten, tijdens hun studie alsnog hiervoor te interesseren. Voor veel leerlingen, en zeker leerlingen met een technische interesse, is een keuze voor het onderwijs net na de middelbare school geen voor de hand liggende keuze. Deze leerlingen zijn vaak zo gefocust op het werken in de techniek dat ze niet aan deze mogelijkheid denken.
- De in- en uitstroom van studenten aan pedagogisch-technische opleidingen is te laag om in de behoefte van het vo te voorzien. Met de educatieve minor wordt het instroompotentieel voor techniekdocenten vergroot.
- De inhoudelijke kennis die de minorstudenten meebrengen wordt door het scholenveld gewaardeerd..

Enkele andere argumenten ten faveure van de maatregel zijn:

- Hogescholen worden “gedwongen” zich meer op het (v)mbo te richten.
- De minor biedt de mogelijkheid voor deze studenten om (uiteindelijk) lesgeven te combineren met een baan in bedrijfsleven.

Het landelijk kader

In het landelijk kader, dat in oktober 2013 is gepubliceerd²⁵, is een aantal zaken met betrekking tot de educatieve minor voor het beroepsonderwijs vastgesteld. We noemen de volgende punten:

Onderwerpen landelijk kader educatieve minor²⁶

- De eindtermen: hebben betrekking op het creëren van een leeromgeving, begeleiden van leerlingen, analyseren eigen praktijkervaringen en het benoemen van eigen competenties;
- De omvang: 30 ec, in een blok- of lintmodel;
- De inhoudelijke hoofdlijnen: hebben betrekking op de onderdelen en inhoud van het programma, begeleiding van de student, evaluatiemomenten en beoordeling;
- De wijze waarop de toelating plaatsvindt;
- De doorstroommogelijkheden en vrijstellingen;
- De koppeling met de kennisbasis.

Over het algemeen zijn de zes instellingen die in 2013-2014 subsidie hebben gekregen voor de inrichting van een minor tevreden met het kader. Het wordt goed gevonden dat er überhaupt een kader is. Hierdoor kunnen instellingen vergelijkbare programma's ontwikkelen en aanbieden, van een vergelijkbaar niveau. De instellingen hadden alle al een educatieve minor. Het landelijk kader sluit daar goed bij aan.

Verschillende hogescholen laten echter ook kritische geluiden horen:

- Sommige respondenten hebben twijfels over de mogelijkheid om het gewenste eindniveau (niveau 2²⁷) te behalen, in het licht van de beperkte duur van de minor. Betrokkenen aan de hogescholen vinden de ambitie hoog voor een studieprogramma van 30 ec. Daar komt bij dat de minor gericht is op alle niveaus van vmbo en mbo. Daarbinnen bestaan grote verschillen, waarvan betrokkenen zich afvragen of het haalbaar is om daaraan recht te doen.
- De minimum instroomeisen zijn nog niet vastgesteld.
- De aandacht voor vakdidactiek en het werkplekleren zijn nu niet in balans: er zou meer aandacht voor vakdidactiek moeten zijn.
- Het systeem met een blok van 30 ec past niet goed bij een onderwijssysteem waarin studenten twee minorblokken van 15 ec kunnen volgen; voor sommige studenten zal het een meerwaarde hebben om, na een educatieve minor van 15 ec en een positief ontwikkelingsgericht advies, het tweede blok juist voor kennisverbreding te kiezen in plaats van te gaan voor de maximale vrijstelling op de lerarenopleiding.

4.4 Vormgeving

Kenmerken van minor

De Haagse Hogeschool en Fontys zijn al in januari 2014 gestart met de minor. Dit was mogelijk doordat zij gebruik konden maken van het programma van een bestaande minor. Bij de andere instellingen was de verwachting in september 2014 van start te kunnen gaan. Een instelling hield in mei 2014 rekening met de mogelijkheid dat de start moest worden uitgesteld, omdat de werving van studenten nog tegenviel.

Alle zes hbo-instellingen die in het collegejaar 2013-2014 een educatieve minor voor het (v)mbo ontwikkelen, hadden al een vergelijkbare minor in hun onderwijsprogramma. Deze minoren hadden

²⁵ http://www.duo.nl/Images/Landelijk%20kader%20educatieve%20minor%20versie%20juli%202014_tcm7-48345.pdf

²⁶ Landelijk kader educatieve minor beroepsonderwijs, zie http://www.duo.nl/Images/Landelijk%20kader%20educatieve%20minor%20beroepsonderwijs_versie_juli_2013_tcm7-41619.pdf

²⁷ Komt overeen met het eind van het derde leerjaar van de lerarenopleiding.

per instelling een verschillend karakter. Een aantal verschillen met de nieuw te ontwikkelen minor zijn:

- De minoren zijn niet allemaal exclusief gericht op techniek, maar op economie of staan open voor alle opleidingen.
- Bestaande minoren zijn niet allemaal gericht op vmbo en mbo, maar soms juist op havo/vwo.
- De koppelingen voor een vervolg aan een lerarenopleiding en de mogelijkheden voor vrijstellingen zijn niet in alle gevallen vastgelegd of uitgewerkt.
- Er zijn inhoudelijke verschillen met betrekking tot bijvoorbeeld rol van het werkplekleren in de minor of de vakdidactiek.

De nieuwe minor zal er over het algemeen als volgt uitzien:

- Een blokmodel van een keer 30 of twee keer 15 ec.
- De stage bedraagt de helft van de tijd.
- De minor kan gevolgd worden in het derde of vierde leerjaar.

Begeleiding

Het zijn de docenten van de lerarenopleidingen die de deelnemers begeleiden in de minor. Docenten van de vakopleiding zelf zijn hier bij de meeste instellingen niet bij betrokken. Bij samenwerkende hogescholen waarvan er een geen lerarenopleiding heeft (HHS en HU) is de begeleiding over beide instellingen verdeeld, waarbij de vakopleiding het voortouw neemt.

Tijdens het leren op de werkplek is er een werkplekbegeleider van de (v)mbo-instelling. Bij een aantal opleidingen komt de begeleider vanuit de lerarenopleiding ook (incidenteel) op de werkplek.

Verschillende hogescholen hebben specifieke aandacht voor het opleiden of trainen van docenten voor de begeleiding van minorstudenten. Hiervoor worden professionaliseringsbijeenkomsten en terugkomdagen georganiseerd. Hogescholen stellen handboeken of protocollen op, met daarin bijvoorbeeld richtlijnen over de uren begeleiding die een student zou moeten krijgen. Een hogeschool merkt op dat studenten geormerkt geld meekrijgen om de begeleiding op de (v)mbo-instelling te financieren.

Toetsing

Over de toetsing van de student zijn afspraken gemaakt in het landelijk kader. Hierin is vastgelegd dat er een tussenevaluatie plaatsvindt en de student wordt beoordeeld in een eindassessment. Dit laatste houdt in dat er een lesbezoek en een gesprek met de werkplekbegeleider in het (v)mbo plaatsvindt. De basis voor het gesprek is het portfolio van de student. Zonder voldoende beoordeling van de praktijkopleider kan de minor niet met goed gevolg worden afgesloten. Voor een voldoende afsluiting moet de student aantonen dat hij op niveau 2 van lerarenopleiding kan functioneren. Een van de hogescholen geeft aan dat de criteria daarvoor nog niet helemaal duidelijk zijn. Nog niet alle lerarenopleidingen hebben helemaal uitgewerkt hoe de rollen verdeeld zijn bij de eindbeoordeling.

Verder worden vakken afgesloten met een toets. Bij de tussenevaluatie wordt door sommige instellingen gebruik gemaakt van filmopnames van een les.

4.5 Organisatie

In deze paragraaf wordt ingegaan op de partijen die bij de ontwikkeling van de minor betrokken zijn, en wat hun taken en verantwoordelijkheden zijn.

Betrokkenen

Het aantal partners dat betrokken is bij het opzetten en in de toekomst implementeren van de educatieve minor verschilt sterk per instelling:

- Over het algemeen zijn er twee partners binnen de hbo-instelling: de educatieve faculteit (in twee gevallen de faculteit voor technische educatieve studies) en de technische faculteit (domein techniek) voor de vakbachelors. Het aantal bacheloropleidingen dat meedoet varieert van vijf tot zestien²⁸.
- Het aantal betrokken vo-scholen varieert sterk per hogeschool: een of twee, maar ook vijf en zelfs tien betrokken vo-scholen komt voor. In dit laatste geval gaat het om scholen onder hetzelfde bestuur. Een instelling noemt expliciet de betrokkenheid van de academische opleidingsschool.
- Het aantal betrokken mbo-scholen is meestal iets lager en varieert van een tot vier.

Taken en verantwoordelijkheden

De formele verantwoordelijkheid voor de minor ligt over het algemeen bij de lerarenopleiding. De HHS is hierop een uitzondering, omdat deze hogeschool geen lerarenopleiding heeft.

De lerarenopleidingen hebben bij alle hogescholen de taak de minor inhoudelijk te ontwikkelen. Alleen in de samenwerking tussen de HHS en HU hebben ook de vakbachelors van de HHS een belangrijke taak in het ontwerp. De taken van de lerarenopleidingen in het ontwikkelen van de minor bestaan onder meer uit het voeren van de dagelijkse projectleiding, het ontwikkelen van de inhoud, in het bijzonder de onderwijskundige input en het onderhouden van de contacten met de scholen. Zodra de minor loopt verzorgen de lerarenopleidingen het onderwijs (didactiek) aan de deelnemers en begeleiden ze de studenten.

Bij een hogeschool maken de vakbachelors ook deel uit van de dagelijkse projectleiding. In drie gevallen wordt er tussen de lerarenopleiding en de vakbachelors samengewerkt in een project- of stuurgroep die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van de minor. Bij de helft van de hogescholen is de vakbachelor expliciet verantwoordelijk voor het werven van studenten. In sommige gevallen wordt er op gewezen dat de vakbachelor terughoudend is om studenten te interesseren voor een educatieve minor, omdat zij daarmee een deel van hun studenten gedeeltelijk "kwijt raken", hetgeen consequenties heeft voor de bekostiging.

De voornaamste actieve inbreng van de vmbo- en mbo-scholen is aan de orde zodra de minor loopt en betreft het begeleiden van studenten en het leveren van stageplaatsen voor de deelnemers. In een aantal gevallen zijn de (v)mbo-scholen in een eerder stadium al actief betrokken, en maken zij deel uit van de projectgroep. Daarbij leveren zij een inhoudelijke bijdrage, zoals het ontwikkelen van vakdidactische toepassingen en praktische toepassingen van de theorie, het meedenken over de modules en het begeleidingsprotocol. Ook spelen in sommige gevallen de (v)mbo-scholen een rol in het werven van studenten, door op hun site aan te geven dat bij hen stage gelopen kan worden in het kader van de minor, of door geïnteresseerde studenten aan te bieden lessen bij te wonen. Het contact tussen de hbo-instelling en de (v)mbo-school verloopt in de voorbereidingsfase voornamelijk via directeuren of onderwijsmanagers van de (v)mbo-school, maar zodra de minor loopt zal de werkplekbegeleider veelal het eerste aanspreekpunt voor de hogeschool zijn.

²⁸ Dit zijn de bacheloropleiding die genoemd worden in de aanvraag. In de praktijk zullen ook studenten van andere opleidingen kunnen instromen.

4.6 Werving en instroom

De verantwoordelijkheid voor de werving van studenten voor de minor ligt iets vaker bij de vakbachelor dan bij de lerarenopleiding. De vakbachelors moeten ervoor zorgen dat de minor onder de aandacht komt van hun studenten, bijvoorbeeld via een 'minorenmarkt', een 'minorencatalogus' of via de loopbaanadviseurs. De inhoudelijke voorlichting wordt in een aantal gevallen wel door de lerarenopleiding uitgevoerd, bijvoorbeeld tijdens een minorenmarkt. Door twee hbo-instellingen wordt opgemerkt dat de werving nog niet naar wens verloopt. Er is een afhankelijkheid van de vakbachelor, terwijl de minor, volgens de betrokkenen vanuit de lerarenopleiding, nog onvoldoende op het netvlies staat van medewerkers van de vakbachelor. Dat de educatieve minor nog niet erg bekend is binnen de instelling blijkt uit het voorbeeld waarin de educatieve minor tijdens een minorenmarkt een plaats kreeg toegewezen tussen minoren gericht op studenten van de lerarenopleidingen, waardoor het die dag moeilijk was de eigenlijke doelgroep, studenten techniek te bereiken.

In hun verwachtingen over het aantal studenten dat aan de minor zal deelnemen, baseren de hogescholen zich veelal op de studentenaantallen van de voorlopers van de educatieve minor. Bij de helft van de instellingen gaat het om 5 tot 10 studenten; een instelling had in een pilot al iets meer studenten (ongeveer 12), en twee instellingen weten het niet. De instellingen verwachten dat de aantallen zullen stijgen tot 10 à 15 per jaar, waarbij door een hogeschool wordt opgemerkt dat 12 studenten nodig zijn voor de financiële haalbaarheid, en een instelling opmerkt dat meer dan 20 niet haalbaar is vanwege de kwaliteit en het aanbod van stageplaatsen.

De verwachting is dat de studenten in principe van een groot aantal verschillende technische opleidingen afkomstig zullen zijn. Het meest worden genoemd werktuigbouwkunde, ICT, bedrijfswiskunde en bouwkunde.

De instroomeisen die aan de studenten gesteld worden, verschillen per instelling: het kan gaan om een propedeuse, de eerste twee jaar afgerond of om de generieke eisen die voor alle minoren gesteld worden. Een hogeschool stelt specifieke instroomeisen voor deze bachelor, namelijk het hebben van affiniteit met onderwijs en voldoende beheersing van Nederlands. Tijdens een intakegesprek geven hogescholen een advies, maar dit is niet bindend.

Bijlage bij hoofdstuk 3

Responsverantwoording

Tabel B.1 Respons (absoluut en %)

Respons	Aantal	%
Panel	4668	100%
Respondenten	778	17%

Tabel B.2 Responsverdeling naar geslacht

Geslacht	Aantal	%
Man	373	48%
Vrouw	405	52%
Totaal	778	100%

De leeftijdscategorieën kunnen nog worden aangepast. De eerste kan bijvoorbeeld 19-25 worden en de laatste 50-61.

Tabel B.3 Responsverdeling naar leeftijd

Leeftijd	Aantal	%
Jonger dan 21 jaar	1	0%
20 - 25 jaar	417	54%
26 - 30 jaar	148	19%
31 - 40 jaar	82	11%
41 - 50 jaar	83	11%
50 - 60 jaar	45	6%
Ouder dan 60 jaar	1	0%
Totaal	778	100%

Tabel B.4 Responsverdeling naar landsdeel

Landdeel	Aantal	%
Noord-Nederland	69	9%
Oost-Nederland	183	24%
West-Nederland	339	44%
Zuid-Nederland	188	24%
Totaal	778	100%

Tabel B.5 Responsverdeling naar hoogste vooropleiding

Hoogste vooropleiding	Aantal	%
Vmbo	28	4%
Mbo	129	17%
Havo	403	52%
Vwo	131	17%
Overig	86	11%
Totaal	778	100%

Tabel B.6 Responsverdeling naar opleidingsvorm

Opleidingsvorm	Aantal	%
Voltijd	532	68%
Deeltijd	219	28%
Duaal	27	4%
Totaal	778	100%

Tabel B.7 Responsverdeling naar kopopleiding of een ander verkort traject (zij-instroom)

Verkorte opleiding	Aantal	%
Ja, de kopopleiding	94	12%
Ja, een verkort traject (zij-instromer)	35	5%
Nee	649	83%
Totaal	778	100%

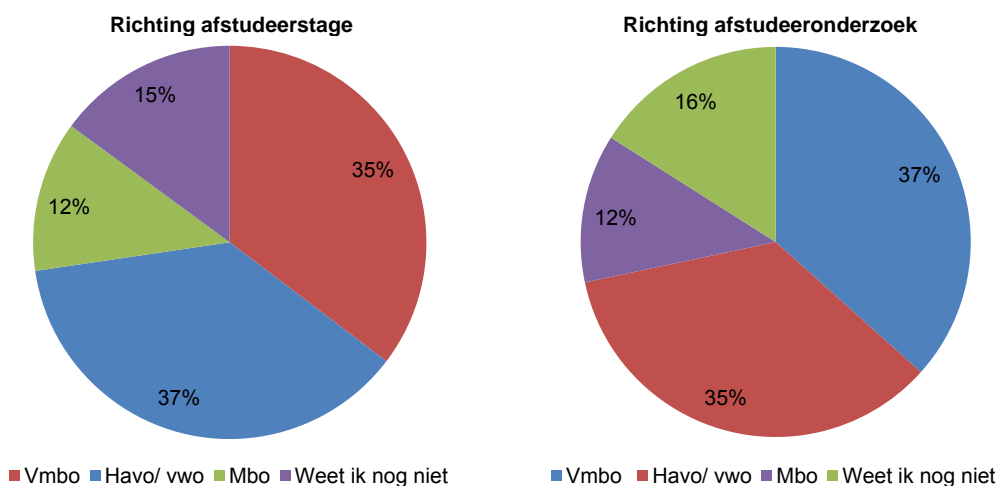
Tabel B.8 Responsverdeling naar vak

Vakgroep	Aantal	%
Nederlands	91	12%
Talen ¹	219	28%
Wiskunde	80	10%
Exacte vakken ²	100	13%
Maatschappijvakken ³	217	28%
Economie	72	9%
Totaal	778	100%

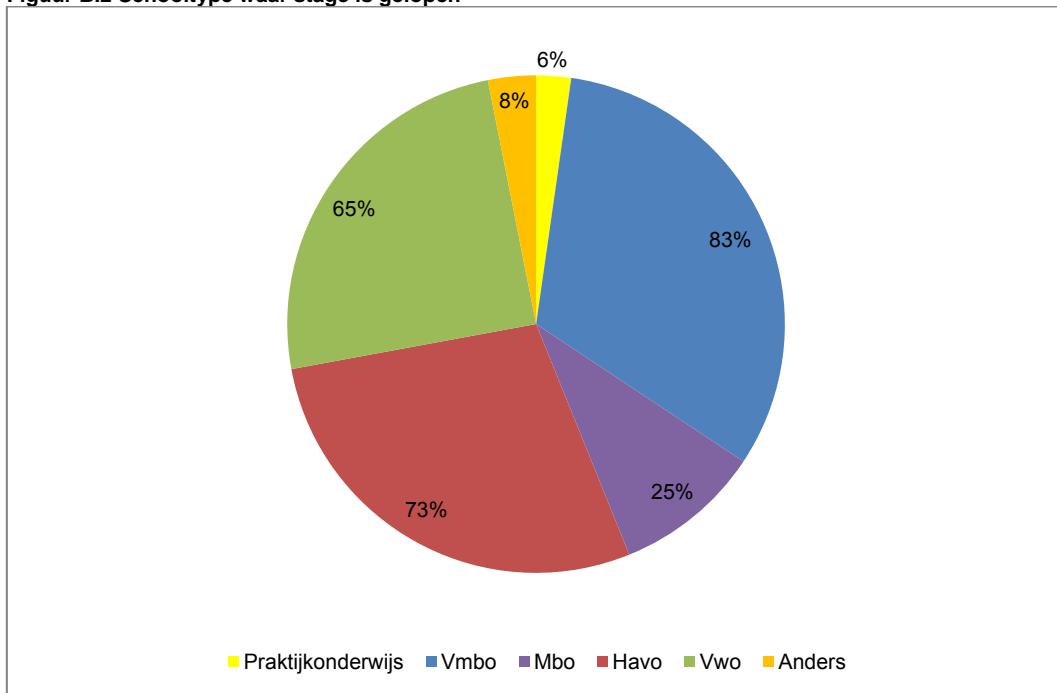
- 1) Duits, Engels, Frans, Fries, Spaans
- 2) Biologie, Natuurkunde, Scheikunde
- 3) Geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer, godsdienstles

Figuren bij de rapportage “Afstudeerrichtingen”

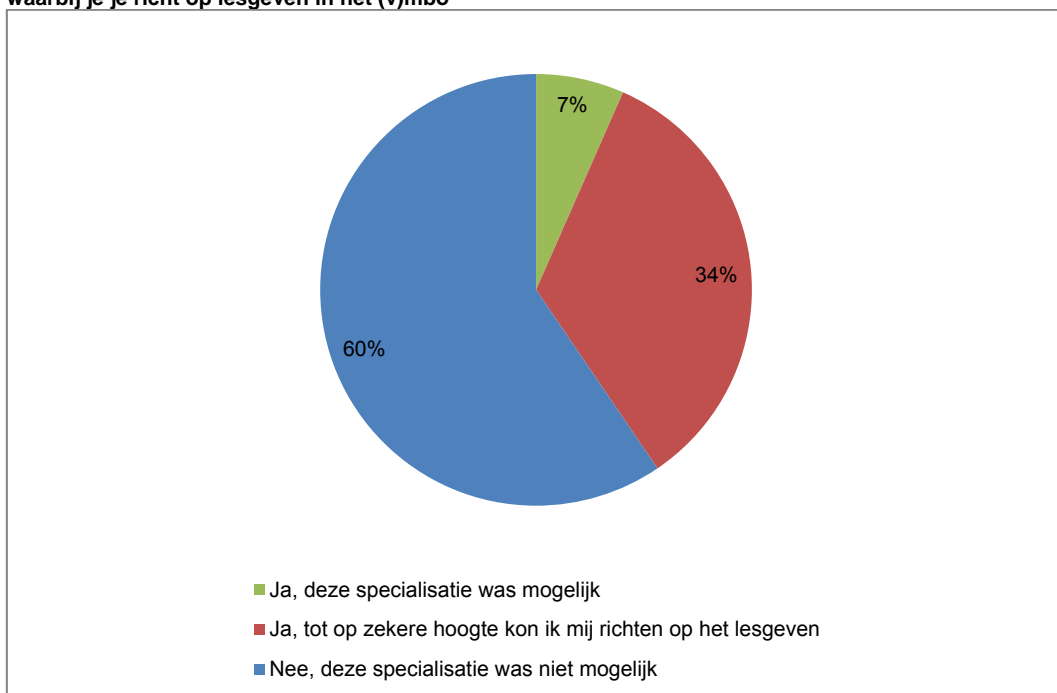
Figuur B.1 Richting van afstudeerstage en afstudeeronderzoek

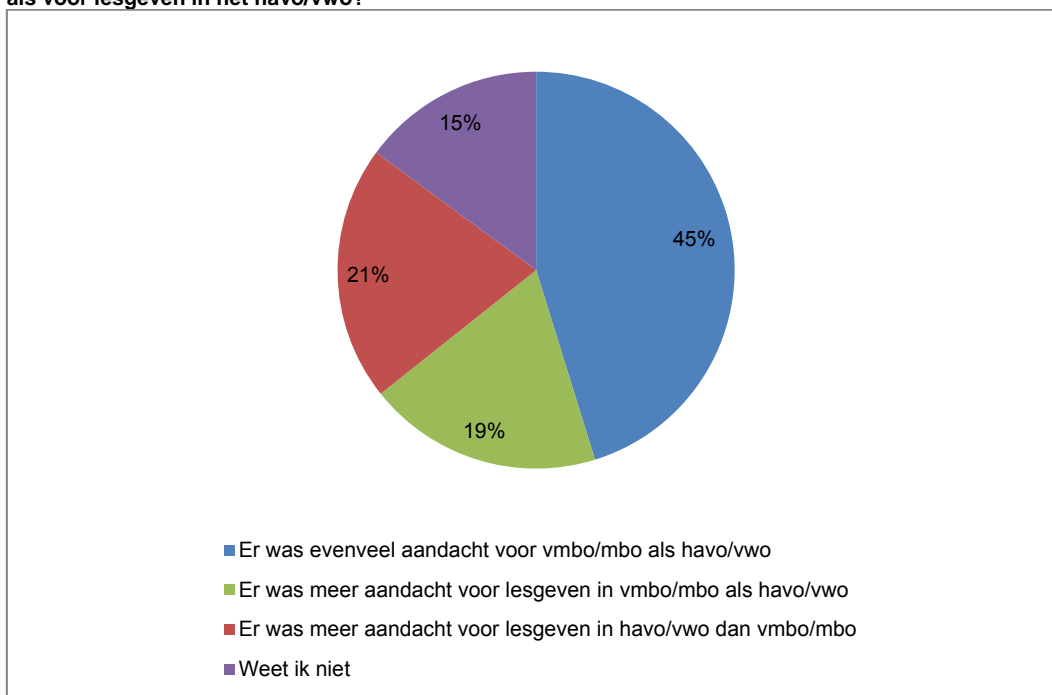
Figuur B.2 Schooltype waar stage is gelopen

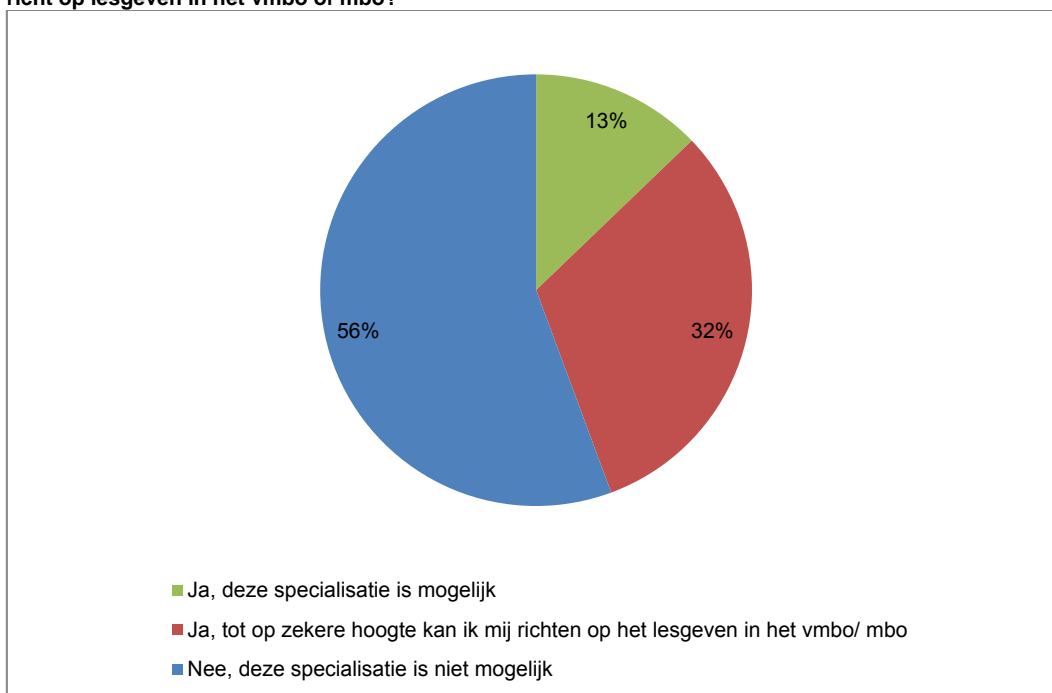
Figuur B.3 In hoeverre was tijdens de eerste drie jaar van jouw opleiding een specialisatie mogelijk waarbij je je richt op lesgeven in het (v)mbo

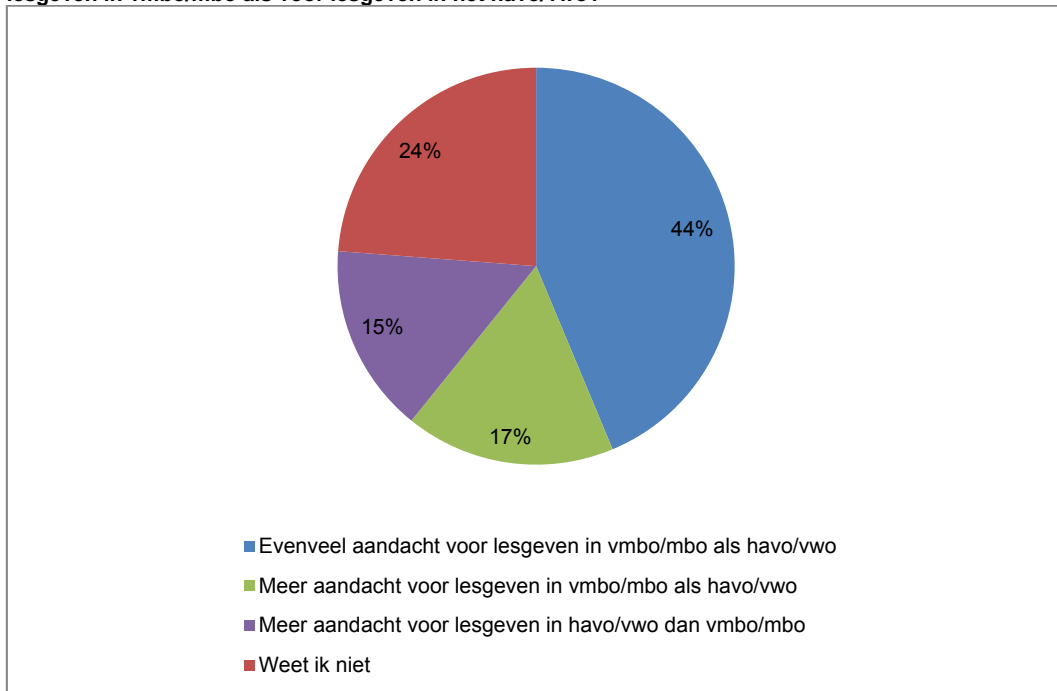
Figuur B.4 Tijdens de eerste drie jaar van de opleiding evenveel aandacht voor lesgeven in vmbo/mbo als voor lesgeven in het havo/vwo?

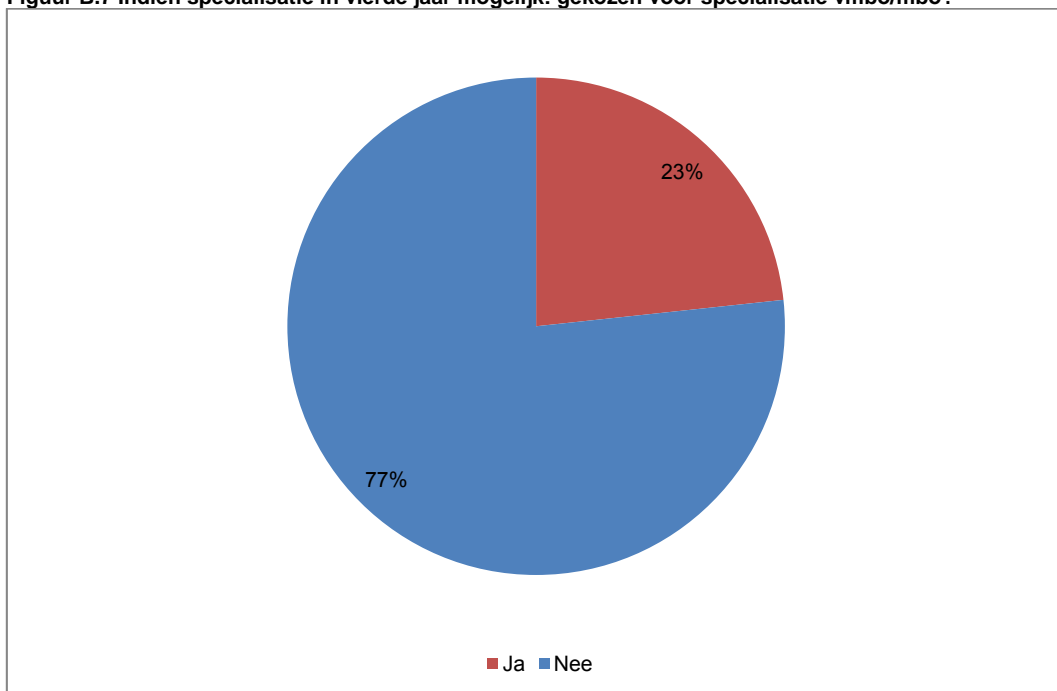
Figuur B.5 In hoeverre is er in het vierde jaar van jouw opleiding een specialisatie mogelijk waarbij je je richt op lesgeven in het vmbo of mbo?

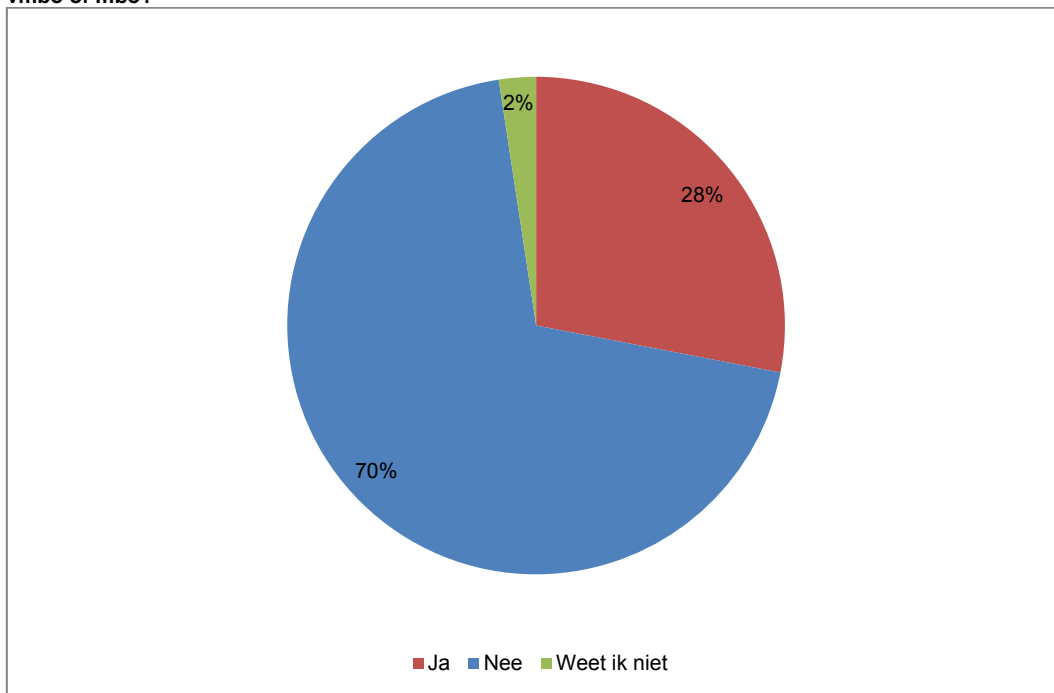
Figuur B.6 Is er tijdens het vierde jaar van jouw opleiding evenveel aandacht (geweest) voor het lesgeven in vmbo/mbo als voor lesgeven in het havo/vwo?

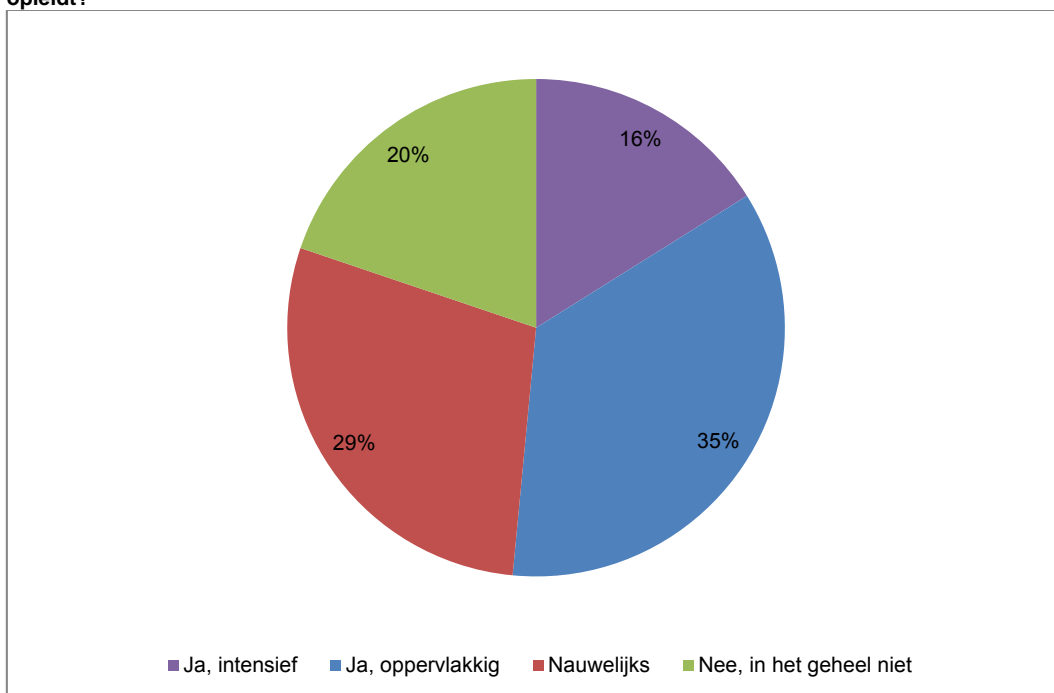
Figuur B.7 Indien specialisatie in vierde jaar mogelijk: gekozen voor specialisatie vmbo/mbo?

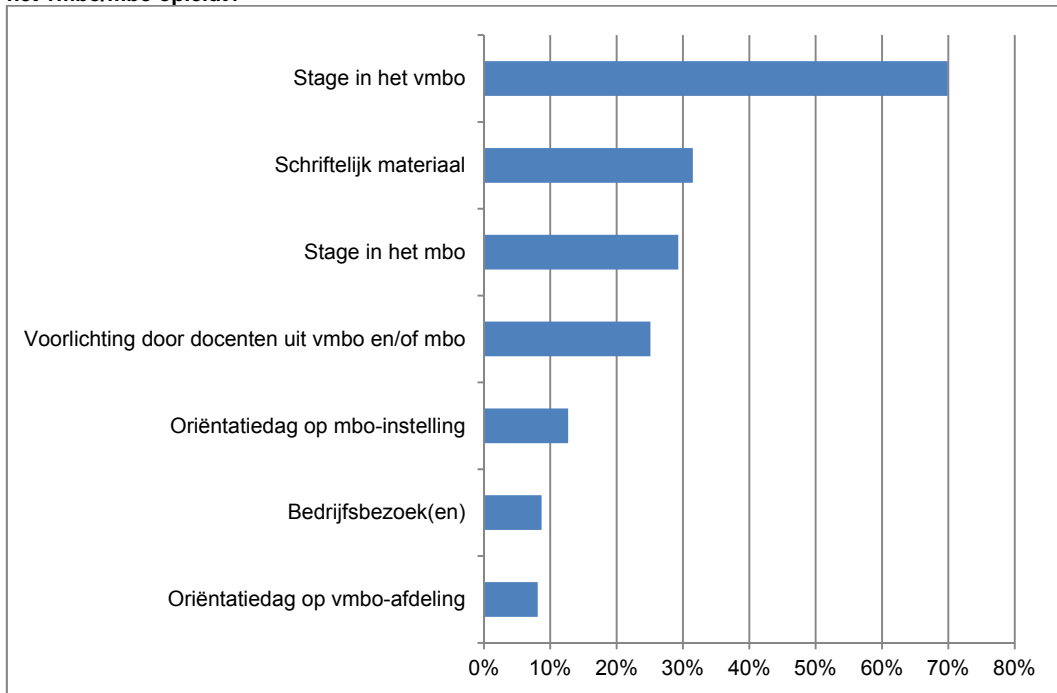
Figuur B.8 Heb jij tijdens je opleiding vakken gevolgd die specifiek gericht waren op lesgeven in het vmbo of mbo?

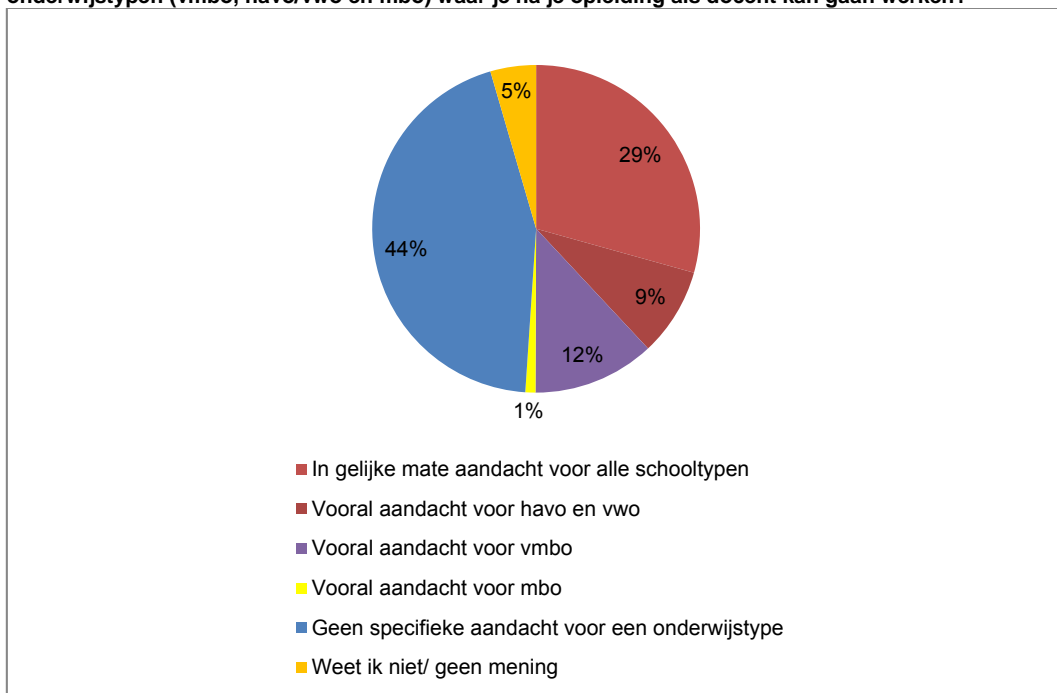
Figuur B.9 Heb jij tijdens je opleiding kennisgemaakt met het beroepenveld waarvoor het vmbo/mbo opleidt?

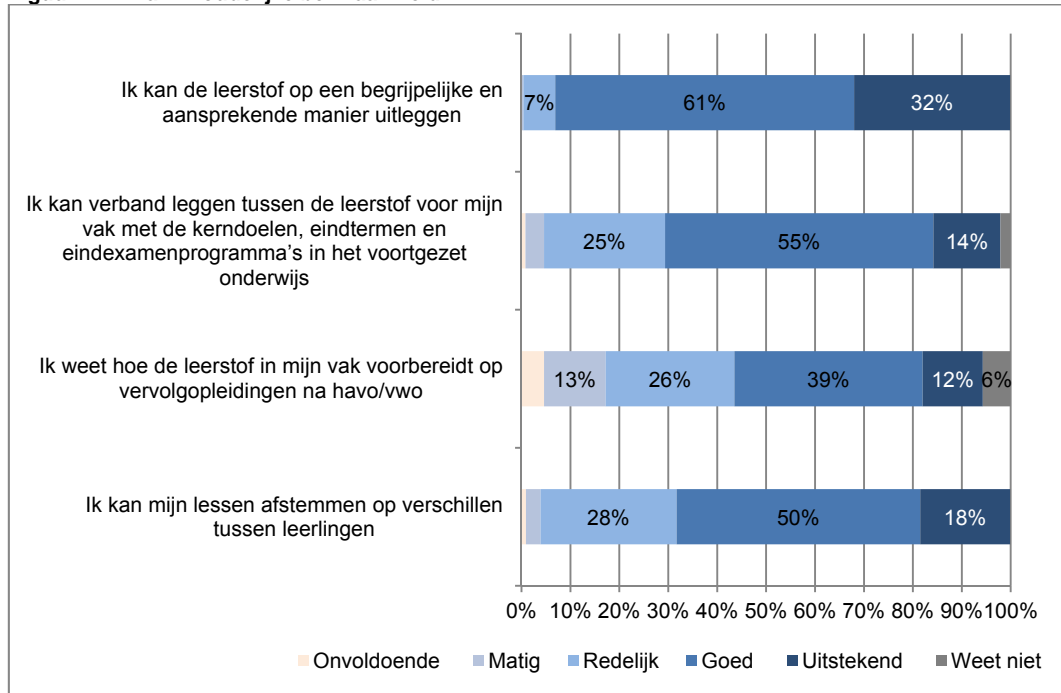
Figuur B.10 Op welke manier heb jij tijdens je opleiding kennisgemaakt met het beroepenveld waarvoor het vmbo/mbo opleidt?

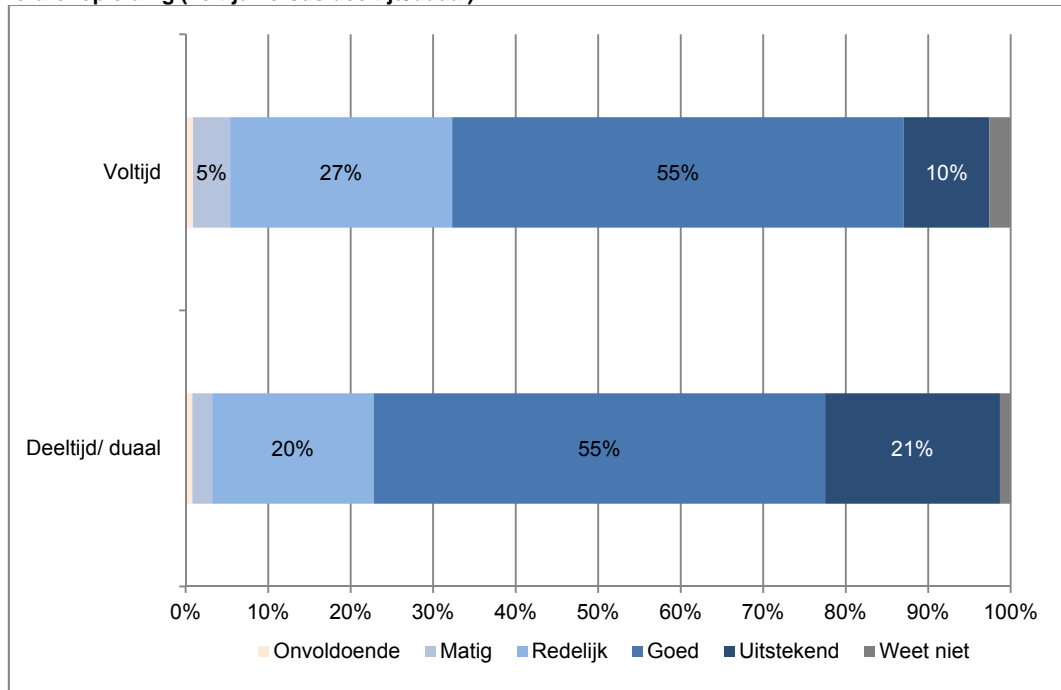
Figuur B.11 Is er bij de loopbaanbegeleiding tijdens jouw opleiding aandacht besteed aan verschillende onderwijstypen (vmbo, havo/vwo en mbo) waar je na je opleiding als docent kan gaan werken?

Figuur B.12 Vakinhoudelijke bekwaamheid

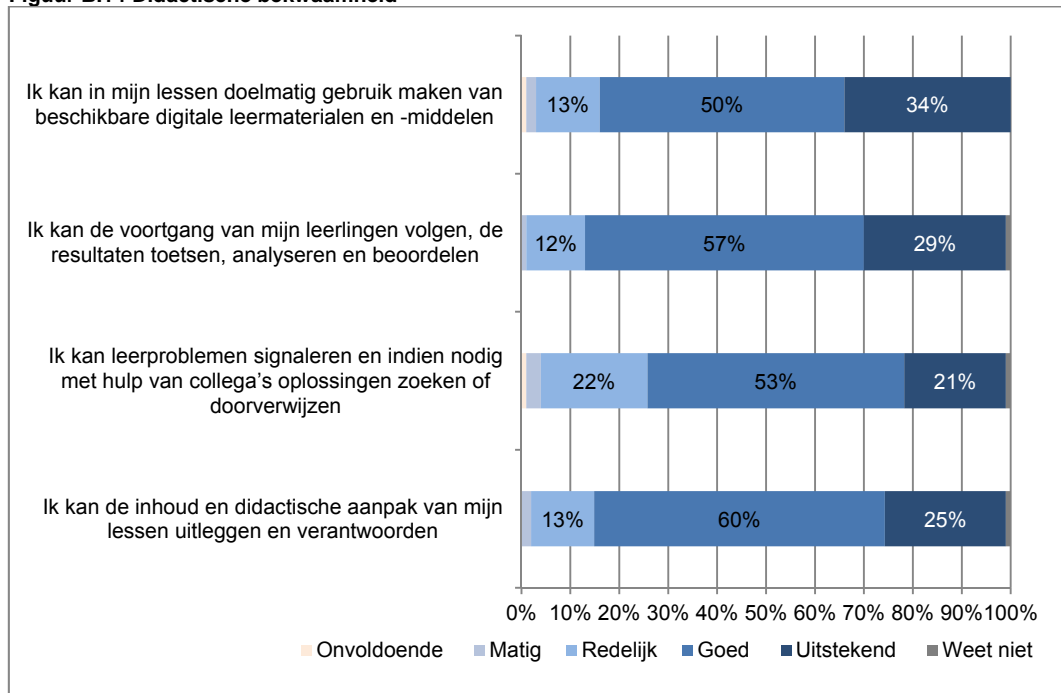

Figuur B.13 Vakinhoudelijke bekwaamheid: "Ik kan verband leggen tussen de leerstof voor mijn vak met de kerndoelen, eindtermen en eindexamenprogramma's in het voortgezet onderwijs, naar soort lerarenopleiding (voltijd versus deeltijd/duaal)"

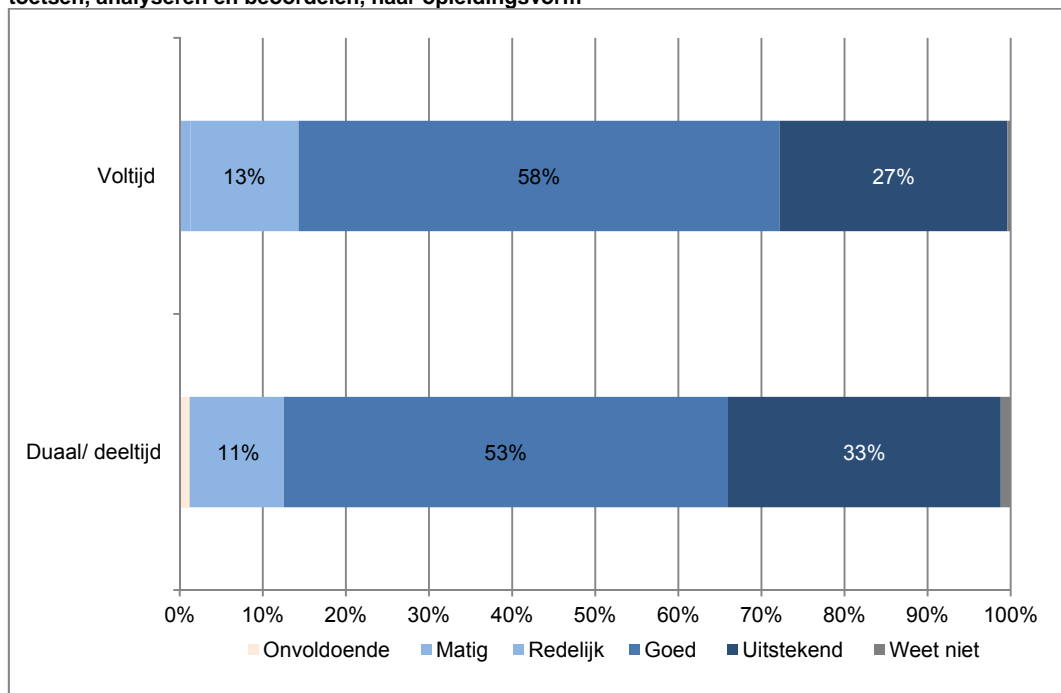

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.14 Didactische bekwaamheid

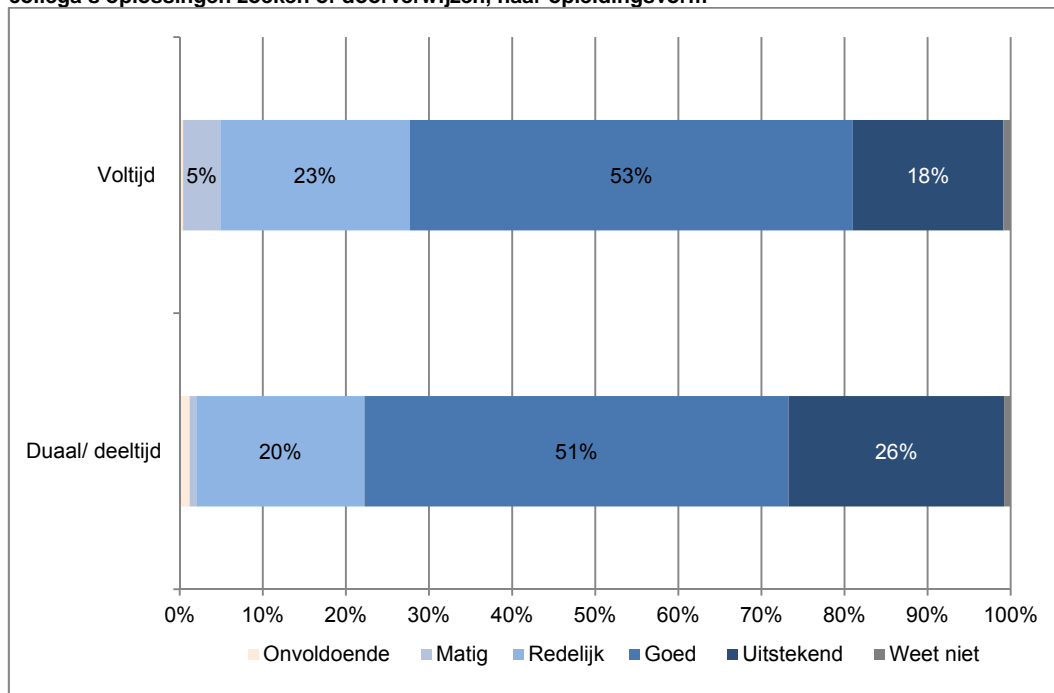

Figuur B.15 Didactische bekwaamheid: "Ik kan de voortgang van mijn leerlingen volgen, de resultaten toetsen, analyseren en beoordelen, naar opleidingsvorm"

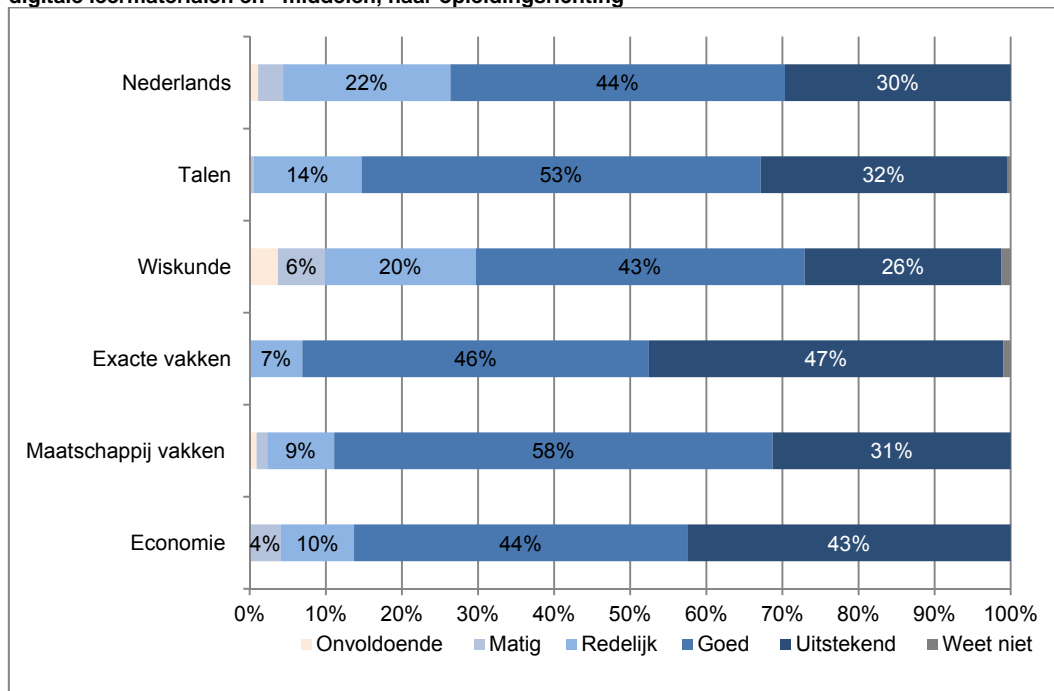
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.16 Didactische bekwaamheid: “Ik kan leerproblemen signaleren en indien nodig met hulp van collega’s oplossingen zoeken of doorverwijzen, naar opleidingsvorm”

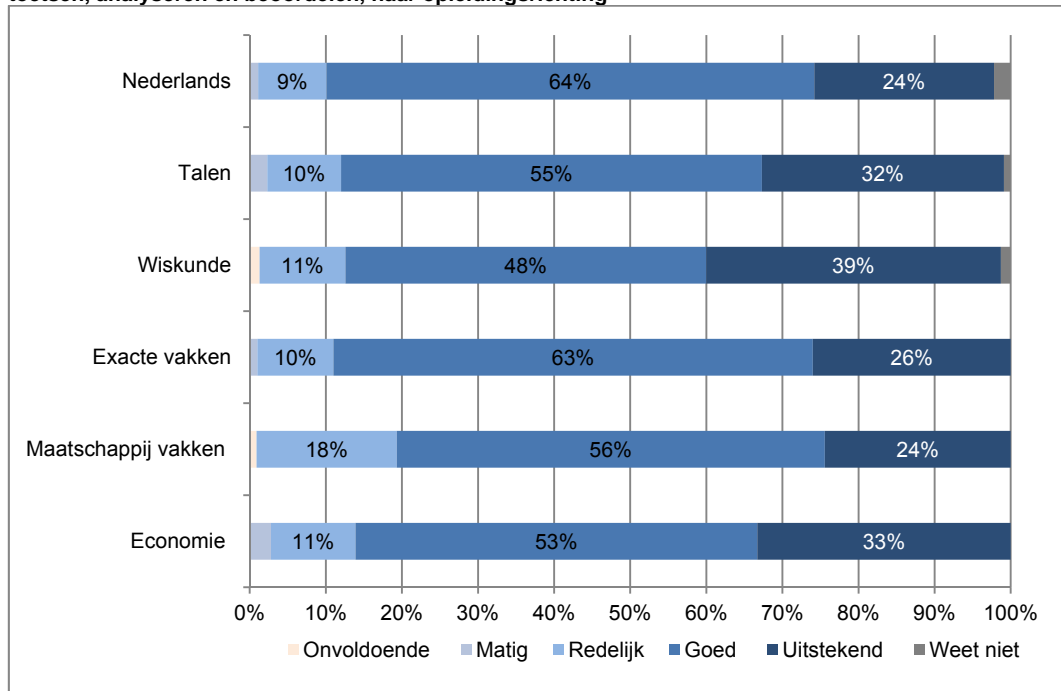
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.17 Didactische bekwaamheid: “Ik kan in mijn lessen doelmatig gebruik maken van beschikbare digitale leermaterialen en –middelen, naar opleidingsrichting”

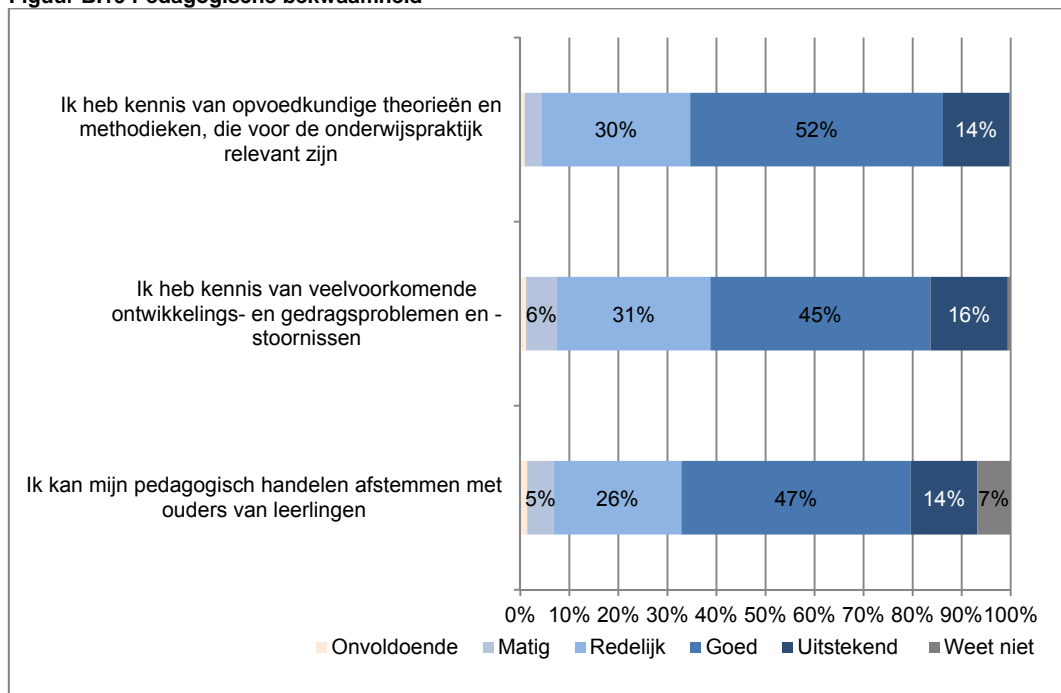
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.18 Didactische bekwaamheid: “Ik kan de voortgang van mijn leerlingen volgen, de resultaten toetsen, analyseren en beoordelen, naar opleidingsrichting”

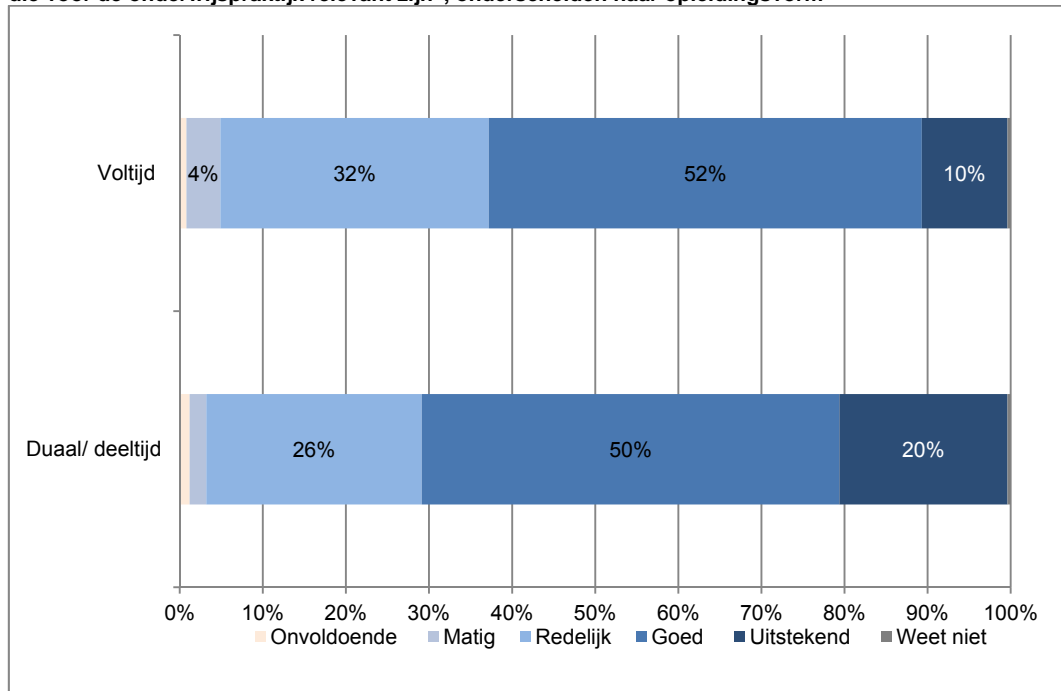

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

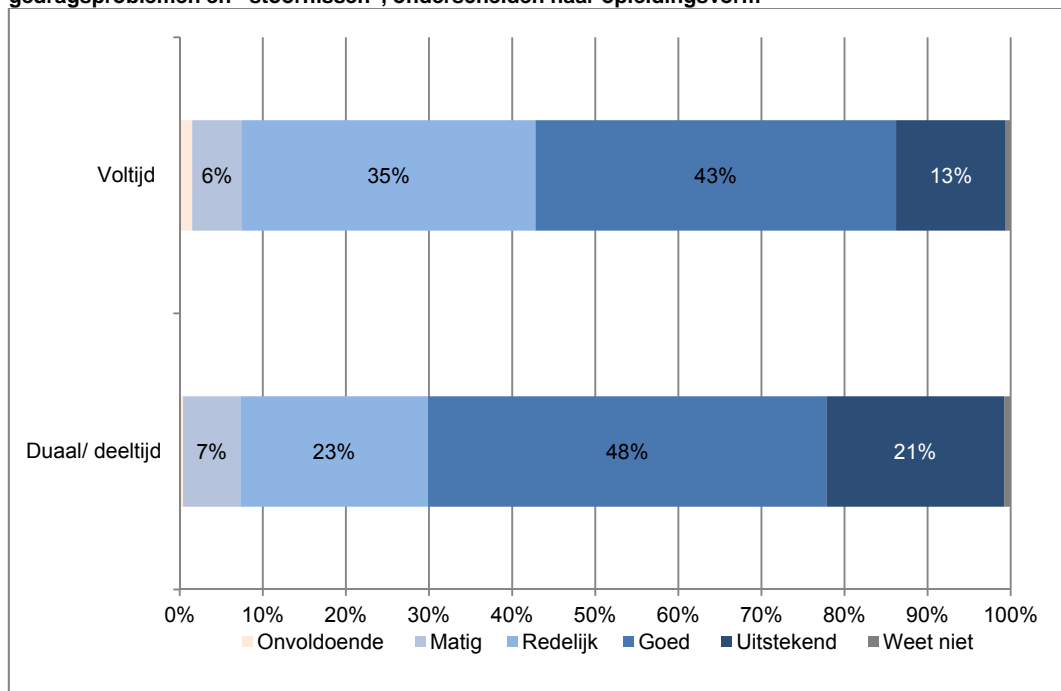
Figuur B.19 Pedagogische bekwaamheid

Figuur B.20 Pedagogische bekwaamheid: “Ik heb kennis van opvoedkundige theorieën en methodieken, die voor de onderwijspraktijk relevant zijn”, onderscheiden naar opleidingsvorm

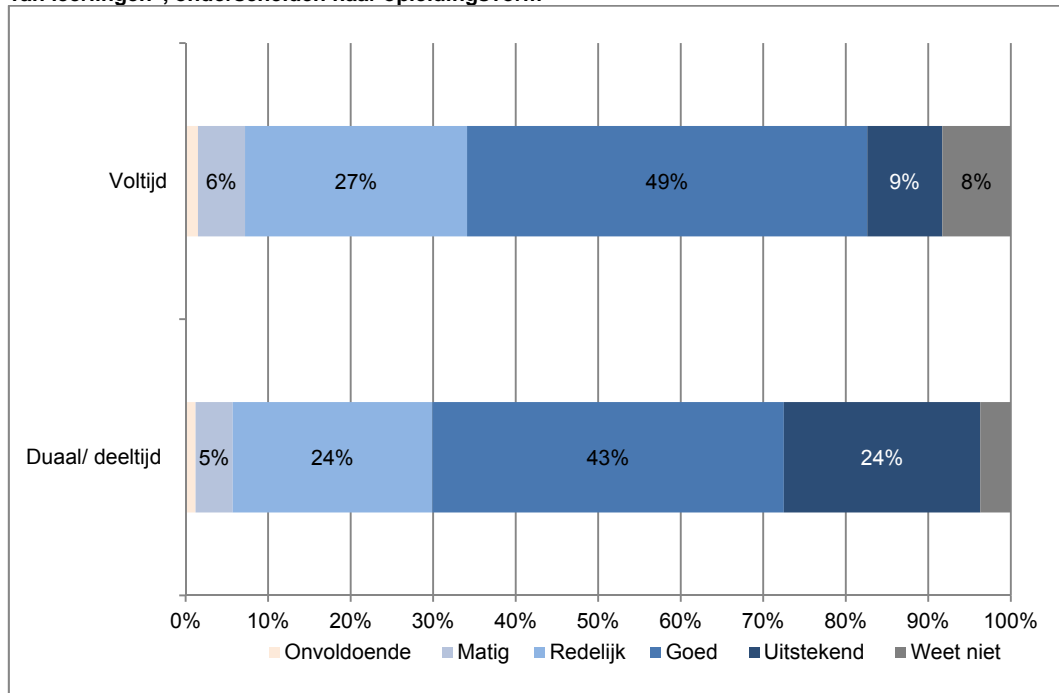

Figuur B.21 Pedagogische bekwaamheid: “Ik heb kennis van veelvoorkomende ontwikkelings- en gedragsproblemen en –stoornissen”, onderscheiden naar opleidingsvorm

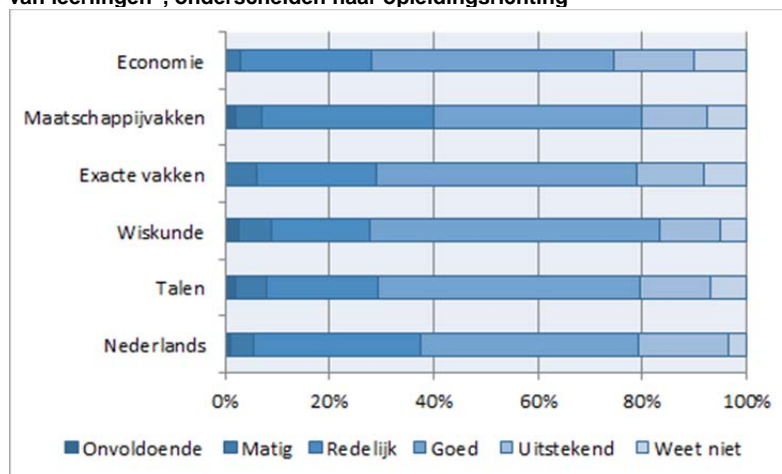
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.22 Pedagogische bekwaamheid: "Ik kan mijn pedagogisch handelen afstemmen met ouders van leerlingen", onderscheiden naar opleidingsvorm

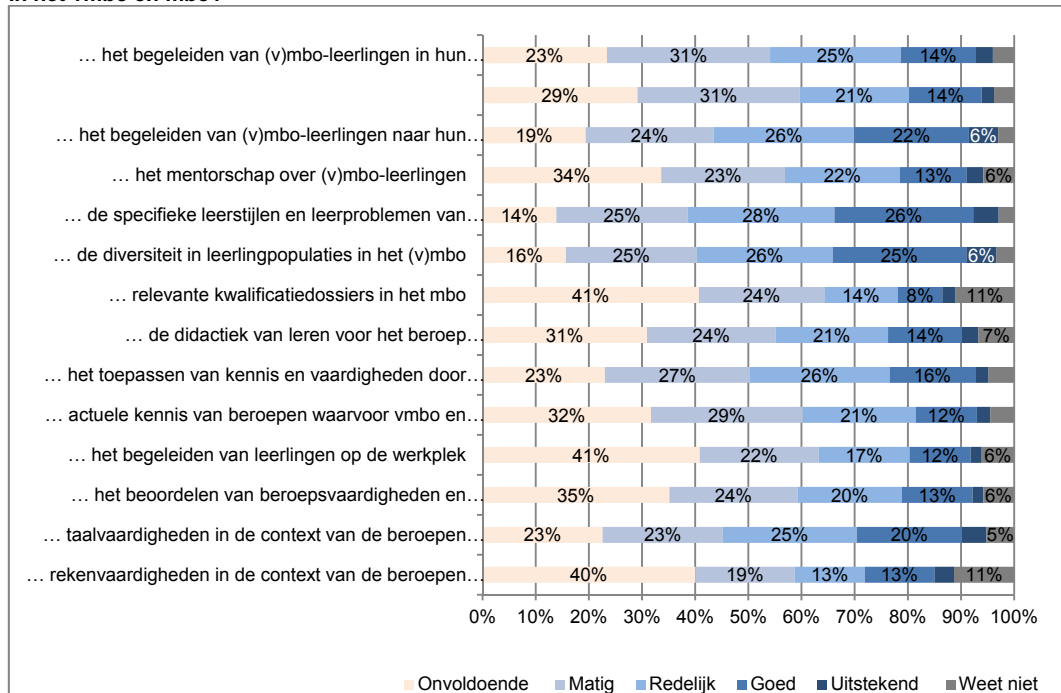
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.23 Pedagogische bekwaamheid: "Ik kan mijn pedagogisch handelen afstemmen met ouders van leerlingen", onderscheiden naar opleidingsrichting

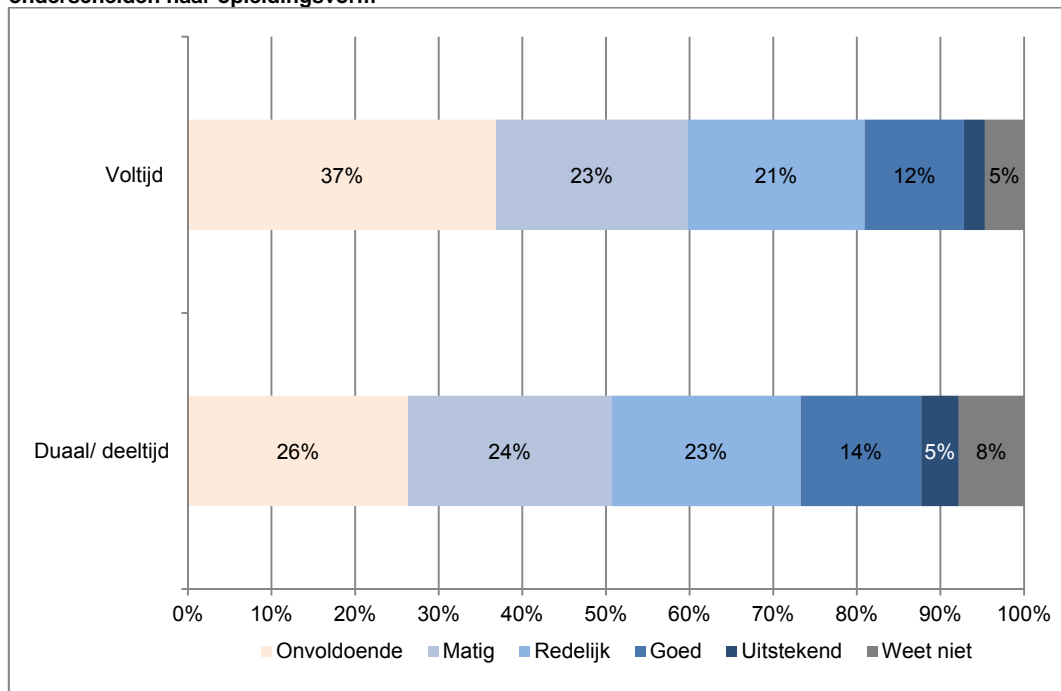

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.24 In welke mate heeft de opleiding jou voorbereid op de volgende aspecten van het lesgeven in het vmbo en mbo?

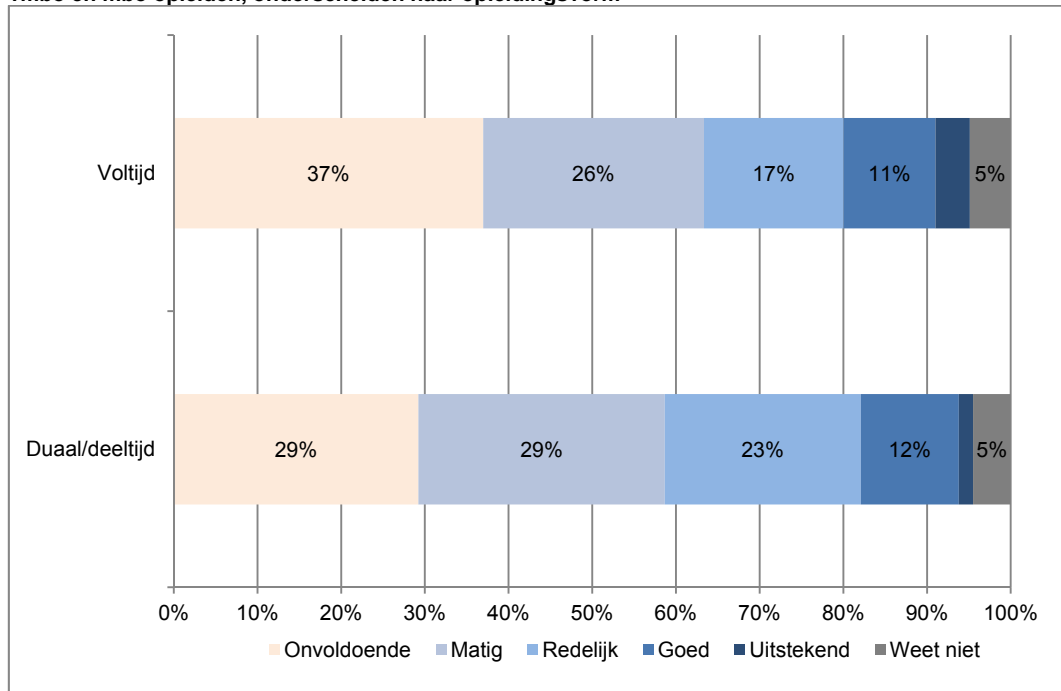

Figuur B.25 In welke mate heeft de opleiding jou voorbereid op het mentorschap over (v)mbo-leerlingen, onderscheiden naar opleidingsvorm

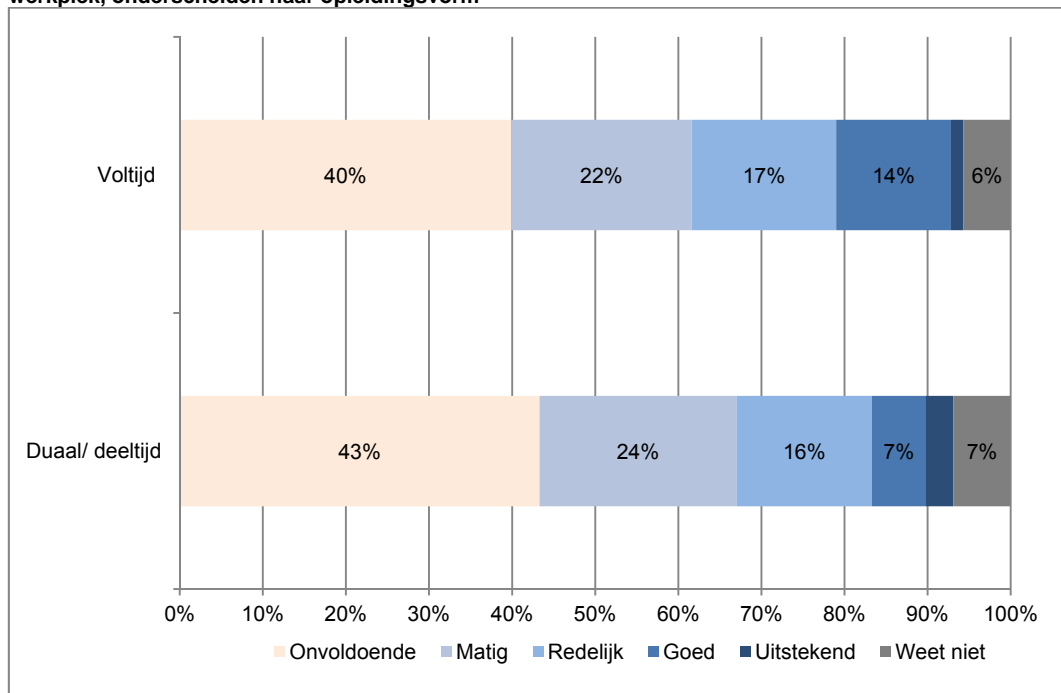
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.26 In welke mate heeft de opleiding jou voorbereid op actuele kennis van beroepen waarvoor vmbo en mbo opleiden, onderscheiden naar opleidingsvorm

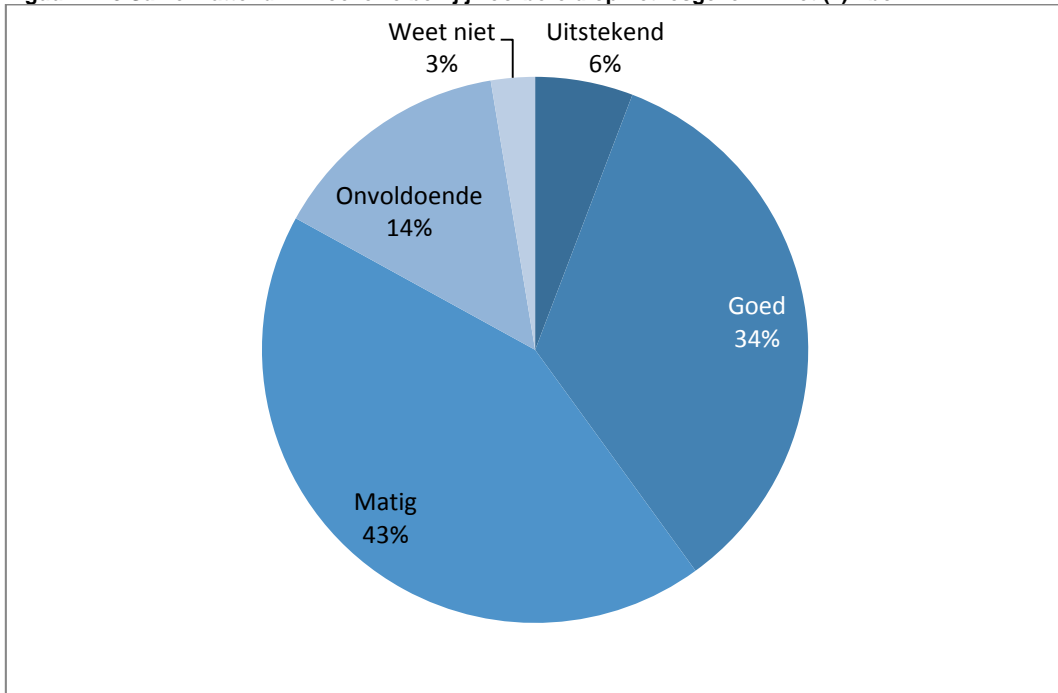
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.27 In welke mate heeft de opleiding jou voorbereid op het begeleiden van leerlingen op de werkplek, onderscheiden naar opleidingsvorm

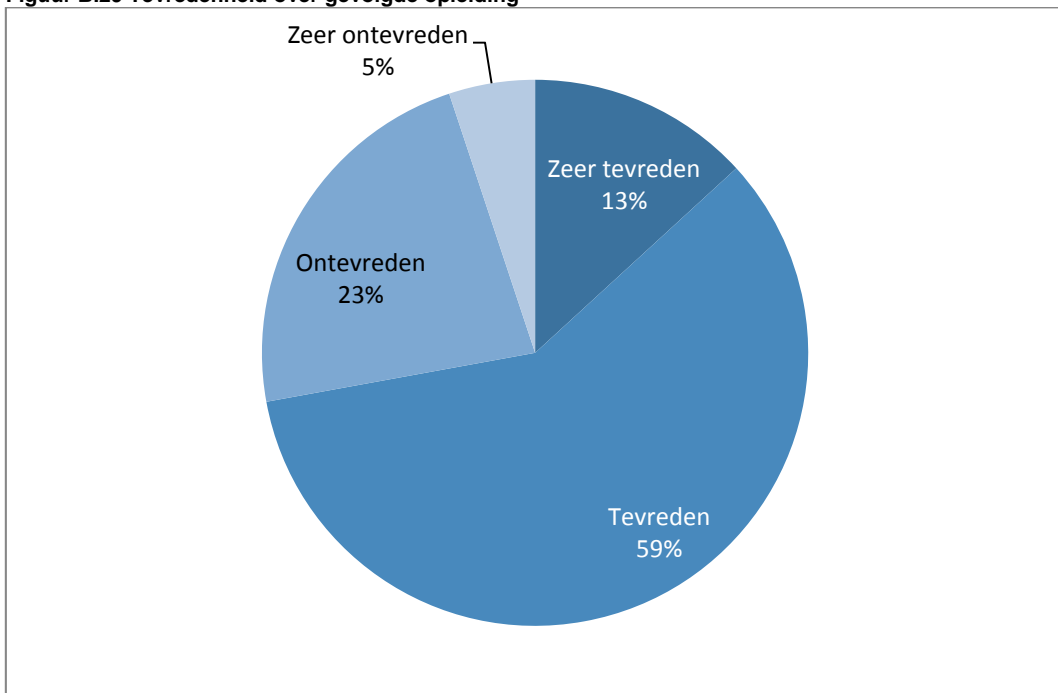

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

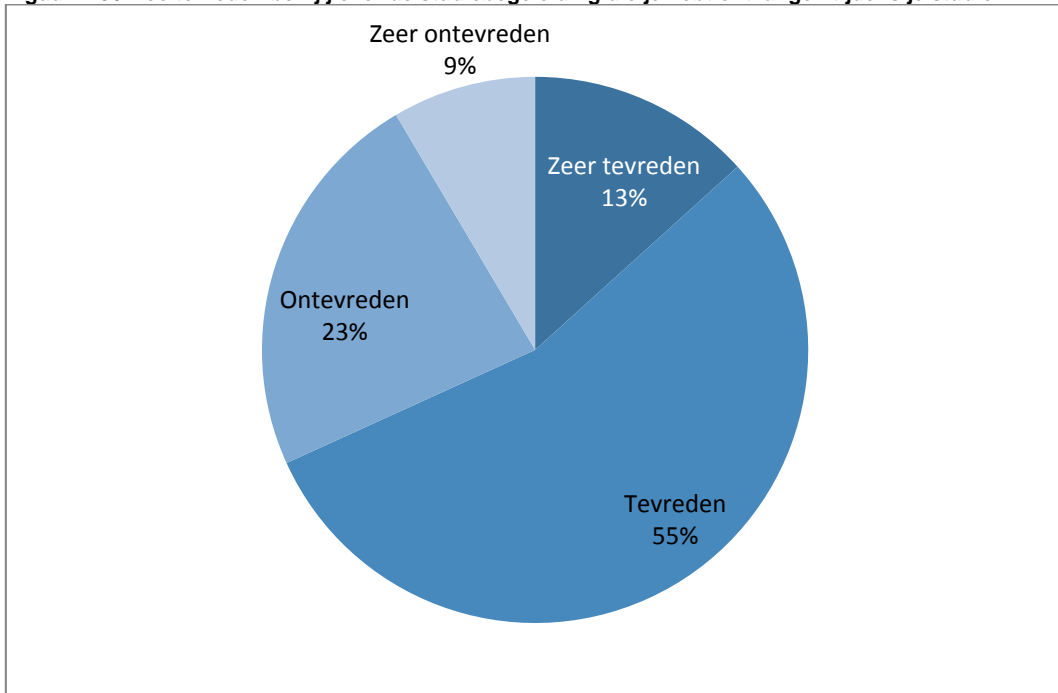
Figuur B.28 Samenvattend: in hoeverre ben jij voorbereid op het lesgeven in het (v)mbo?

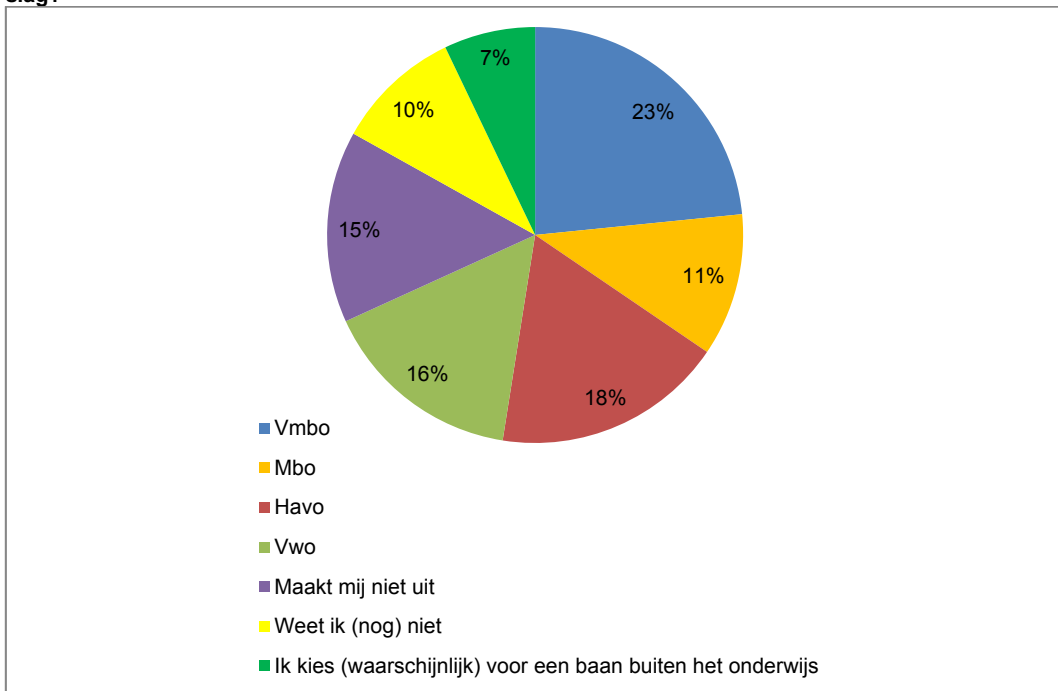
Figuur B.29 Tevredenheid over gevolgde opleiding

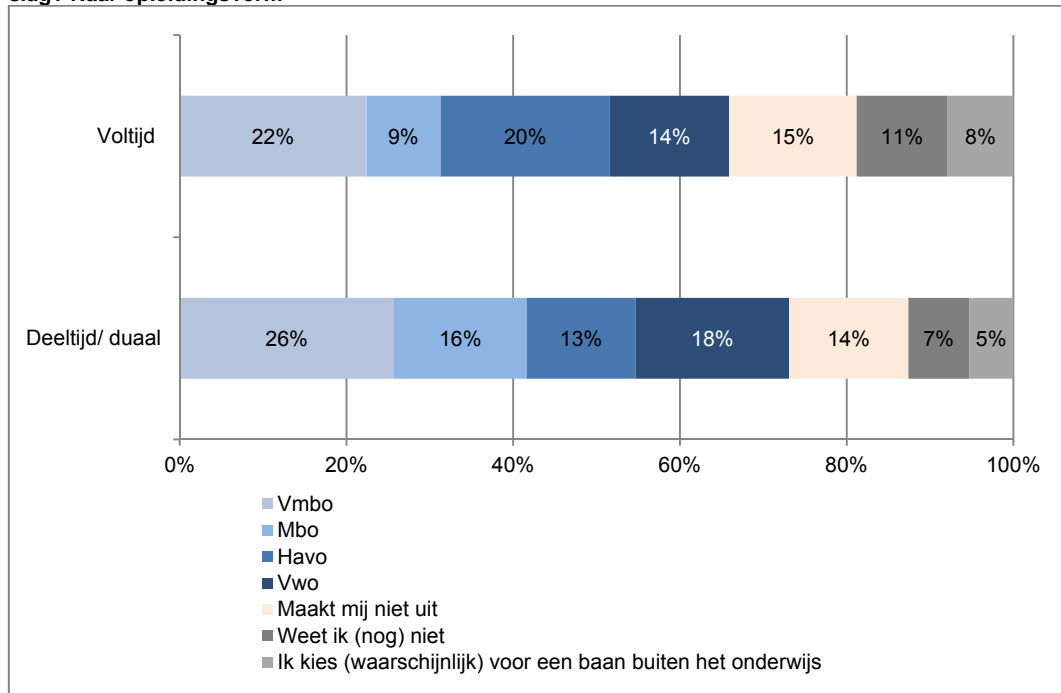
Figuur B.30 Hoe tevreden ben jij over de studiebegeleiding die je hebt ontvangen tijdens je studie?

Figuur B.31 In welk type onderwijs ga jij na afronding van je opleiding bij voorkeur als leraar aan de slag?

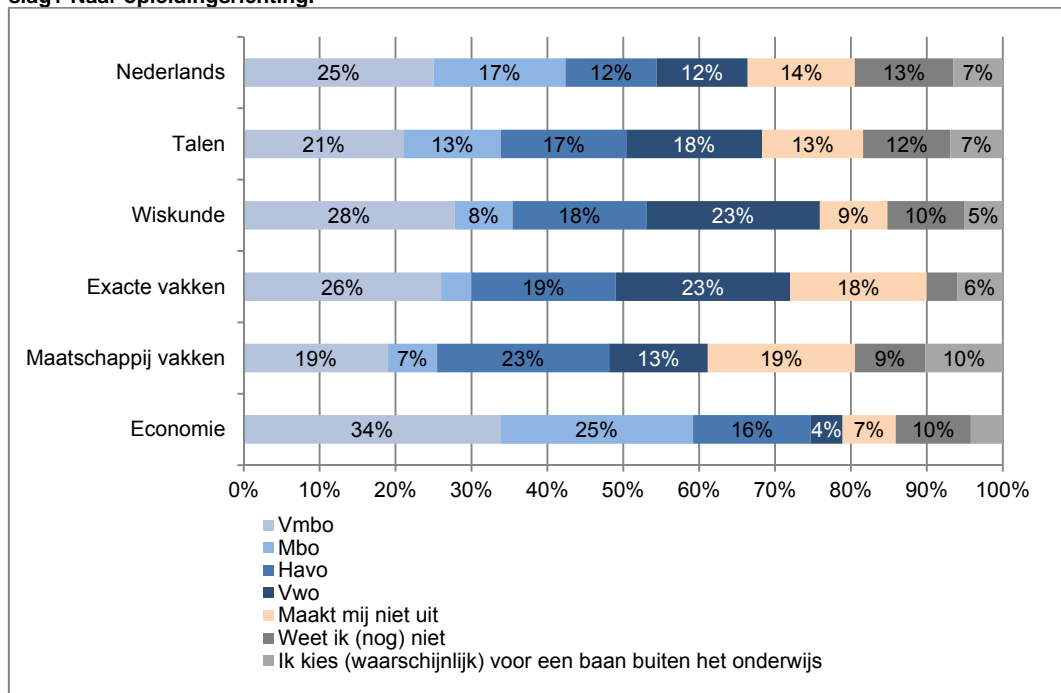

Figuur B.32 In welk type onderwijs ga jij na afronding van je opleiding bij voorkeur als leraar aan de slag? Naar opleidingsvorm

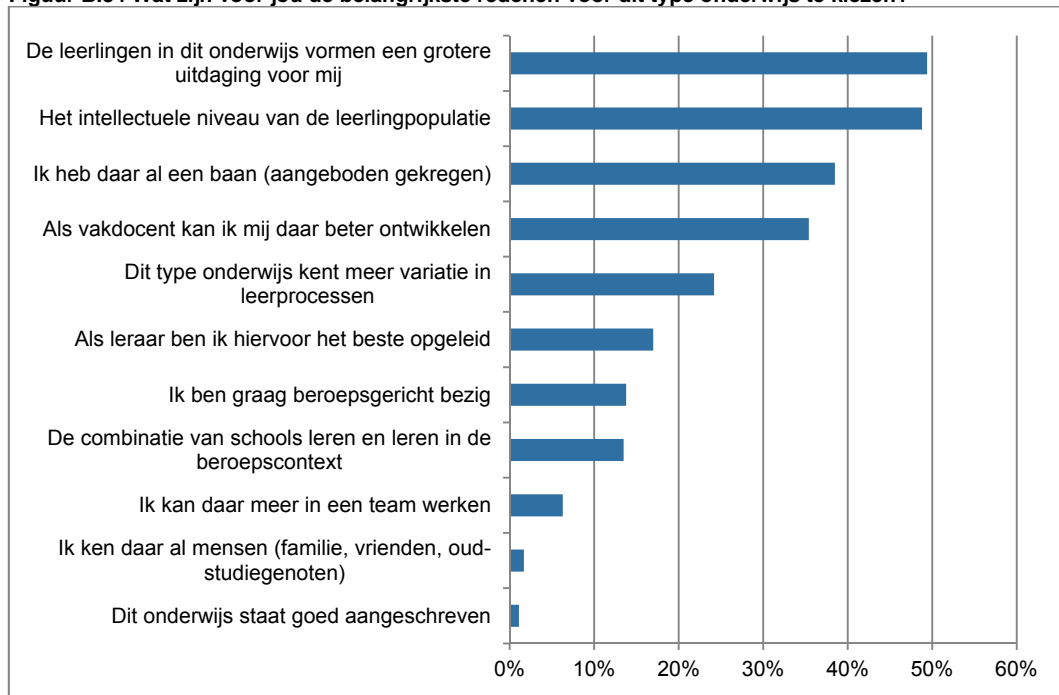
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.33 In welk type onderwijs ga jij na afronding van je opleiding bij voorkeur als leraar aan de slag? Naar opleidingsrichting.

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.34 Wat zijn voor jou de belangrijkste redenen voor dit type onderwijs te kiezen?

Tabellen Loopbaanmonitor

Tabel B.9 Arbeidsmarktpositie pas afgestudeerde leraren, naar type opleiding (%) *

	AVO	Beroepsonderwijs	Overig	Totaal**
Binnen onderwijs	71,2	53,0	37,6	56,0
Binnen en buiten onderwijs	6,6	12,5	20,3	12,1
Buiten onderwijs	13,6	27,5	31,3	22,8
Geen betaalde baan	8,6	7,0	10,8	9,2
Totaal (n)	543	267	281	1.105

* Selectie: afgestudeerden van de tweedegraads lerarenopleidingen uit 2013.

** Inclusief lerarenopleiding Nederlandse Gebarentaal (NGT) .

Tabel B.10 Pas afgestudeerde leraren, naar onderwijssector en type opleiding (%)

	AVO	Beroepsonderwijs	Overig	Totaal*
PO/PRO	2,6	8,7	37,6	13,2
VMBO	58,6	31,4	36,1	46,8
HAVO/VWO	49,5	4,4	34,3	35,8
MBO/VAVO	14,1	54,8	14,6	22,8
HBO	1,3	4,0	6,1	3,3
Anders	3,5	3,5	11,2	5,5
Totaal (n)	427	177	166	771

* Inclusief lerarenopleiding Nederlandse Gebarentaal (NGT) | selectie van alumni die in het onderwijs werken.

Tabel B.11 Sector waarin tijdens de afstudeerstage (hoofdzakelijk) is lesgegeven, naar vakgebied (%)

	Talen	Exacte vakken	Maatschappij vakken	Economische vakken	Totaal
havo/vwo	44,4	43,2	31,3	18,6	38,0
vmbo	29,7	43,4	43,2	43,2	38,3
mbo	18,0	6,9	11,5	33,5	15,0
anders	7,8	6,5	14,1	4,8	8,7
Totaal (n)*	202	153	133	55	543

* Selectie AVO-vakken.

Tabel B.12 Afstudeerrichting of specialisatie, naar vakgebied (%)

	Talen	Exacte vakken	Maatschappij vakken	Economische vakken	Totaal
Vakinhoudelijke vorming	44,2	51,2	49,4	17,6	44,6
Zorgontwikkeling (vmbo)	17,4	16,2	22,7	35,1	20,3
Beroepspraktijkvorming (mbo)	8,0	2,0	8,5	19,3	7,7
Anders	30,4	30,6	19,4	28,0	27,4
Totaal (n)*	202	153	133	55	543

* Selectie AVO-vakken.

Bijlage bij hoofdstuk 2

Responsverantwoording

Van de oorspronkelijke steekproef voor het panel (N=400) zijn 85 personen uitgevallen wegens het ontbreken van (bruikbare) gegevens om ze uit te nodigen voor de vragenlijst. Het panel bestond daarom in totaal uit 315 personen. Van deze personen hebben er 108 deelgenomen aan de vragenlijst. Dit staat gelijk aan 34 procent respons.

Tabel B.13 Respons

Respons	Aantal	%
Panel	385	100%
Respondenten	108	34%

De verdeling man-vrouw is redelijk, 44 procent van de respondenten bestaat uit mannen.

Tabel B.14 Responsverdeling naar geslacht

Geslacht	Aantal	%
Man	48	44%
Vrouw	60	56%
Totaal	108	100%

De doelgroep voor een PDG-traject is vanzelfsprekend ouder dan voor een reguliere lerarenopleiding. Gemiddeld is de deelnemer aan een zij-instroomtraject 38 jaar oud, de respondenten zijn gemiddeld iets ouder (niet significant afwijkend), met 41 jaar.

Tabel B.15 Responsverdeling naar leeftijd

Leeftijd	Aantal	%
Jonger dan 35 jaar	36	33%
35 – 45 jaar	35	32%
Ouder dan 45 jaar	37	34%
Totaal	108	100%

Bij het onderzoeken van de representativiteit van de respons blijkt er een ondervertegenwoordiging van respondenten uit west-Nederland te zijn en een over vertegenwoordiging uit Zuid-Nederland. Om representatieve resultaten te tonen, heeft er een weging op de gegevens plaatsgevonden voor landsdeel. Alle resultaten in de nu volgende hoofdstukken zijn gewogen naar landsdeel.

Tabel B.16 Responsverdeling naar landsdeel

Landsdeel	Aantal	%
Noord-Nederland	7	6%
Oost-Nederland	30	38%
West-Nederland	53	49%
Zuid-Nederland	18	17%
Totaal	108	100%

Tabel B.17 Responsverdeling opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Aantal	%
Wo	25	25%
Hbo	55	54%
Mbo	19	19%
Havo/Mavo	2	2%
Totaal	101	100%

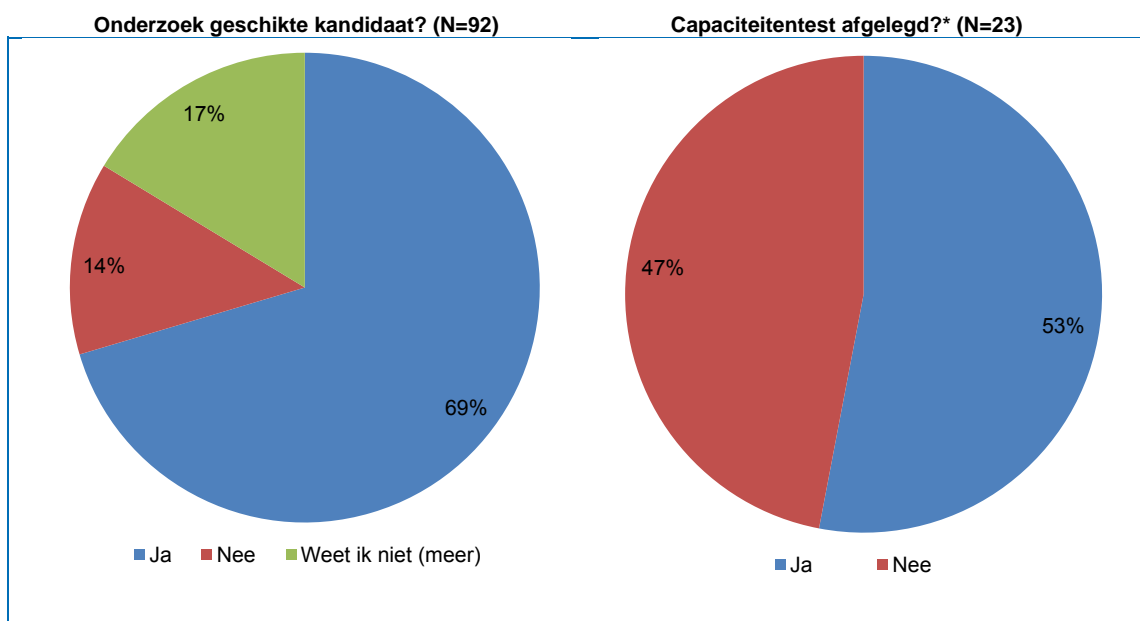
In het vervolg van het rapport zijn de respondenten met een havo- of mavodiploma samengevoegd, bij de antwoorden van degene met een mbo-diploma, tot de categorie 'mbo en lager'.

Tabel B.18

Stadium traject/ startjaar traject	2012		2013		Totaal	
	#	%	#	%	#	%
Ik heb het traject/de BVE-cursus succesvol afgerond met een PDG	40	85%	6	11%	46	46%
Ik ben bijna klaar met het traject/de BVE-cursus en denk mijn PDG binnen een maand te halen	2	4%	13	24%	15	15%
Ik ben nog volop bezig met het traject/de BVE-cursus	2	4%	30	57%	32	32%
Ik ben nog maar net begonnen	0	0%	0	0%	0	0%
Ik ben voortijdig gestopt met het traject/de BVE-cursus, zonder PGD	2	4%	0	0%	2	2%
Anders, namelijk:	1	2%	4	7%	5	5%
Totaal	47	100%	53	100%	100	100%

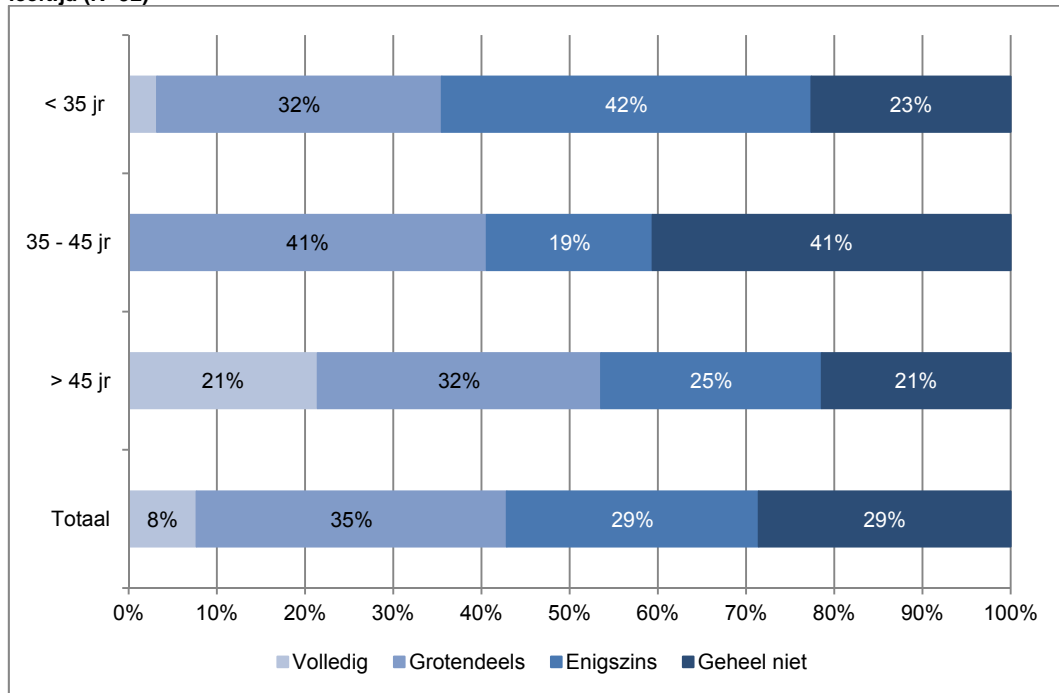
Figuren en tabellen bij rapportage enquête PDG-trajecten

Figuur B.35

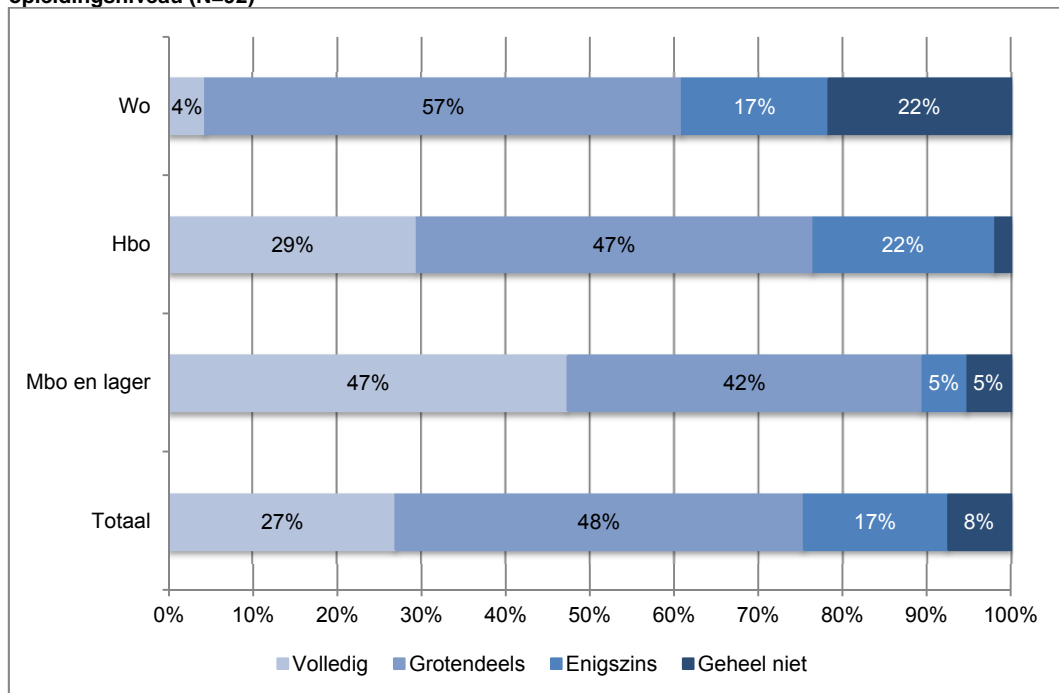
*Significant op leeftijd bij $\alpha = 0.01$.

Figuur B.36 Was er sprake van maatwerk bij het opstellen van het programma voor het traject?, naar leeftijd (N=92)

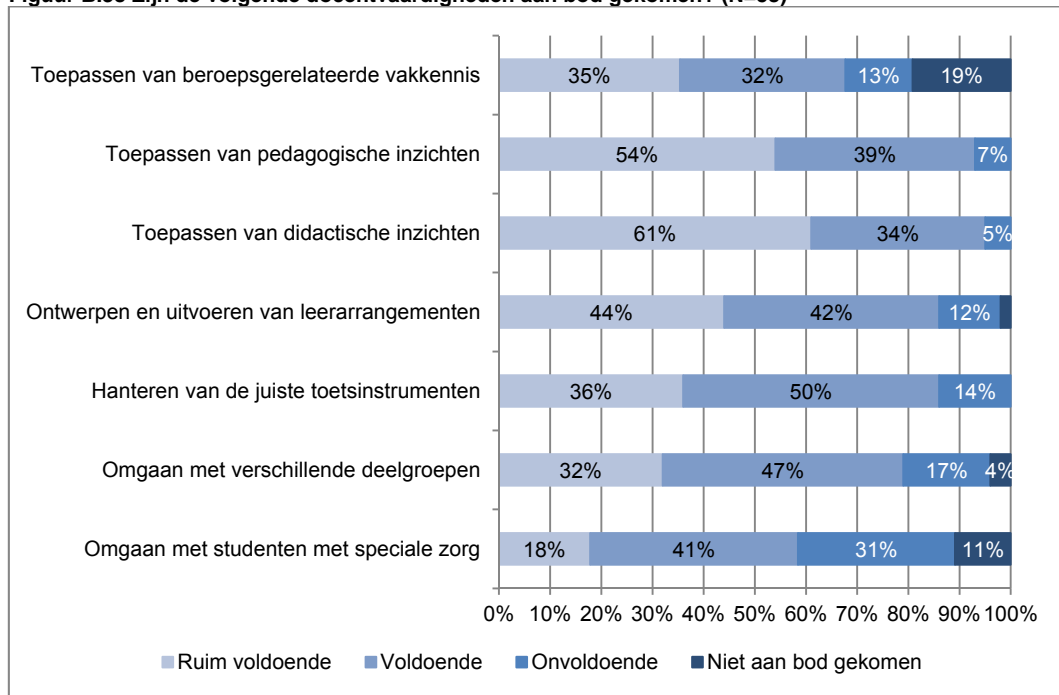
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.37 Sluit het traject wat vakgebied en inhoud betreft aan bij uw werkervaring?, naar opleidingsniveau (N=92)

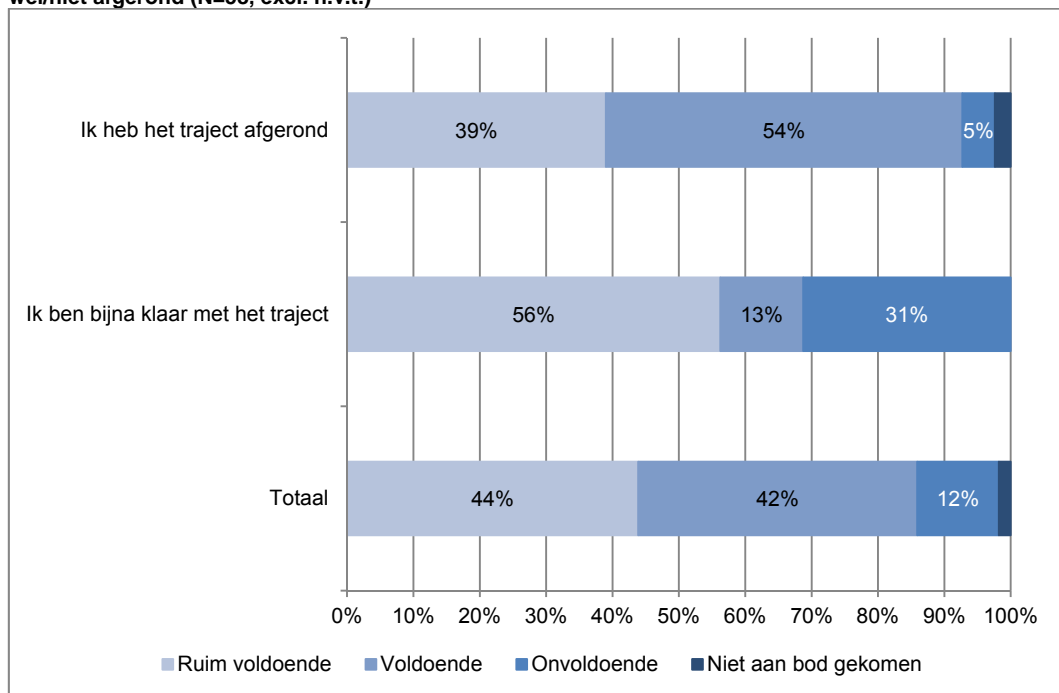

*Significant bij $\alpha = 0.005$.

Figuur B.38 Zijn de volgende docentvaardigheden aan bod gekomen? (N=58)

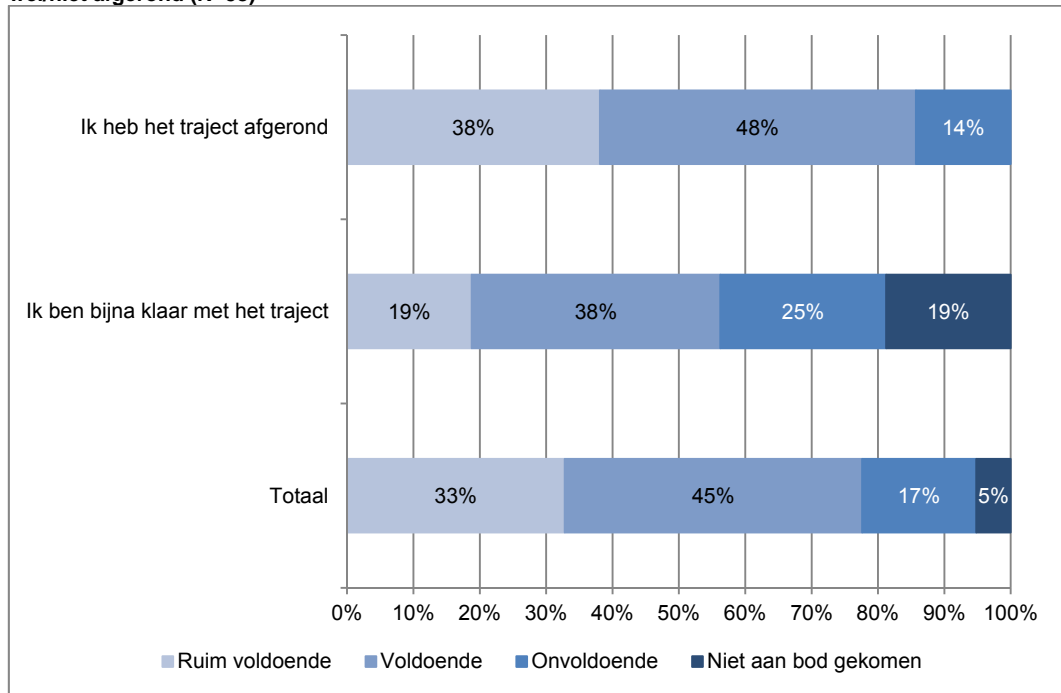

Figuur B.39 Kwam het ontwerpen en uitvoeren van leerarrangementen/concepten aan bod?, naar traject wel/niet afgerond (N=58, excl. n.v.t.)

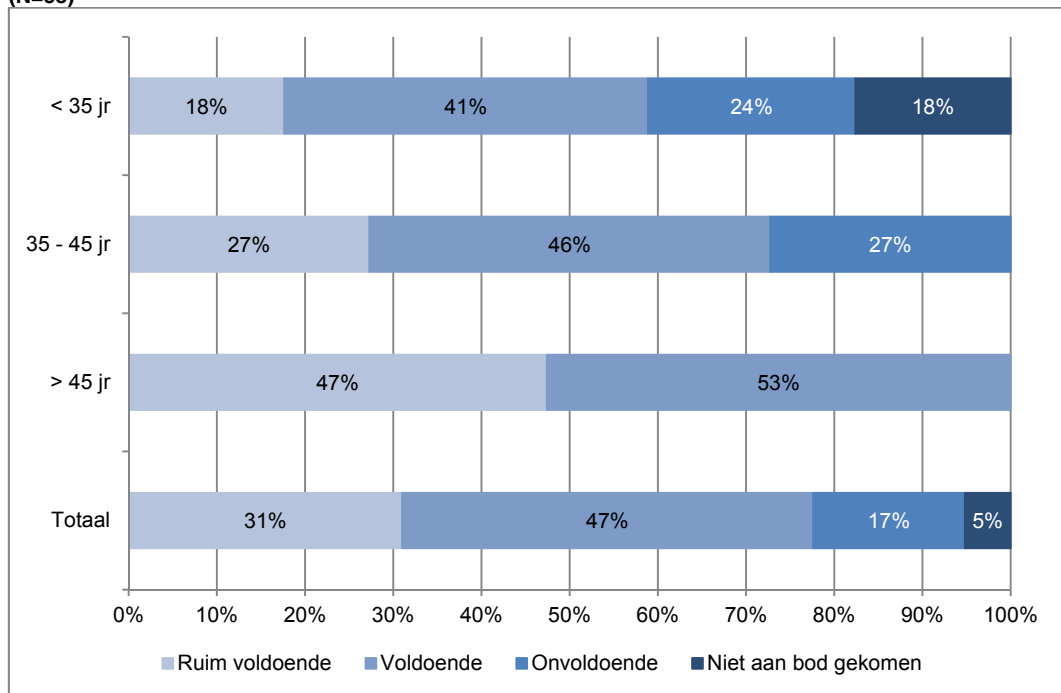
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.40 Kwam het omgaan met verschillende deelgroepen (differentiatie) aan bod?, naar traject wel/niet afgerond (N=58)

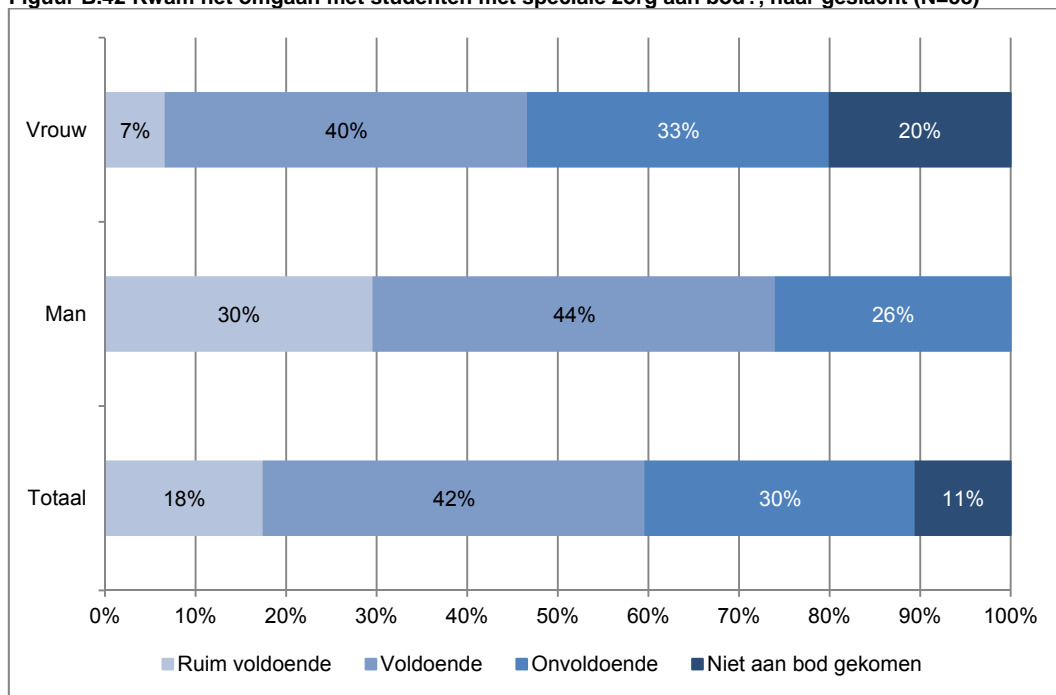
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.41 Kwam het omgaan met verschillende deelgroepen (differentiatie) aan bod?, naar leeftijd (N=58)

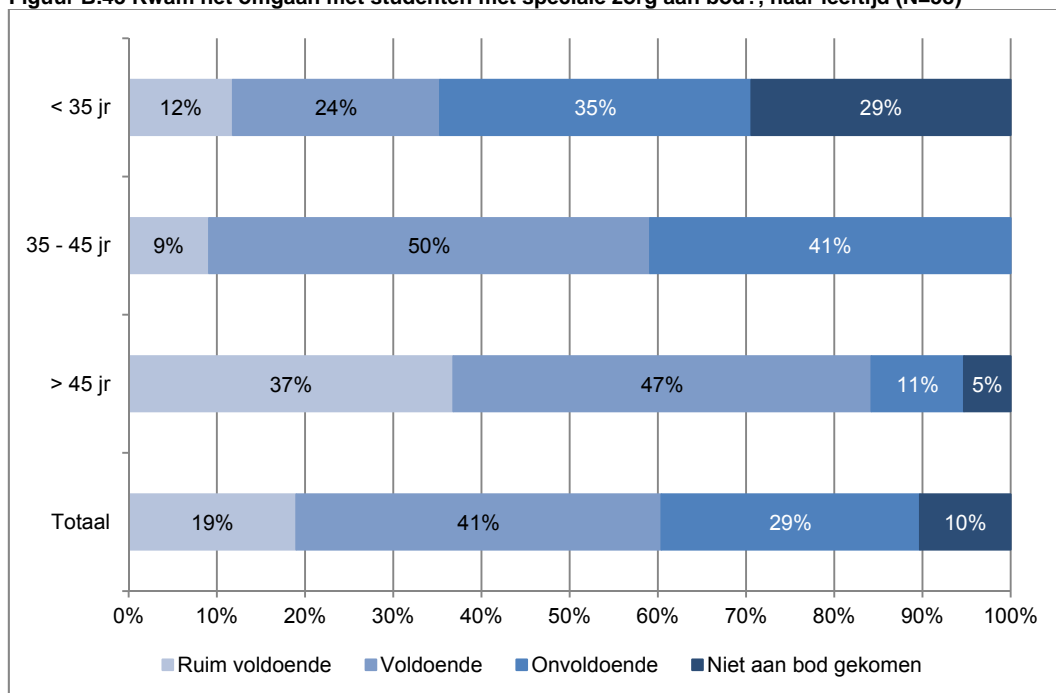
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.42 Kwam het omgaan met studenten met speciale zorg aan bod?, naar geslacht (N=58)

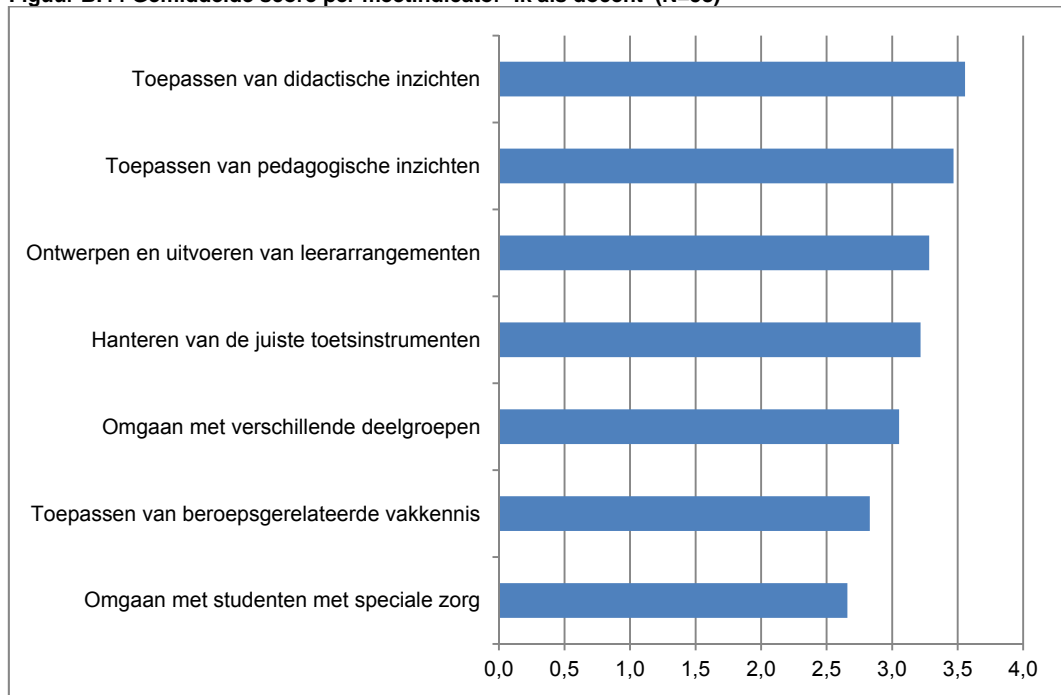
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.43 Kwam het omgaan met studenten met speciale zorg aan bod?, naar leeftijd (N=58)

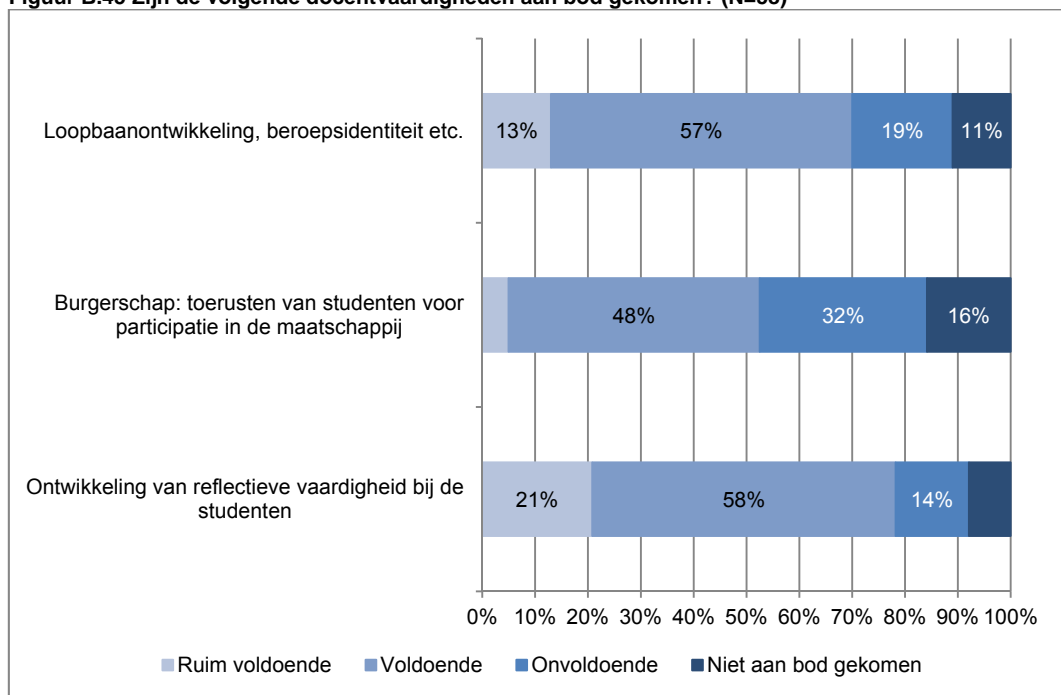

*Significant bij $\alpha = 0.005$.

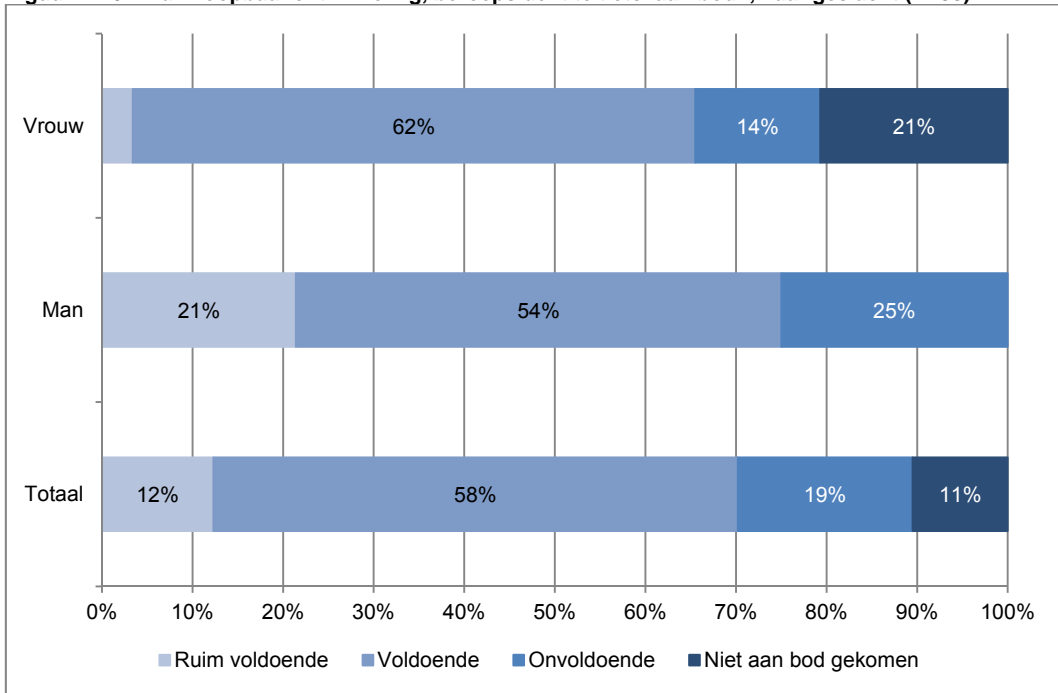
Figuur B.44 Gemiddelde score per meetindicator 'Ik als docent' (N=58)

Figuur B.45 Zijn de volgende docentvaardigheden aan bod gekomen? (N=58)

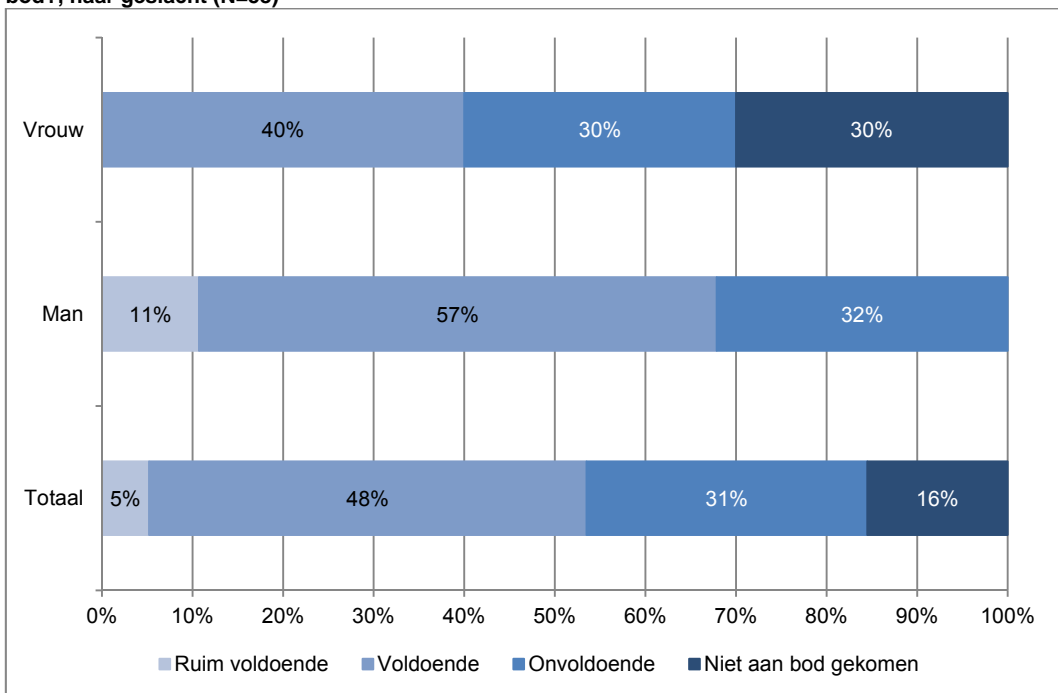

Figuur B.46 Kwam loopbaanontwikkeling, beroepsidentiteit etc. aan bod?, naar geslacht (N=58)

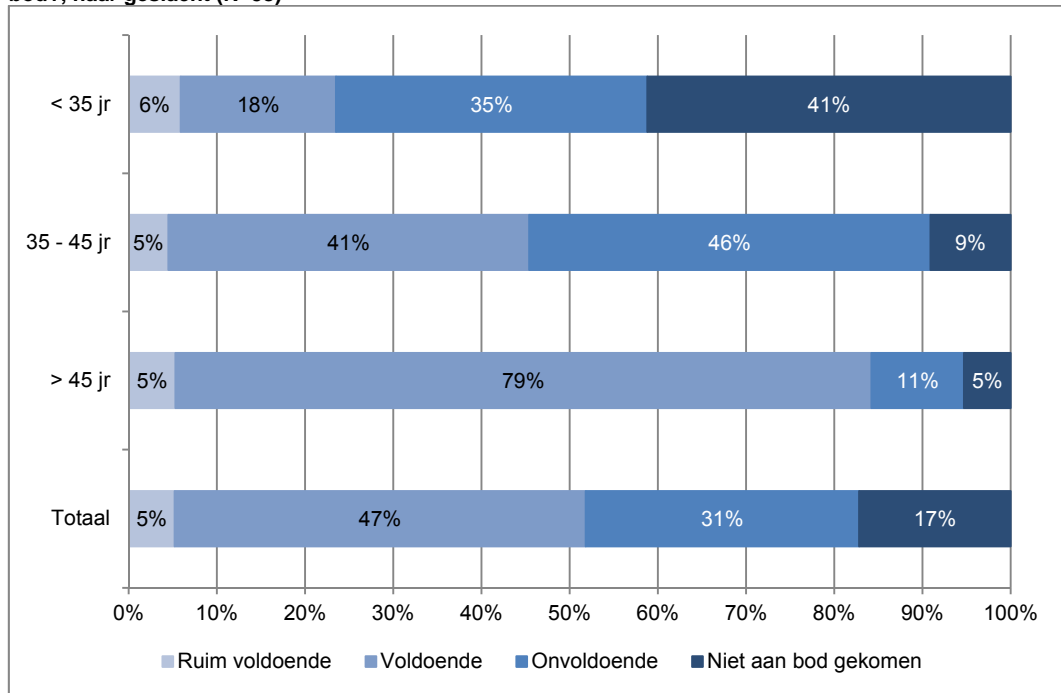
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.47 Kwam burgerschap: toerusten van studenten voor participatie in de maatschappij aan bod?, naar geslacht (N=58)

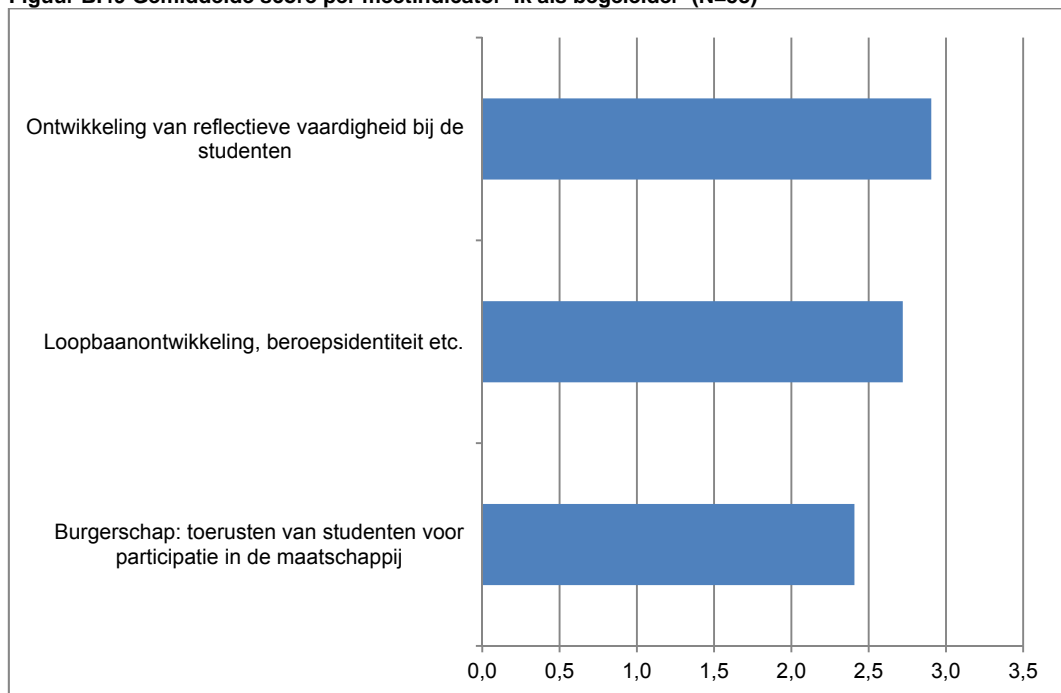
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.48 Kwam burgerschap: toerusten van studenten voor participatie in de maatschappij aan bod?, naar geslacht (N=58)

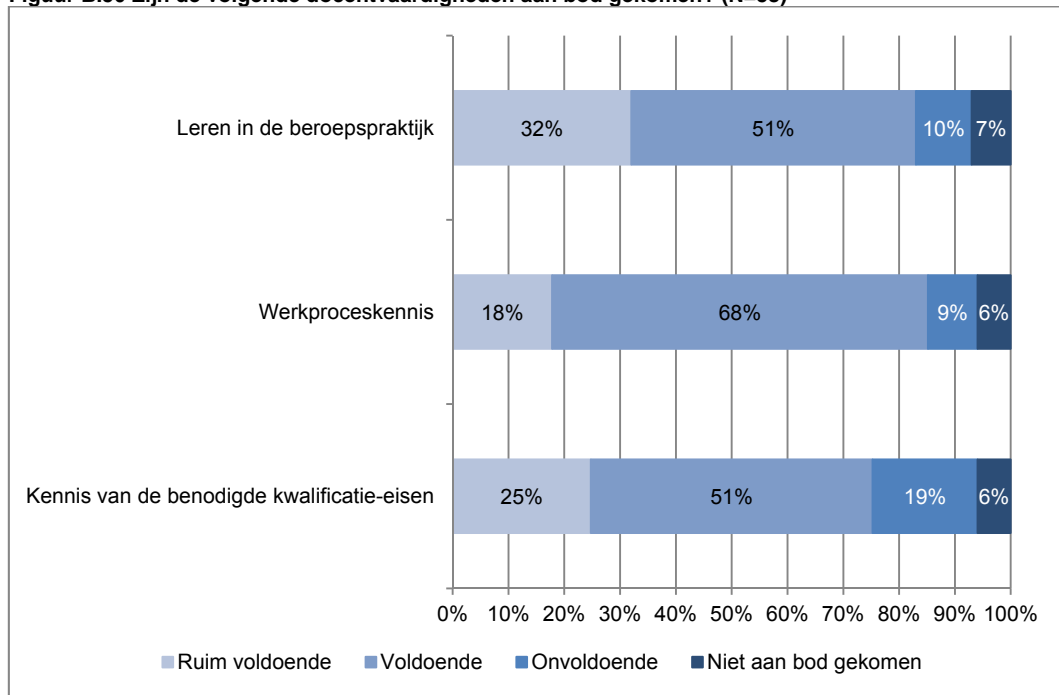

*Significant bij $\alpha = 0.005$.

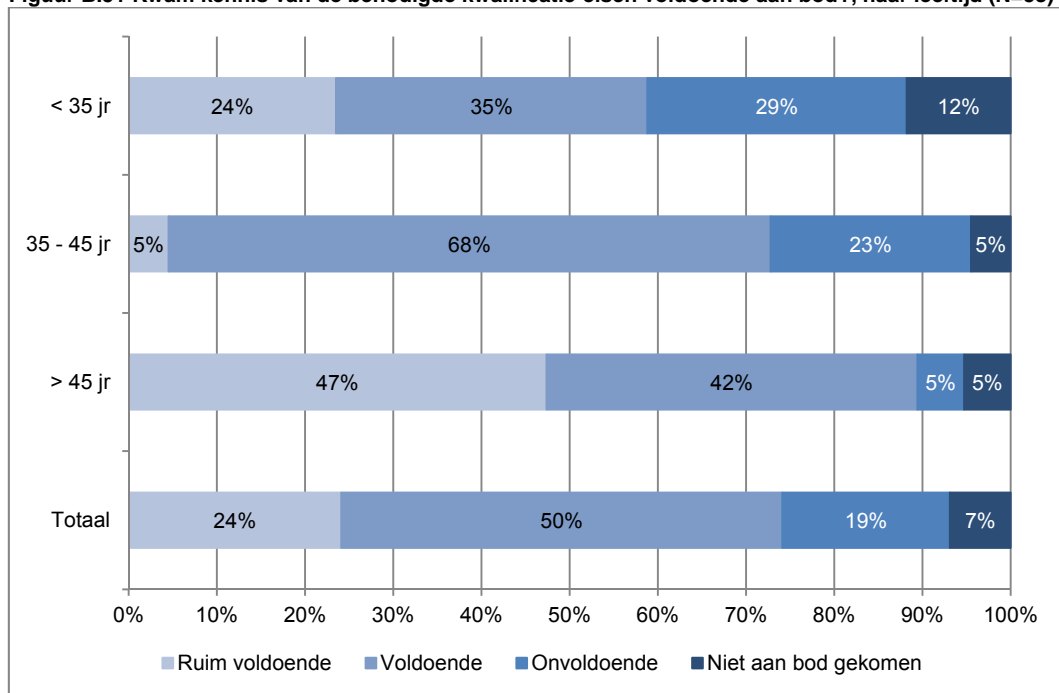
Figuur B.49 Gemiddelde score per meetindicator 'Ik als begeleider' (N=58)

Figuur B.50 Zijn de volgende docentvaardigheden aan bod gekomen? (N=58)

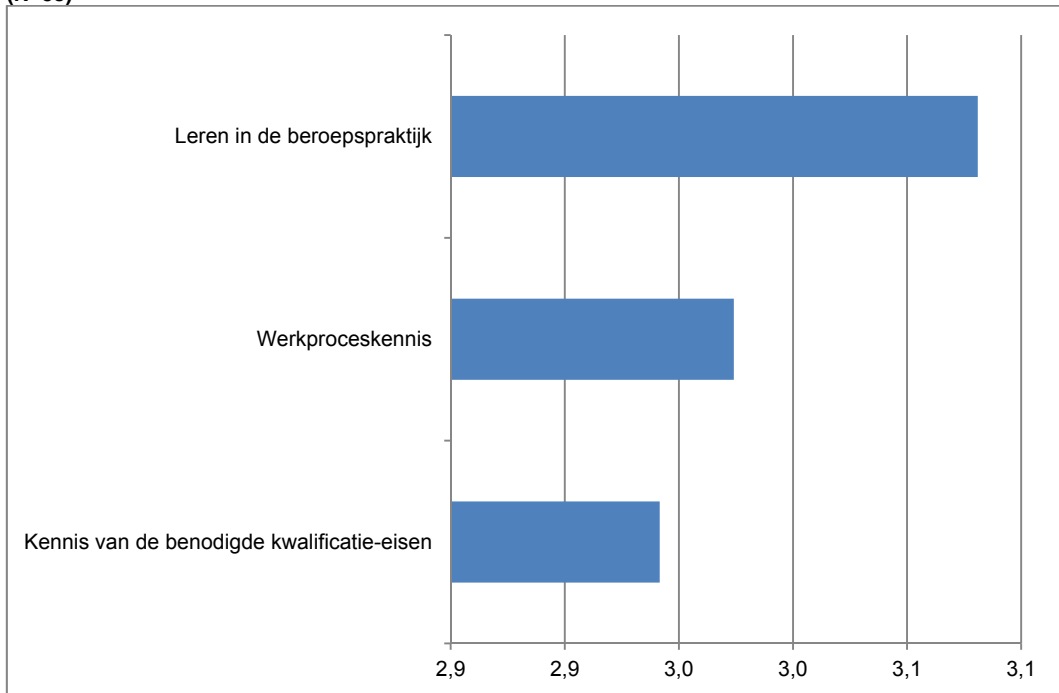

Figuur B.51 Kwam kennis van de benodigde kwalificatie-eisen voldoende aan bod?, naar leeftijd (N=58)

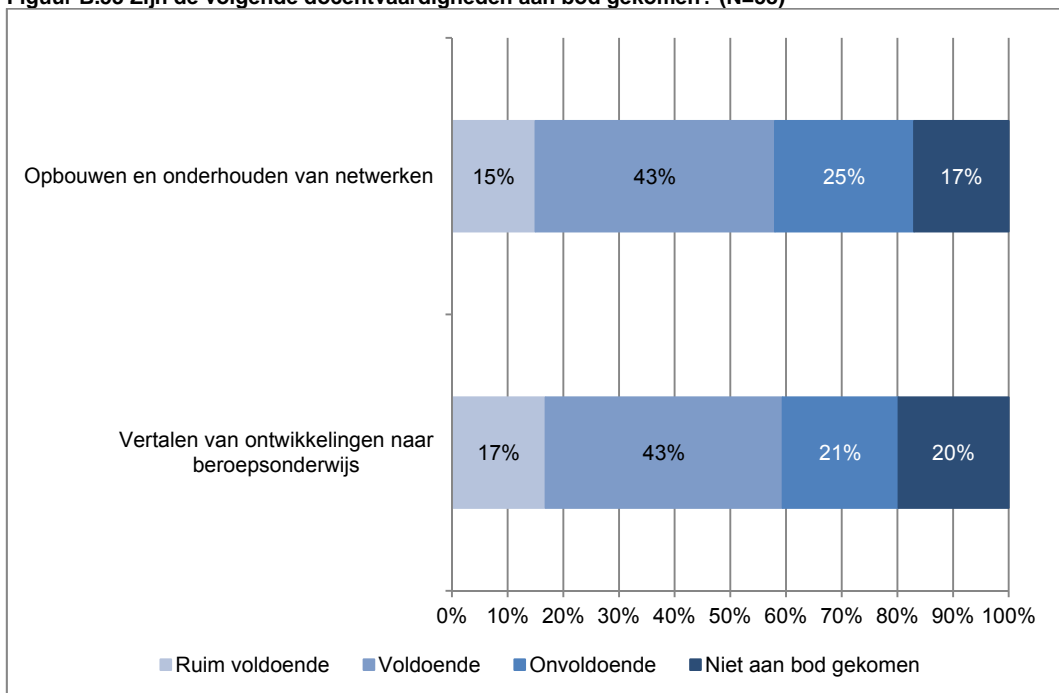

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

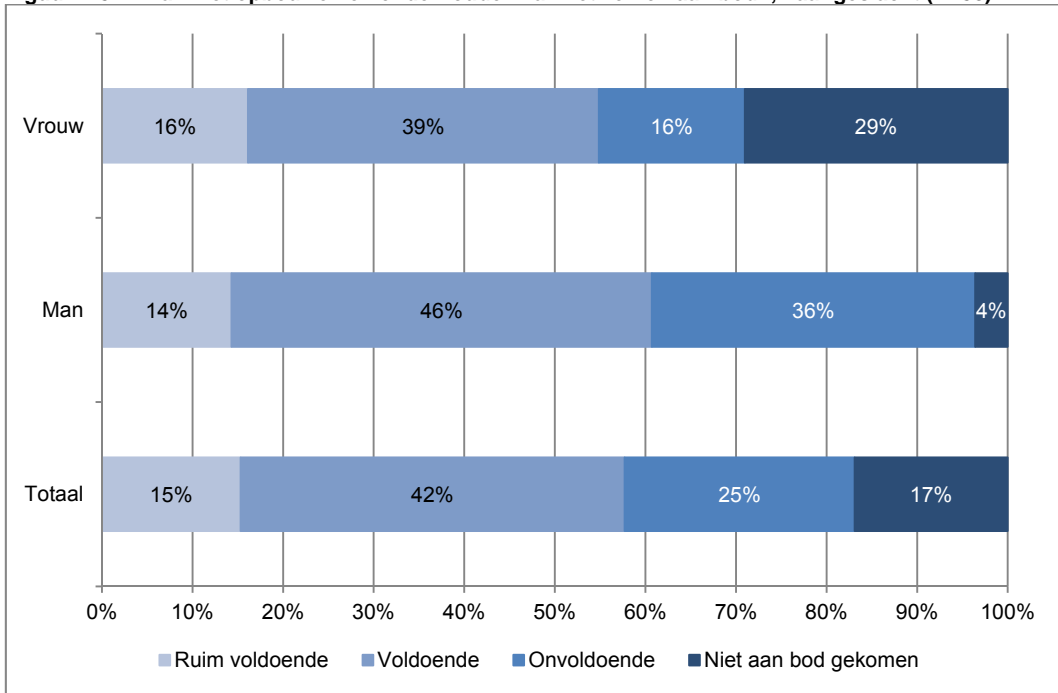
Figuur B.52 Gemiddelde score per meetindicator 'Ik als verbinder tussen school en beroepspraktijk' (N=58)

Figuur B.53 Zijn de volgende docentvaardigheden aan bod gekomen? (N=58)

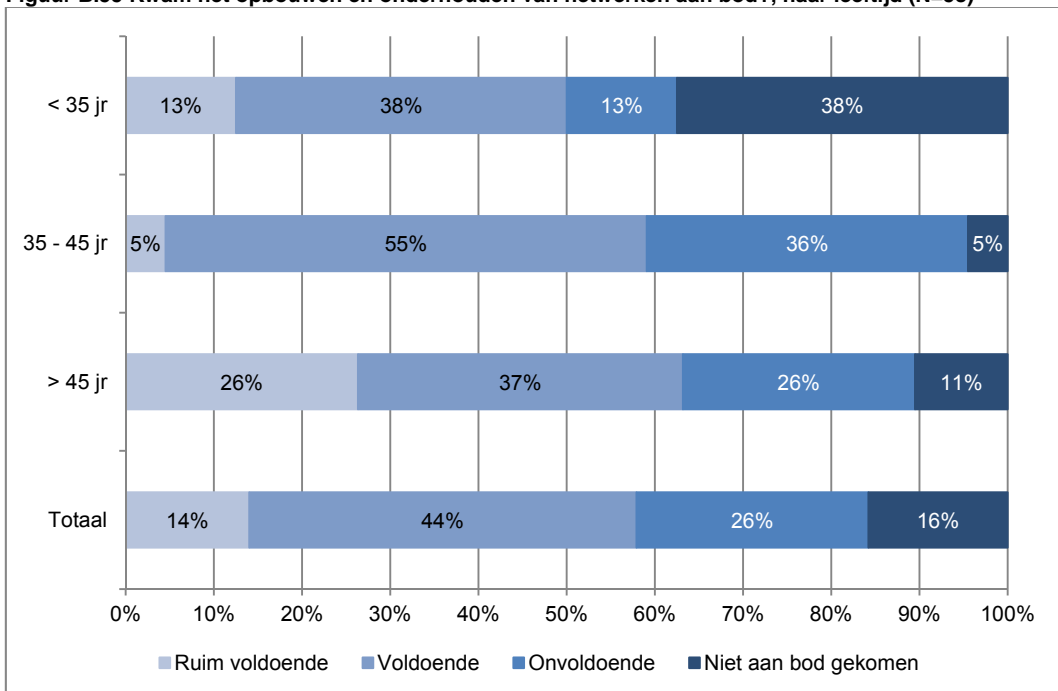

Figuur B.54 Kwam het opbouwen en onderhouden van netwerken aan bod?, naar geslacht (N=58)

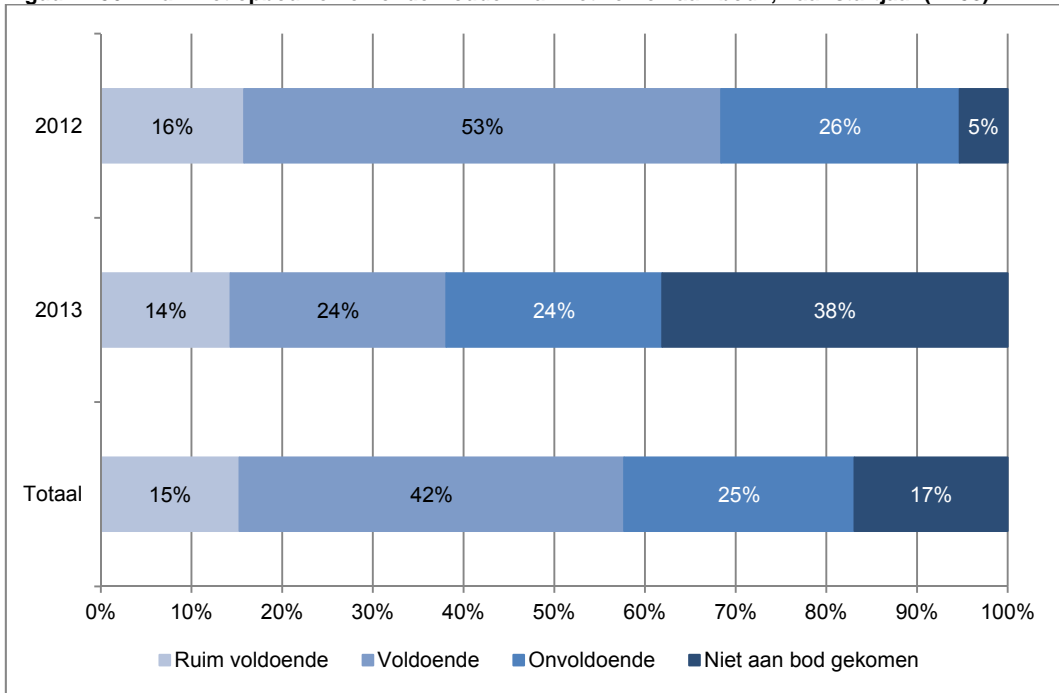
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.55 Kwam het opbouwen en onderhouden van netwerken aan bod?, naar leeftijd (N=58)

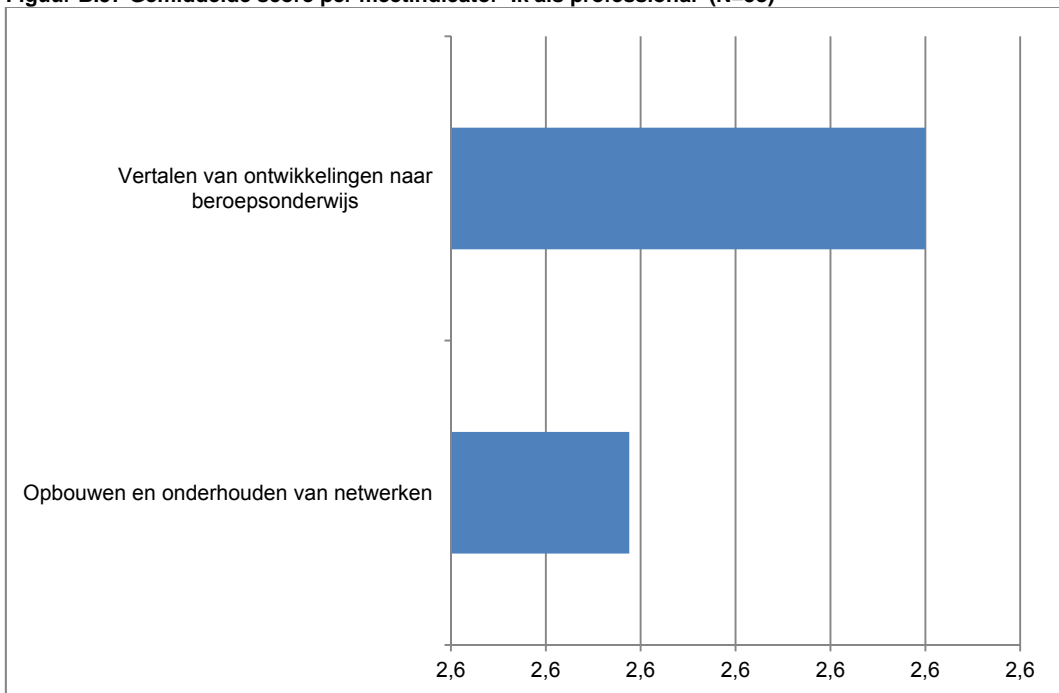
*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.56 Kwam het opbouwen en onderhouden van netwerken aan bod?, naar startjaar (N=58)

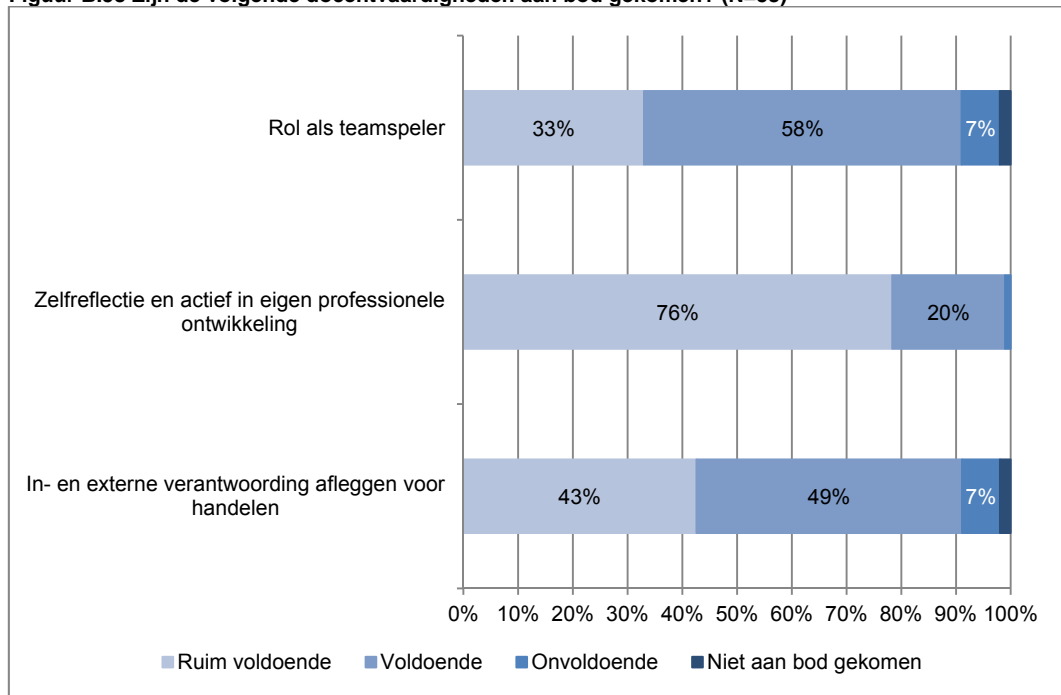

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

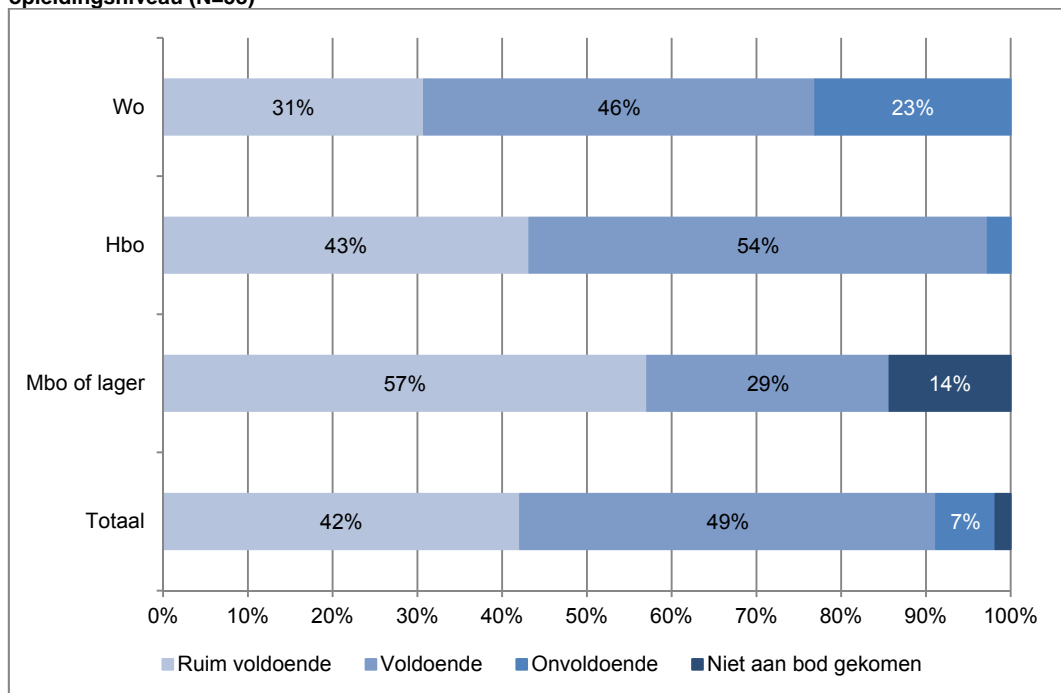
Figuur B.57 Gemiddelde score per meetindicator 'Ik als professional' (N=58)

Figuur B.58 Zijn de volgende docentvaardigheden aan bod gekomen? (N=58)

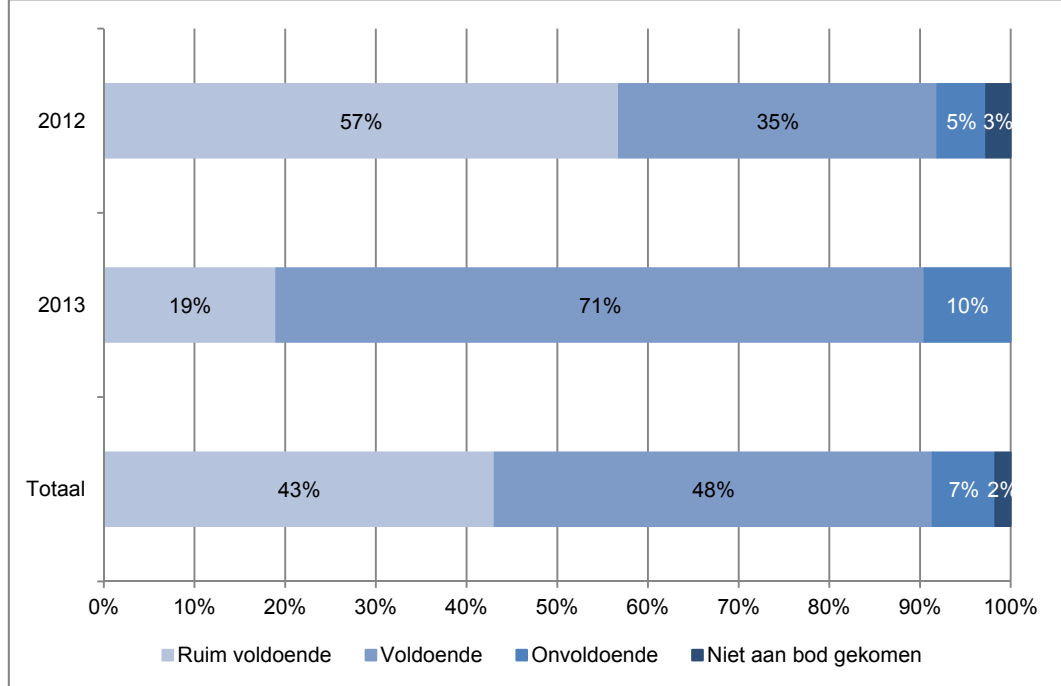

Figuur B.59 Kwam in- en externe verantwoording afleggen voor handelen aan bod?, naar opleidingsniveau (N=58)

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.60 Kwam in- en externe verantwoording afleggen voor handelen aan bod, naar startjaar (N=58)

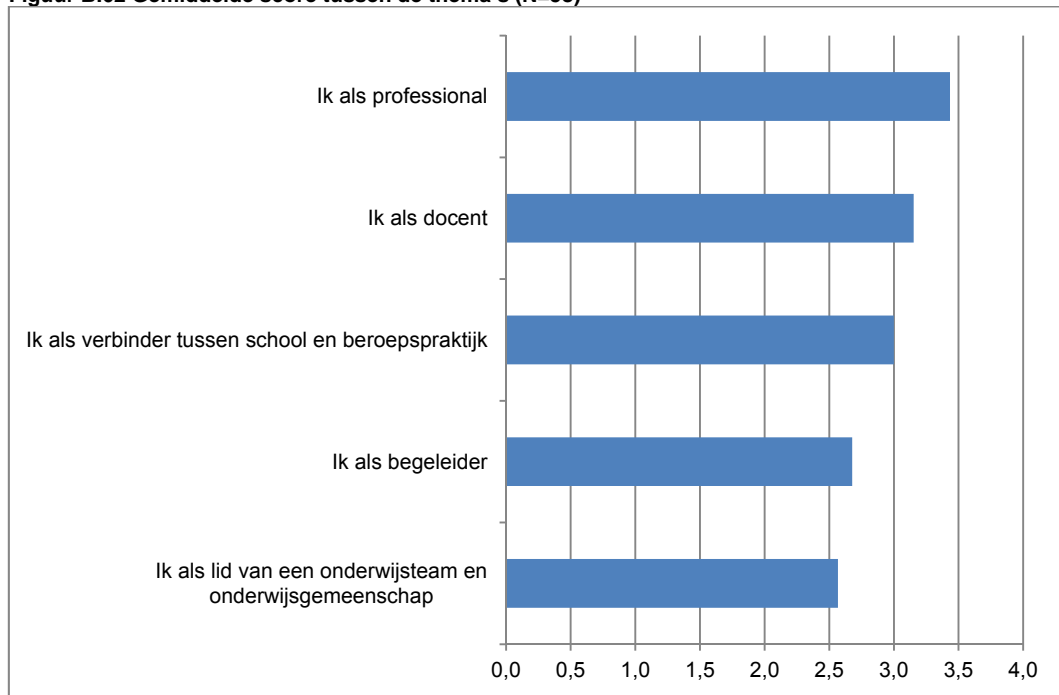

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

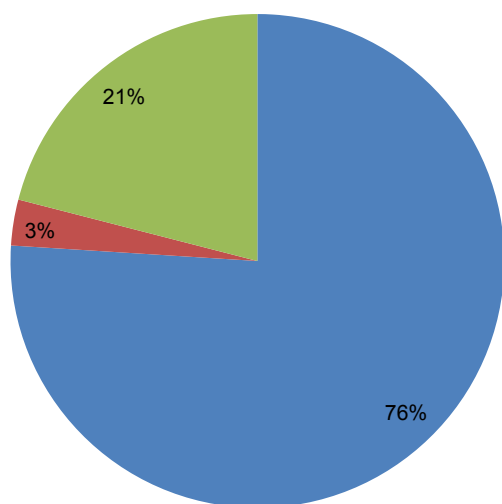
Figuur B.61 Gemiddelde score per meetindicator 'Ik als professional' (N=58)

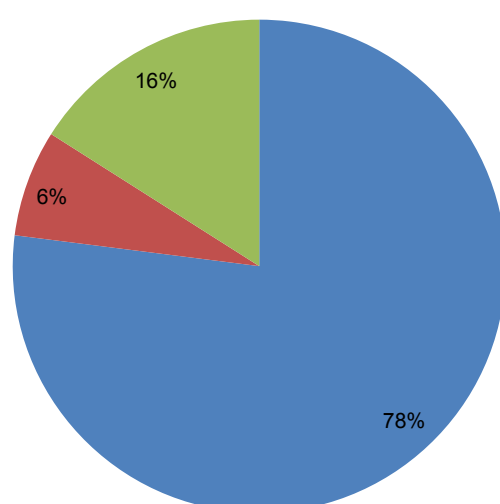
Figuur B.62 Gemiddelde score tussen de thema's (N=58)

**Figuur B.63 Had/heeft u tijdens uw zij-instroomtraject een vaste begeleider vanuit:
de lerarenopleiding? (N=86)**

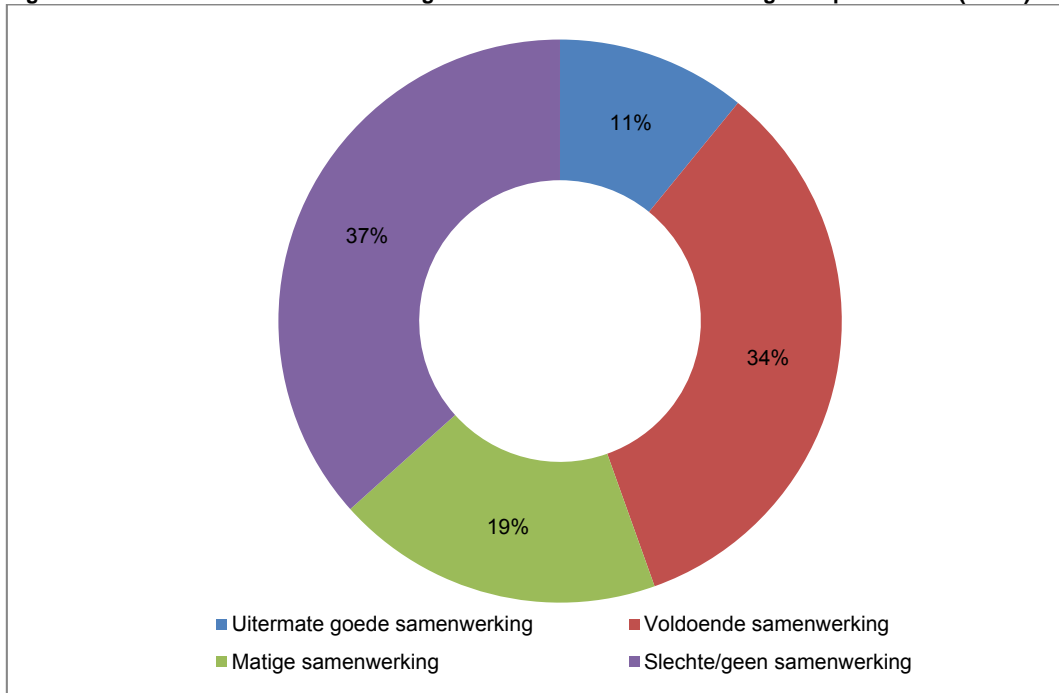

de mbo-instelling? (N=86)

- Ja, vanaf het begin af aan één vaste begeleider gehad
- In principe wel, alleen bij ziekte te maken (gehad) met een andere begeleider
- Nee, te maken (gehad) met wisselende begeleiders

Figuur B.64 Werken/werkten uw beide begeleiders met elkaar samen om u goed op te leiden? (N=90)

Tabel B.19 Tevredenheid met begeleiding vanuit opleiding en mbo (N=90)

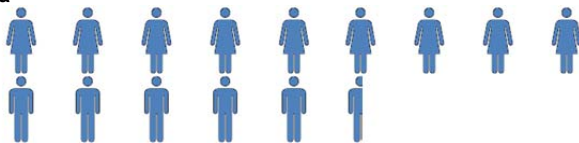
	Begeleiding vanuit opl.	Begeleiding vanuit mbo	Beide opl. en mbo	Geen van beide
Intensiteit van de begeleiding	8%	15%	25%	47%
Koppeling lespraktijk en toepassing pedagogisch didactische kennis*	11%	18%	22%	45%
Koppeling lespraktijk en verbetering**relevante vaardigheden	9%	16%	25%	47%
Feedback op de lessen, praktische tips	7%	13%	25%	51%

*Significant bij $\alpha = 0.05$ bij leeftijd.

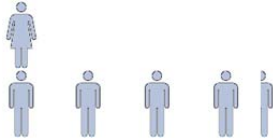
**Significant bij $\alpha = 0.005$ bij leeftijd.

Figuur B.65 Heeft u deelgenomen aan een assessment aan het einde van uw zij-instroomtraject? (N=42)

Ja

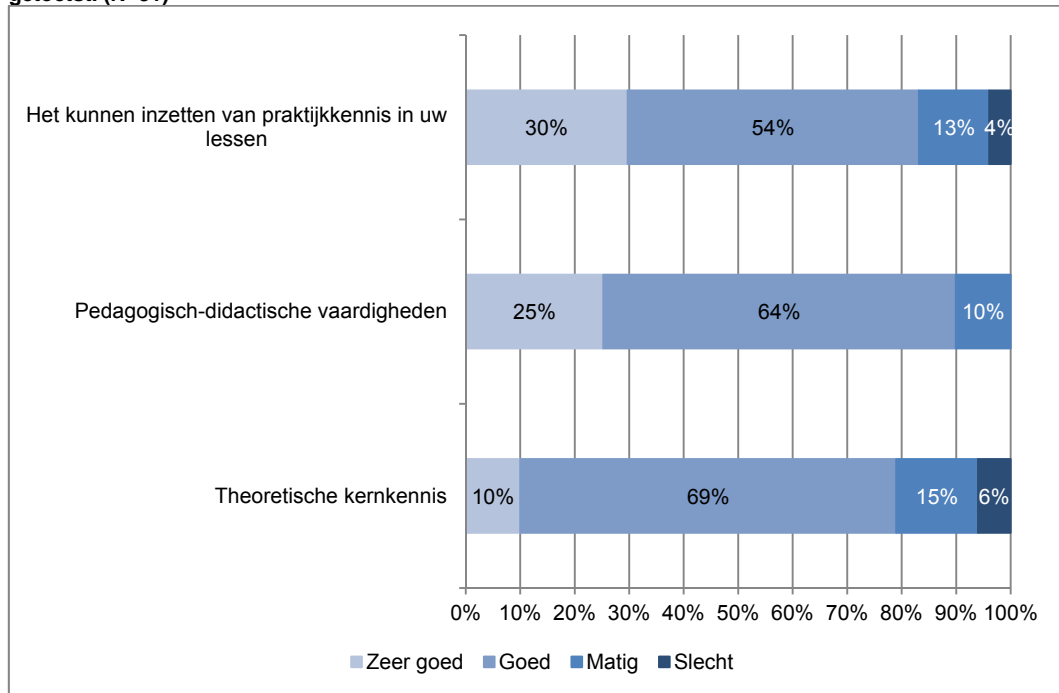

Nee

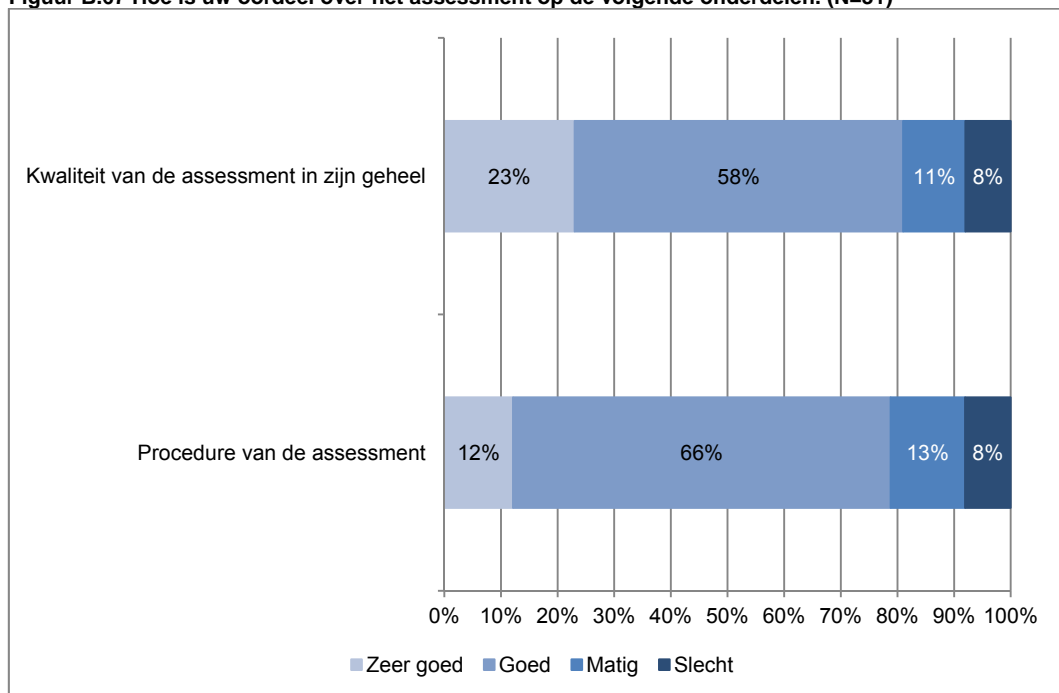

*Significant bij $\alpha = 0.05$.

Figuur B.66 Hoe is uw oordeel over de assessment en de wijze waarop de volgende onderdelen zijn getoetst. (N=31)

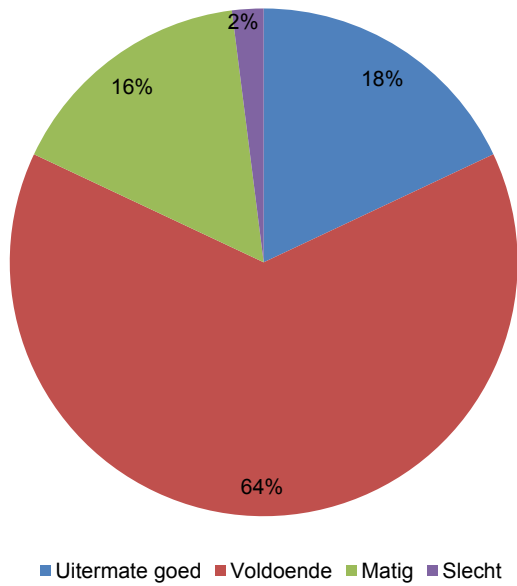

Figuur B.67 Hoe is uw oordeel over het assessment op de volgende onderdelen. (N=31)

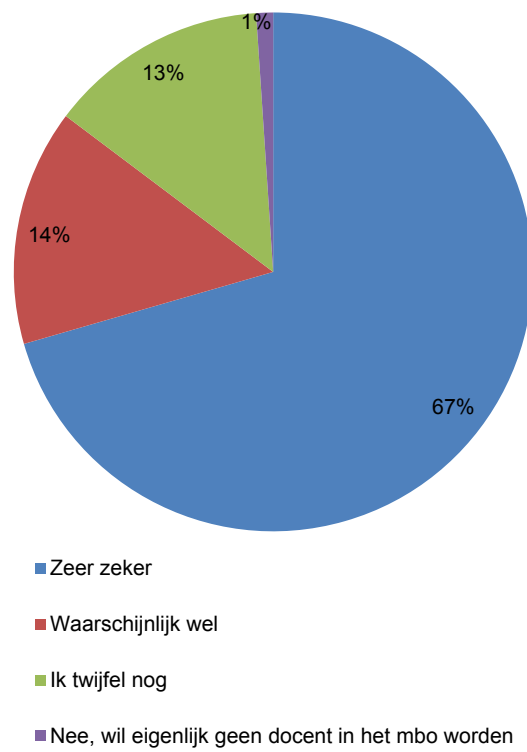

Figuur B.68

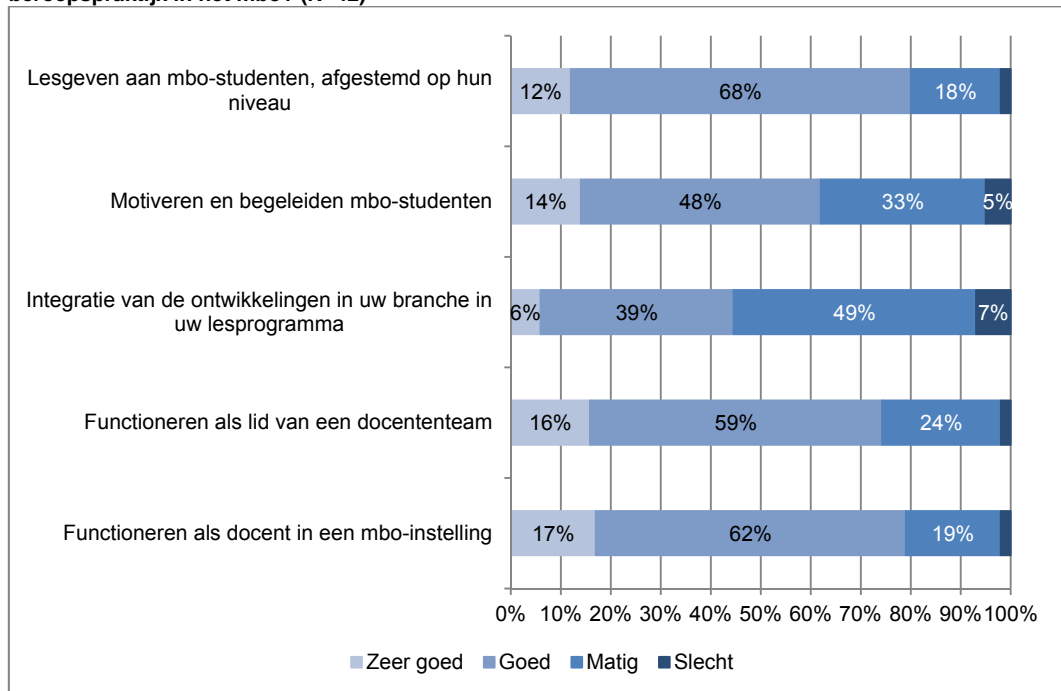
Bereidde het traject u voor op het docentschap in het mbo? (N=90)

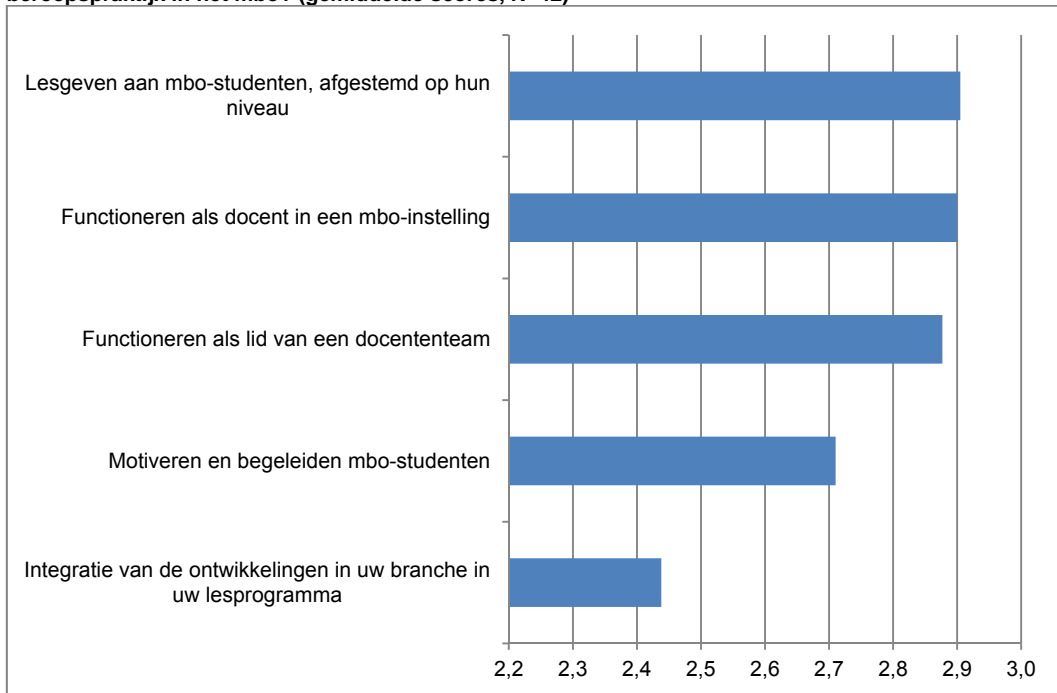
Ziet u een toekomst voor uzelf als docent in het mbo? (N=90)

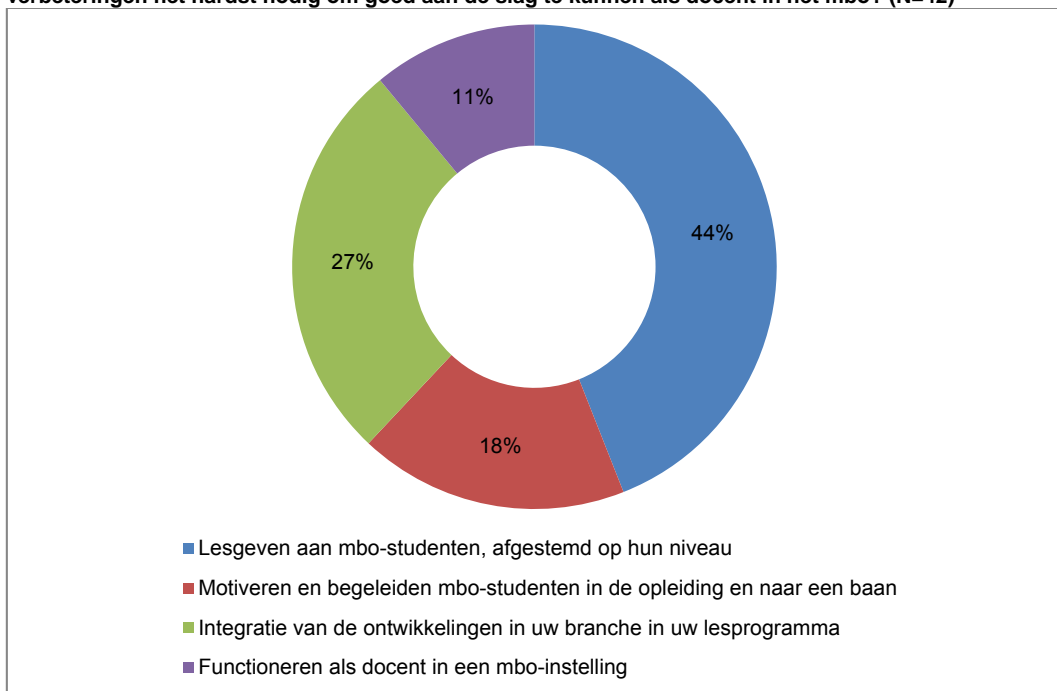
Figuur B.69 In welke mate sloten de volgende aspecten van uw zij-instroomtraject aan op de beroepspraktijk in het mbo? (N=42)

Figuur B.70 In welke mate sloten de volgende aspecten van uw zij-instroomtraject aan op de beroepspraktijk in het mbo? (gemiddelde scores, N=42)

Figuur B.71 Voor welke van de hiervoor genoemde aspecten van uw zij-instroomtraject zijn verbeteringen het hardst nodig om goed aan de slag te kunnen als docent in het mbo? (N=42)

Overzicht van geïnterviewden

Geïnterviewden afstudeerrichtingen aan de lerarenopleidingen

Naam School	Geïnterviewde	Functie
Christelijke Hs Ede	Marja van Helden	Onderwijscoördinator
Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT)	Rutger van de Sande	Lector bètatechniek
Fontys (Sittard)	Anton van den Brink	Directeur Fontys lerarenopleiding Sittard
Driestar Educatief	Gerrit Beunk	Studieleider pedagogisch-didactisch programma
Hogeschool van Amsterdam	Douwe van der Kooi	Opleidingsmanager EXACT vo/ b ve en Portefeuillehouder OPLIS
Hogeschool Rotterdam	Gosse Romkes	Plv. Directeur Instituut voor Lerarenopleidingen
Hogeschool Utrecht - Archimedes	Gitta Verhoeven	Projectleider beroepsonderwijs
INHOLLAND	Judith Revet	Docente, werkgroep afstudeerrichting mbo
Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL)	Alex van der Stouwe	Afdelingshoofd Talen
Windesheim	Mark Boiten	Directeur opleidingen beroepsonderwijs

Geïnterviewden PDG-trajecten

Organisatie	Geïnterviewde	Functie
Inspectie van het Onderwijs	Jan Willem Baten	Inspecteur
Nova College	Jules Mansveld	HRM-manager; tevens lid PDG-projectgroep
Windesheim	Mark Boiten	Procesmanager implementatie maatregelen beroepsonderwijs

Geïnterviewden Educatieve minor

Naam School	Geïnterviewde	Functie
Fontys	Kees-Jan van Dorp	Beleidsadviseur Fontys educatief centrum techniek (FECT)
	Sandra Janssen	Coördinator educatieve minor
Haagse Hogeschool	Herman Telle	Programmaleider
	Wilma Stroomer	Coördinator
Hogeschool Arnhem-Nijmegen	Carla van Rijn	Projectleider vanuit ILS
Hogeschool Utrecht	Hermien Vosseveld	Teamleider natuurkunde, scheikunde, techniek
Hogeschool van Amsterdam	Dieneke de Rijk	Projectleider educatieve minor
Windesheim	Marike ter Maat	Projectleider educatieve minor beroepsonderwijs

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com

W www.ecorys.nl

Sound analysis, inspiring ideas